

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Jana Marková

LABYRINT JAKO MULTIFUNKČNÍ NÁSTROJ
V PSYCHOSOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH:

HISTORICKÉ A SOUDOBÉ MOŽNOSTI VYUŽITÍ SYMBOLU

Obor:	sociální práce
Forma studia:	prezenční
Akademický rok:	2006/2007
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Daniela Vodáčková
Oponent diplomové práce:	PhDr. Olga Havránková

V diplomové práci jsem se zamýšlela nad tím, jak může symbol labyrintu obohacovat uživatele i poskytovatele psychosociálních služeb - jak a čím může práce s ním přispívat klientovi/klientům v dosahování stanovených cílů a jaký může mít přínos pro profesní i osobní život pomáhajících profesionálů.

Cílem práce bylo na více úrovních představit symbol labyrintu a možnosti jeho využívání v psychosociálních službách. Při naplňování tohoto cíle jsem vycházela ze studia odborné literatury, rozhovorů se zahraničními specialisty a vlastních zkušeností z práce s labyrintem. Nejprve jsem se věnovala imaginaci a symbolickému jazyku, jichž se používání labyrintů dotýká. Skrze hlubinnou psychologii C. G. Junga jsem ukotvila labyrint do rámce společenskovědních teorií. Poté jsem se zabývala definicí labyrintu, etymologií slova labyrint a původem labyrintového konceptu. Předestřela jsem klasifikaci labyrintů a rozebírala jsem jejich interpretační varianty. Dále jsem rekonstruovala způsoby, jakými mohli labyrinty využívat starověcí Evropané, lidé z mimoevropských civilizací (Asie, Indonésie, Afriky a Ameriky) a středověcí křesťané. Sledovala jsem vývoj labyrintů v průběhu 20. století, odkrývala jsem významy symbolu labyrintu pro současného člověka a ukazovala možnosti práce s labyrintem v psychosomatické medicíně a psychosociálních službách, přičemž jsem využila kazuistku a závěry výzkumu vlivu labyrintů na redukci stresu. Vyjmenovala jsem veřejně přístupné labyrinty v České Republice a na základě vlastních zkušeností s prací s labyrinty jsem uvedla konkrétní příklady jejich využití v českých psychosociálních službách. Práci jsem zakončila popisem procesu labyrintu a úkolů, které během něho stojí před pomáhajícím profesionálem.

V práci jsem dospěla k poznatku, že je labyrint formou mandaly, obrazem archetypu Bytostného já. Jako takový je přístupný všem lidem, bez ohledu na životní dějinnou, kulturní a bio-psycho-sociální determinaci. V minulosti byl labyrint symbolem iniciace, podsvětí, smrti a znovuzrození s bohatou náboženskou, ochrannou a kosmologickou symbolikou, a proto byl využíván k rozličným osobním i skupinovým rituálům. Současní poskytovatelé i uživatelé labyrintů snímají tento symbol jako nástroj transformace, uzdravení, seberozvoje, relaxace, zcelistvování a centrování. Práce s labyrintem může být využívána jako samostatná terapeutická metoda nebo může být začleněna do uceleného terapeutického systému.

V psychosociálních službách lze labyrint využívat v individuální i skupinové práci s klienty všude tam, kde se tito setkávají s nárokem transformace. Jako takový je zejména vhodný pro klienty v procesu utváření ega a individuace, jakož i pro klienty v krizi, s traumatickou zkušeností či prožívající ztrátu životního smyslu. Pracovníkům v psychosociálních službách může labyrint sloužit jako prevence syndromu vyhoření a nástroj osobního i týmového rozvoje. Labyrinty lze využívat v nemocnicích, hospicích, domovech důchodců, školách, krizových centrech, pastorační péči, individuální i rodinné psychoterapii a v komunitní práci.

Obsah

Úvod.....	3
I. Ukotvení práce s labyrintem v rámci společenskovedních teorií.....	6
1. 1. Imaginace a jazyk symbolů.....	7
1. 1. 1. Definice imaginace.....	8
1. 1. 2. Definice symbolu a symbolický jazyk.....	10
1. 2. Restitutivní přístupy k imaginaci.....	14
1. 2. 1. Hlubinná psychologie Carla Gustava Junga.....	15
II. Definice labyrintu.....	17
2. 1. Labyrint jako mandala.....	19
2. 2. Králové středu.....	22
III. Kořeny labyrintu.....	25
3. 1. Etymologie slova labyrint.....	25
3. 2. Původ labyrintového konceptu.....	26
3. 3. Labyrint versus bludiště.....	29
3. 4. Prapůvod labyrintového vzoru.....	30
IV. Klasifikace labyrintů.....	32
4. 1. Klasický labyrint.....	32
4. 2. Klasický baltický labyrint.....	35
4. 3. Klasická čakra-vjuha.....	35
4. 4. Další klasické labyrinty.....	36
4. 5. Římské labyrinty.....	36
4. 6. Otfridův labyrint.....	39
4. 7. Středověký labyrint.....	39
4. 8. Varianty středověkého labyrintu.....	40
4. 9. Středověký svatoomerský labyrint.....	41
V. Možné interpretace labyrintů.....	42
5. 1. Labyrint jako symbol iniciace, smrti, podsvětí a znovuzrození.....	42
5. 2. Labyrint jako místo posvátného sňatku.....	46
5. 3. Labyrint jako ochranný symbol spojený s městy.....	48
5. 4. Kosmologická symbolika labyrintu.....	50
VI. Labyrinty v předkřesťanských kulturách.....	51
6. 1. Tanec jeřábů.....	51
6. 2. Významy tance jeřábů.....	53
6. 2. 1. Tanec jeřábů jako tanec hvězd.....	57
6. 3. Lusus Troiae – Trójská hra.....	59
VII. Labyrinty v Asii, Indonésii, Africe a Americe.....	61
7. 1. Labyrinty v Asii a Indonésii.....	61
7. 2. Labyrinty v Africe.....	66
7. 3. Labyrinty v Jižní Americe.....	67
7. 4. Labyrinty na americkém Jihozápadě.....	68
7. 4. 1. Labyrint jako symbol kmenové identity.....	71
VIII. Labyrint v křesťanství.....	73
8. 1. Raně křesťanské labyrinty.....	74
8. 2. Labyrinty ve středověkých rukopisech.....	76
8. 3. Labyrinty v kostelech a katedrálách.....	82

8. 3. 1. Labyrint z Chartres	84
8. 3. 2. Další zástupci církevních labyrintů	87
8. 4. Interpretace křesťanských labyrintů	90
8. 4. 1. Cesta ke spasení	90
8. 4. 2. Oslava vzkříšení	91
8. 4. 3. Cesta do Jeruzaléma	92
8. 4. 4. Daidalův dům	93
8. 5. Křesťanská modlitba labyrintu	94
IX. Trávníkové a kamenné labyrinty	98
9. 1. Trávníkové labyrinty	99
9. 2. Kamenné labyrinty	103
X. Labyrinty ve 20. století	107
10. 1. Moderní historie labyrintu	107
10. 1. 1. Historická nit	108
10. 1. 2. Umělecká nit	110
10. 1. 3. Duchovní nit	112
10. 2. Význam symbolu labyrintu pro současného člověka	115
10. 3. Labyrint jako nástroj sebepoznání	116
10. 3. 1. Ego v labyrintu	117
10. 3. 2. Bytostné já v labyrintu	118
10. 3. 3. Ženy v labyrintu	119
10. 4. Labyrint jako nástroj tvůrčího rozvoje	120
10. 5. Labyrint jako nástroj uzdravení	121
10. 5. 1. Labyrint v celostní medicíně	121
10. 5. 2. Labyrint v psychosociálních službách	123
10. 6. Labyrint v narrativní terapii	124
10. 6. 1 Kazuistika	125
10. 7. Výzkum vlivu labyrintů na redukci stresu	127
10. 7. 1. Teoretická východiska	128
10. 7. 2. Průběh výzkumu	129
10. 7. 3. Výsledky výzkumu	130
XI. Labyrinty v České Republice	132
11. 1. Autorčina osobní cesta labyrintem	132
11. 1. 1. Labyrint ve Štětkni	137
11. 1. 2. Kurz labyrintu pro o. s. Remedium Praha	139
11. 1. 3. Labyrint pro Effathu	142
11. 1. 4. Přednáška o labyrintech pro Společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu	143
11. 1. 5. Duchovní obnova s labyrintem	143
11. 2. Proces labyrintu	146
11. 2. 1. Příprava na cestu	146
11. 2. 2. Cestou dovnitř	147
11. 2. 3. Ve středu	149
11. 2. 4. Cestou ven	151
11. 2. 4. Po cestě	152
Závěr	153
Seznam použité literatury	156

Úvod

Před více než rokem se mi dostala do rukou kniha *Labyrint, cesta k vlastnímu středu* od Uwe Wolffa, již v češtině vydalo nakladatelství Portál. Hluboce se mne dotkla a vzbudila můj zájem o labyrinty. Chtěla jsem se o nich dozvědět víc - hledala jsem informace v knihovnách i na internetu a pátrala jsem po odbornících z řad pomáhajících profesí, kteří by ve své praxi labyrinty využívali.

Zjistila jsem, že s labyrinty nikdo v České Republice soustavně nepracuje, že zde chybí příslušná seriózní literatura a že povědomí o labyrintech je i mezi odbornou veřejností pramalé, přestože v zahraničí (zejména v západní Evropě a USA) již přes 40 let funguje celé „labyrintové hnutí“, institucionálně zaštitěné několika odbornými společnostmi. V jeho rámci se pohybuje nespočet odborníků, pracujících v pomáhajících profesích, kteří se specializují na práci s klienty v labyrintu nebo labyrinty zahrnují do nabídky poskytovaných služeb a provádí kroky v oblasti vědeckého výzkumu vlivu labyrintů na klienty se specifickými potřebami. K tomuto hnutí přináležejí též umělci a stavitelé, jejichž tvorba vychází ze symbolu labyrintu nebo se přímo zaměřují na budování labyrintů pro rozličné typy psychosociálních služeb, zdravotnictví, školství atd. V neposlední řadě k této široké a různorodé skupině patří také „labyrintí laici“ - lidé využívající labyrint pro své soukromé potřeby (např. jako nástroj seberozvoje či relaxace).

Výše uvedené jsem objevila v době intenzivního hledání tématu diplomové práce. Potenciál, který v sobě symbol labyrintu ukrývá, spolu s prázdným místem pro labyrinty v povědomí českých odborníků i širší veřejnosti, mne nakonec téměř samovolně uvedl do diplomové práce. Budu jí procházet s úctou a jistým ostychem; vstupuji totiž do kontaktu se symbolem, jenž je ze své podstaty mnohovrstevnatý a protikladný. Jsem si dobře vědoma, že není v mých silách uchopit téma labyrintů komplexně. Diplomovou prací bych proto chtěla "pouze" učinit krok v objevování labyrintů pro pracovníky českých psychosociálních služeb a studenty příslušných oborů, kteří jsou tvořiví a touží nalézat nové cesty - sami v sobě i v (budoucí) praxi spolu s klienty. Na základě osobní zkušenosti, svědectví zahraničních

kolegů i studia literatury jsem došla k pevnému přesvědčení, že používání labyrintů může být velice plodné pro klienty i pracovníky samotné.

Práci lze pro přehlednost rozdělit na tři části: teoretickou, historickou a inspirativní. V teoretické se nejprve pokusím ukotvit práci s labyrinty do rámce společenskovědních teorií a definovat labyrint jako takový. Poté objasním etymologický základ slova labyrint, labyrintový koncept a představím možnou klasifikaci labyrintů.

V historické části nastíním vývoj labyrintů (designů, interpretací a využívání labyrintů) od předkřesťanských tradic až do současnosti.

V inspirativní části se budu zamýšlet nad tím, jaký vliv může mít práce s labyrintem na jednotlivce i skupiny, čím může obohatit psychosociální služby. Ocituji výzkum vlivu labyrintu na redukci stresu, který proběhl v roce 2005 na La Salle University ve Filadelfii a na kazuistice ukáži, jak lze labyrint začlenit do praxe pomáhajících profesionálů. Předložím seznam labyrintů, dostupných v České Republice, budu referovat o své osobní cestě v práci s labyrinty a popíšu proces labyrintu.

V práci se budu opírat především o cizojazyčnou literaturu, ústních sdělení odborníků, kteří labyrinty využívají, a o osobní zkušenosti s prací s labyrinty.

Práce s labyrintem vychází z celostního přístupu k jednotlivci i k celku lidského společenství; je komplexní v tom, jakých sfér života se dotýká - duševní, duchovní, tělesné i sociálně-kulturní. Dějiny tohoto symbolu, bez jejichž poznávání by nebyla práce s labyrintem profesionální, vyrůstají ze dvou silných kořenů. Jedním z nich je duchovní složka osobnosti člověka i života "lidstva" jako takového - náboženská (spiritualita) - bez pevného provázání s konkrétní doktrínou (náboženstvím budu v této práci chápat jako vztah k nejvyšší nebo nejsilnější hodnotě, nebude-li uvedeno jinak). Druhým kořenem je lidská kreativita a imaginace. Považuji za důležité zdůraznit tyto kořeny již v úvodu, neboť společenské vědy často opomíjejí jejich existenci či váhu. Budu z nich v práci vycházet a neustále se k nim vracet, protože vyživují také současné moderní

labyrinty a jsou v nich znatelně přítomny. Domnívám se, že i sociální práce vyrůstá z příbuzné půdy a že do ní lze práci s labyrintem úspěšně zasadit.

I. Ukotvení práce s labyrintem v rámci společenskovědních teorií

Při psaní následujících stránek se budu potápět ve vodách labyrintového oceánu, ve snaze zmapovat jeho pobřežní dno. O dnu skutečném kdesi v hlubinách se mohu pouze dohadovat - je nedosažitelné, potřebuje si uchovat svá tajemství. Nerada bych spolu se čtenáři utonula vysílením v případě, že by vlny odnesly mou doprovodnou loď, ozdobenou na trupu nápisem "Sociální práce". Loď je to sice vcelku bytelná a znamenitě odpovídá účelu probíhající expedice, česká posádka se s ní ovšem těmito vodami plaví prvně. Potřebuje proto kromě napojení na GPS také bezpečné kotviště, kde bude moci spočinout a vytvářet mi zázemí při sestupu pod hladinu.

Vhodné kotviště není ovšem označeno v žádných mně dostupných mapách labyrintových moří, pokusím se jej tedy sama nalézt mezi útesy Společenských věd. Nejvhodnějším prostorem pro zakotvení se mi jeví zátoka chráněná skálou Imaginace.

Chce-li ji kdo obeplout, musí počítat se společností Nejistoty, jelikož pravidla pro plavbu kolem ní se (už či zatím?) v moderních euroamerických námořních školách nevyučují. Z jejich osnov zmizela v průběhu 19. století. Vlivem racionalismu, jehož trasa vedla průplavem Myšlení, a empiristické cesty podél pobřeží Vnímání, tehdy došlo ke změně hlavního lodního tahu odborníků, zabývajících se nitrem člověka a společností - psychologů, sociologů, antropologů apod. Imaginace, která spolu s vnímáním (percepcí) a myšlením tvoří podle psychologie trojici základních kognitivních funkcí, se tak ocitla stranou frekventované cesty. Na přelomu 19. a 20. se sice do ohniska vědomého zájmu společenských věd dostala znovu, "seriózní vědci" si vůči ní ovšem zachovávali odstup a přímý kontakt s ní ponechávali lidem, na něž pohlíželi jako na primitivy, blázny, snílky a přinejlepším umělce.

Navzdory *reduktivním přístupům* k imaginaci, které mají ve vědecké plavbě zelenou, existují i proti proudu smělí plavci, pracující na *restitutivních teoriích*¹. Tyto

¹Pozn. J. M.: Toto rozlišení jsem převzala od Vladimíra Boreckého, který se jím zabývá např. v knize *Porozumění symbolu*, Triton, Praha (2003); či v knize *Imaginace, hra a komika*, Triton, Praha (2005).

restitutivní přístupy rehabilitují imaginaci; stává se pro ně Ariadninou nití při nalézání smyslu lidské existence a principů fungování společnosti.

1. 1. Imaginace a jazyk symbolů

Pro snazší hledání vstupu do zátoky Restitutivních teorií, kde expediční loď ukotvím, nabízím podrobnější verbální fotografii útesu Imaginace, jenž tento vstup stráží. Budeme-li ji mít před očima, nezaměníme jej snad za skály okolní a tím pádem trefíme do zátoky hned napoprvé. Když tuto "fotografii" později srolujeme, poslouží nám též jako spouštěcí provaz k sestupu na pobřežní dno labyrintu.

1. 1. 1. Definice imaginace

"Celá ta část člověka, základní a nepromlčitelná, která se nazývá *imaginace*, se utápí v symbolech a nadále žije z archaických mýtů a teologií. Jen na moderním člověku tedy, zdá se, záleží, aby "probudil" ten nesmírný poklad obrazů, které v sobě nosí; aby probudil obrazy, aby si je prohlédl v jejich neposkvrněnosti a osvojil si jejich poselství. Lidová moudrost nesčetněkrát vyjádřila důležitost imaginace pro vlastní zdraví jedince, pro vyváženost a bohatost vnitřního života. Některé moderní jazyky stále litují člověka, kterému "chybí imaginace", jako bytost omezenou, průměrnou, smutnou, nešťastnou. Psychologové, a v první řadě C. G. Jung, ukázali, do jaké míry se dramata moderního světa dají vyvodit z hluboké psychické nerovnováhy, ať už individuální či kolektivní, vyvolané z velké části narůstající sterilitou imaginace. (...) Z etymologického hlediska je "imaginace" stejného rodu jako *imago*, "představa, imitace", a *imitor*, "imitovat, reprodukovat". Tentokrát je etymologie ohlasem jak psychologických skutečností, tak duchovní pravdy. Imaginace *imituje* příkladné modely - obrazy, reprodukuje je, dává jim novou aktuálnost, donekonečna je opakuje. Mít imaginaci znamená vidět svět v jeho celistvosti; neboť mocí a posláním obrazů je *ukazovat* vše, co se nadále vzpírá pojmu. Odtud si můžeme vysvětlit neštěstí a zkázu člověka, jemuž "chybí imaginace": je odříznut od hluboké skutečnosti svého života a své vlastní duše." (Eliade, 2004)²

Aby získala verbální fotografie imaginace ještě

² Eliade, M. (2004): *Obrazy a symboly*, s. 18. Brno, Computer Press.

ostřejší barvy, položím vedle poetické definice rumunského religionisty Mircea Eliada též definici Vladimíra Boreckého, českého filozofa a psychologa:

"Imaginace (představivost, fantazie, obrazotvornost) se v psychologii řadí k základním kognitivním funkcím vedle vnímání (percepce) a myšlení. Ke kognitivním funkcím patří také pozornost a paměť, ty však postrádají vlastní svébytnost. Pozornost a paměť můžeme upínat právě jenom k vjemům, představám a myšlenkám. Vědomou imaginaci je možno rozlišovat podle smyslových modalit, v nichž probíhá, na vizuální, auditivní, olfaktorickou, gustativní a haptickou, popřípadě s přihlédnutím k proprioreceptorům. Dále by sem patřily senzomotorické a motorické představy nebo představy afektivního charakteru. Zvláštní místo zaujímají představy verbální či orální. Ale nejobecnější dělení je formulováno z časového hlediska: vjemové obrazy se vztahují k přítomnosti. Kryjí se částečně s percepcí, ale jsou i důkazem podílu obrazotvornosti na vnímání, popřípadě priority imaginace před percepcí. Paměťové (mnestické) obrazy čili vzpomínky se obracejí do minulosti, anticipační jsou otevřeny k budoucnosti. Paměťové a vjemové obrazy označujeme jako reprodukční. Anticipační často jako kreativní. Vedle této základní triády hovoříme o nevědomých obrazech (fantasmata, hypnagogické úkazy, noční a denní sny)." (Borecký, 2005)³

Eliade ve své definici imaginace zaměřuje na její napodobovací (mimetický) aspekt, Borecký⁴ oproti tomu poukazuje na její aspekt sémiotický, tj. dodávající význam a smysl, který současní badatelé na poli imaginace zdůrazňují.

³Borecký, V. (2005): *Imaginace, hra a komika*, s. 3. Praha, Triton.

⁴Tamtéž, s. 32.

1. 1. 2. Definice symbolu a symbolický jazyk

Imaginace hluboce souvisí se symboly a mýty. Jakkoli je tato problematika zajímavá a inspirativní, není mým cílem zabývat se jí podrobněji (pokud ovšem nemá úzkou vazbu s tématem této práce). Labyrinty však k lidem hovoří a jsou jimi "vyslovovány" v jazyce symbolů; bychom jim byli schopni správně naslouchat a rozumět, učiním na tomto místě "lingvistickou" odbočku.

Etymologie slova *symbol* je odvozená z řeckého *samballein*, "spojovat dohromady". Sumbalon, předmět rozříznutý na dvě části, zastával funkci poznávacího znamení pro lidi, kteří se nikdy předtím nesetkali⁵. Pokud do sebe jejich části předmětu zapadly, věděli jejich vlastníci, že se jeden na druhého mohou naprosto spolehnout. V tomto smyslu je symbol "spojovacím elementem s velkými možnostmi zprostředkování a analogie. Spojuje protiklady a zmenšuje opozice. Je na něm závislá logika, protože se odvolává na představu ekvivalence, a sama matematika se svými čísly se vyjadřuje pouze v symbolech." (Benoist, 1995)⁶

Podle Junga může být symbolem "výraz, jméno nebo také obraz, který nám může být důvěrně známý z každodenního života, ale vedle svého konvenčního smyslu má navíc zvláštní vedlejší významy."⁷

Fromm rozšiřuje definici symbolu o sféru emocí⁸. Ve svém díle *Mýtus, sen a rituál*⁹ vychází z definice symbolu jako "toho, co zastupuje něco jiného" (ať už pocit, vnitřní prožitek nebo myšlenku). Takový symbol je cosi vně nás, co symbolizuje něco uvnitř nás. Podle vztahu mezi symbolem a tím, co symbolizuje,

⁵Uvádí tak Benoist, L. (1995) v knize *Znaky, symboly a mýty*. Praha, Victoria Publishing.

⁶Benoist, L. (1995): *Znaky, symboly a mýty*, s. 6. Praha, Victoria Publishing.

⁷Wollschläger, G. a M. E. (2002): *Symbol v diagnostice a psychoterapii*, s. 18. Praha, Portál.

⁸Jak tamtéž podotýká Wollschläger.

⁹Fromm, E. (1999): *Mýtus, sen a rituál*. Praha, Aurora.

dělí Fromm symboly do tří skupin.

První jsou symboly *konvenční*, které používáme v běžné řeči: vidíme-li napsané slovo "postel", nebo slyšíme hláskový útvar "postel", pak písmena P O S T E L zastupují předmět, který vidíme a používáme. Předmět postel nemá s hláskovým útvarem společné nic - kromě toho, že jej daným jménem označujeme podle jazykové konvence, kterou si od dětství osvojujeme. Nejčistšími konvenčními symboly jsou slova, ale patří sem třeba též vlajky ap.

Druhou skupinou jsou symboly *nahodilé*. Mezi symbolem a symbolizovaným zde není vnitřní vztah stejně jako u konvenčních symbolů, souvislost mezi nimi je nahodilá a individuální (např. pokud mi zemřel blízký člověk při havárii v červené fabii, spojuji si červenou fabii s pocitem ztráty a smutku, přestože červená fabie sama o sobě "smutná" není). Takovéto symboly můžeme sdílet jenom s lidmi, kterým o svých prožitcích vyprávíme. Vyskytují často ve snech, zřídka už v mýtech, pohádkách a uměleckých dílech - bez podrobného vysvětlení jsou totiž nesrozumitelné.

Konečně poslední skupinou jsou symboly *univerzální*, mezi něž lze řadit i labyrinty. Mezi symbolem a symbolizovaným zde existuje vnitřní vztah, založený na příbuznosti emoce či myšlenky a smyslové zkušenosti. Univerzálnímu symbolu porozumí všichni lidé bez rozdílu, protože "vyrůstá z vlastnosti našeho těla, našich smyslů a našeho ducha, tj. z vlastností, které jsou společné všem lidem a neomezují se proto na jednotlivce nebo určité skupiny. Ve skutečnosti je jazyk univerzálních symbolů jediným jazykem vyvinutým celým lidstvem, jazykem, který lidstvo zapomnělo, když vynalezlo konvenční univerzální jazyk." (Fromm, 1999)¹⁰

Existují samozřejmě také "nářečí" symbolického jazyka, která se zřejmě vyvinula na základě rozdílnosti prostředí, v nichž lidé žijí (někde může být např. slunce vnímáno jako životodárná síla, jinde jako sžehující destruktivní moc).

Různorodost zkušeností s tímž jevem (např. s již zmiňovaným sluncem nebo vodou) založila mnohvrstevnatost symbolického jazyka, který často spojuje protikladné¹¹. Jeden a týž symbol může znamenat např. smrt i zrození. Symbol tudíž nemá jeden konkrétní smysl, nelze ani vyčíst sumu jeho možných smyslů. Lze ale říci, že symbol je smyslům otevřený.

Symbolický jazyk může "vyjadřovat vnitřní prožitky, pocity a myšlenky, jako by se jednalo o smyslové vjemy, o události vnějšího světa. Tento jazyk má jinou logiku než naše všední řeč, kterou denně používáme. Jeho logice nedominují kategorie

¹⁰Fromm, E. (1999): *Mýtus sen a rituál*, s. 25. Praha, Aurora.

¹¹Viz výše Benoistovu definici symbolu.

času a prostoru, ale intenzita a asociace." (Fromm, 1996)¹²
 Eliade vystihuje význam symbolů pro život člověka a odhaluje, v čem spočívá přitažlivost práce se symboly v psychosociálních službách a její úspěšnost: "Symbolické myšlení (či jazyk - pozn. J. M.) není výsadní oblastí dítěte, básníka či pomatence, je součástí podstaty lidské bytosti, předchází jazyku (konvenčnímu - pozn. J. M.) a diskurzivnímu způsobu poznání. Symbol odhaluje některé - ty nejhlubší - aspekty skutečnosti, které vzdorují jakémukoli jinému prostředku poznání. Obrazy, symboly, mýty nejsou nezodpovědnými výtvoři lidské psychiky; odpovídají nějaké potřebě a plní jistou funkci: obnažovat nejtajnější modalitby bytí." (Eliade, 2004)¹³

Výše uvedené citace budou snad dostačujícím argumentem pro obhajobu důležitosti imaginace pro člověka i společnost. Obrazy, symboly a mýty, které v sobě neseme, jsou v pravém slova smyslu posvátné. Obohacují náš vnitřní svět, díky němuž spoluutváříme svět vnější, a patří tudíž k našim cenným pokladům. Jako takové potřebují pozornost, péči a prostor. Nemají ji je, resp. nemáme-li my úctu k jejich existenci, utajení i mnohovrstevnatosti, dochází k jejich poničení, komolení a znesvěcení; tyto obrazy začnou měnit tvar, karikují, aby mohly přežít. Děje-li se to, násilně si sami podkopáváme živé kořeny svého stromu života - z toho, co nám mělo přinášet plody, vytváříme symbolický a mytologický odpad, s jehož uskladněním a zpracováním si nevíme rady. Zatěžujeme jím své vnitřní "životní prostředí"; což se negativně projeví na celistvosti, o niž usilujeme, na narušení rovnováhy našeho osobního života, která se odráží na našem sociálním okolí a do důsledků vzato i na lidstvu jako takovém.

Práce s labyrinty může mít mj. funkci hojivé masti na poraněnou imaginaci a zároveň se může lidem stát bránou k znovuobjevení symbolického jazyka, skrze niž se mohou opravdově a účinně spojovat a dorozumívat bez ohledu na

¹²Fromm, E. In Wollschläger, M. E. a G. (2002): *Symbol v diagnostice a psychoterapii*, s. 17. Praha, Portál.

¹³Eliade, M. (2004): *Obrazy a symboly*, s. 10. Brno, Computer Press.

překážky, které jim klade do cesty konvenční jazyk, odlišná životní zkušenost a sociálně podmíněná preference odlišných hodnot.

1. 2. Restitutivní přístupy k imaginaci

Tradiční (a dosud převažující) západoevropské myšlení, jak jsem již uvedla výše, se od obrazotvornosti odvracelo, snažilo se obrazy redukovat na znaky a pojmy nebo je zavřít do doktrinálně ohraničené voliéry. Restitutivní snahy si oproti tomu kladou za cíl "vrátit obrazu jeho nepřevoditelnou imaginární symbolickou dimenzi."¹⁴ Bylo by nesmírně zajímavé věnovat se restitutivním teoriím do hloubky, což by ovšem vydalo na samostatnou diplomovou práci. Nestudovala jsem je natolik, abych si dovolila shrnout jejich učení do několika hlavních bodů a mohla si přitom být jistá, že nevynechávám nic podstatného. Proto zde pouze pojmenuji některé rouby restitutivního stromu. Jejich šlechtiteli byli či jsou vesměs odborníci s dosahem do více oborů - psychologie, sociologie, antropologie, náboženství, umění. Usilují, nakolik je to v jejich možnostech, o celostní přístup k člověku a/nebo společnosti. Zájemcům je dostupné dostatečné množství literatury, v níž se pojednává podrobněji o restitutivních teoriích¹⁵. Jsou jimi např. :

- psychologie symbolické motivace Paula Diela
- fenomeno - strukturální psychologie Rogera Mucchielliho
- obecná archetypologie a figurální strukturalismus Gilberta Duranda
- interpretativní sociologie Michela Maffesoliho

Jeden z prvotních restitutivních přístupů však zasluhuje, abych se u něho pozastavila, jelikož vrhá přímé

¹⁴Durand, G. (1964): *L'Imagination symbolique*. Paris, PUF. In Borecký, V. ((2005): *Imaginace, hra a komika*, s. 32. Praha, Triton.

¹⁵Pozn. J. M.: Mohu doporučit např. knihy Vladimíra Boreckého: *Porozumění symbolu*. Praha, Triton (2003)

světlo na symbol labyrintu a vytváří výborné zázemí pro práci s ním.

1. 2. 1. Hlubinná psychologie Carla Gustava Junga

Z vizí, jimiž Jung otevřel branku ke kontaktu s imaginací a ke specifickému náhledu na člověka, postačí pro náš účel ozřejmit pouze některé termíny. Prvním je *kolektivní nevědomí*, které můžeme chápat jako fylogenetickou zásobárnu obrazů, rozšiřující osobní paměť jedinců na rané dětství. Obrazy v kolektivním nevědomí dědíme jako paměťové stopy historie rodu, národa, kmene. Tyto nesmazatelné stopy vedou až k biologickým kořenům živočišné řady, z níž se člověk vyvinul. Každý jedinec je tak bytostně spjat s těmi, kdo byli před ním (a s tím, co bylo předním). Jung neredukuje symbolické obrazy, uložené v kolektivním nevědomí, přiznává jim právo na mnohoznačnost.

Kolektivní nevědomí sestává z *archetypů*, "preexistujících forem, jež si lze uvědomit až sekundárně a jež dávají obsahům vědomí pevně vyznačenou formu." (Jung, 1998)¹⁶ Archetypy jsou univerzální, všudypřítomné, všude rozšířené, dynamické. Samy o sobě jsou však nenázorné a neuvědomitelné. Do kontaktu s nimi se dostáváme na základě archetypických (archetypálních) představ, které nám zprostředkovává nevědomí. Archetypy obsahují jádra těchto jedinečných představ, utváří a organizují je na základě individuálního, sociálního a kulturního určení jedince. Objevuje se tak nekonečné množství variací na základní téma.

Archetypy mají jak pozitivní tak negativní aspekty ("zlý a dobrý pól"). Dostane-li se vědomé já do kontaktu s archetypem, začne se proti tomuto neznámému "vetřelci" nejprve bouřit, čímž vyvolává negativní aspekt archetypu. Jak se vědomí archetypu přizpůsobuje, začne se postupně dostávat

^a *Imaginace, hra a komika*. Praha, Triton (2005).

¹⁶Jung, C. G. (1998): *Archetypy a nevědomí*, s. 148. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

ke slovu jeho pozitivní aspekt. Archetypy takto ovlivňují transformaci ega. Z archetypů zmiňme např. Velkou Matku, Personu, Moudrého starce, Anima a Animu, Stín.

Dalším důležitým pojmem C. G. Junga je *individuace*, "integrace všech vědomých a nevědomých sil osobnosti".¹⁷ Soudobými následovníky tohoto pojmu jsou hojně používané termíny *seberealizace* a *sebeaktualizace*. V dosažení individuace spočívá hlavní úkole jedince v druhé etapě života (v první je jím socializace). Symbolem celkové osobnosti, zahrnující vedle vědomého ego i vrstvy Persony, Stínu, Anima a Animy, je *archetyp bytostného Já (ipse)*, který se objevuje ve strukturách *mandaly*.

Na labyrint můžeme pohlížet jako na specifickou formu mandaly. V následující kapitole o definici labyrintu se na proto budu mandalám věnovat více.

¹⁷Kratochvíl, S. (2002). *Základy psychoterapie*, s. 39. Praha, Portál.

II. Definice labyrintu

Dříve než se pokusím objasnit jazykový i historický původ slova labyrint, bylo by dobré ujasnit si, co vlastně labyrint je. Termín *labyrint* se v současnosti běžně používán jako metafora pro složitou, nepřehlednou, matoucí situaci. Vyvolává v nás představu bludiště – zahrady nebo budovy, která návštěvníka vybízí k hledání správné cesty, přičemž si s ním pohrává, zavádí jej do slepých uliček. Cvičí tak jeho orientační smysl, schopnost jednat v zátěžových situacích, činit rozhodnutí a odolávat stresu.

Labyrint je též oblíbeným literárním motivem, z nějž těžili autoři již v dobách dávno minulých (např. J. A. Komenský či Dante Alighieri) a těží z něj dodnes (zkuste zadat slovo *labyrint* do internetového vyhledávače – vyskočí na vás stovky labyrintů: soudobé poezie, revoluce, vášně atd.).

Shodou historických okolností, jimž se budu věnovat dále, se zkrátka stalo z labyrintu bludiště. Jejich vzájemný vztah můžeme přirovnat ke vztahu dědečka a vnuka, který se v touze po osamostatnění a dobrodružství odklání (byť možná jenom dočasně) od rodových tradic a klestí si vlastní cestu životem.

Labyrint v pravém slova smyslu lze vymezit jednak po stránce formální, jednak po obsahové. Formálně si jej můžeme představit jako půdorysný plán domu, jež si prohlížíme svrchu.¹⁸ Vidíme obrazec nejčastěji kruhového nebo čtvercového tvaru, v němž jsou za pomoci čar vyznačeny zdi. Úkolem zdi je vymezit cestu, jež procházejícího neomylně dovede k cíli. Zdi jsou vybudovány pouze v náznaku, aby

¹⁸Na doporučení Hermana Kerna (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

procházející z jakéhokoli bodu cesty dohlédl do středu a viděl, kde se právě nachází. Labyrint nechystá žádné nástrahy, slepé uličky ani křižovatky. Je utvářen pouze prostorem středu a jedinou cestou, která naznačuje procházejícímu směr pohybu od vchodu (ústí) do labyrintu až doprostřed. Cesta labyrintem ale není přímá, zdánlivě nahodile se klikatí a procházejícího pokaždé provede celým prostorem labyrintu, než mu dopřeje spočinout ve středu. Ve skutečnosti však má systém záhybů a zatáček v labyrintu pevný řád, v němž hraje roli např. číselná symbolika učení o posvátné geometrii nebo účel, za jakým lidé labyrint vybudovali.

Ilustrace 2: Bludiště.

Ilustrace 1: Labyrint.

Existuje mnoho vzorů labyrintů a ještě více možností, jak tyto vzory ztvárnit. Labyrinty v životní velikosti, tedy určené skutečně k procházení, můžeme vysázet z květin či bylinek, vystavět z oblázků, vyrýt do písku, vydláždit atp. Za pomoci nejrůznějších výtvarných technik (např. malby, dřevořezby, keramiky) si můžeme též vyrobit kapesní (prstové) labyrinty; jak už jejich název napovídá, prochází se jimi za pomoci prstů.

Obsahově je labyrint symbolem životní cesty člověka a lidského společenství. Labyrint je prostorem, v němž se zrcadlí cíl, k němuž lidé individuálně i kolektivně směřují (nebo alespoň touží směřovat), a tím je celistvost - ve smyslu jungovské individuace i globálního (a z podstaty ideálního) stavu bio-psycho-socio-kulturně-spirituální rovnováhy života na Zemi. Labyrinty slouží jako výtahy k celistvosti. V lidech, kteří labyrinty využívají, se otevírá proces centrování (ustředování), který podle Junga tvoří vrchol vývoje a nebyl nikdy překročen a "jako takový je charakteristický tím, že se shoduje s prakticky největším možným terapeutickým efektem." (Jung, 1998)¹⁹

Jak jsem již uvedla výše, můžeme říci, že jsou labyrinty podmnožinou mandal, strukturou středu. Co budu dále psát o mandalách, platí tudíž i pro labyrinty a může být podnětné pro jejich využívání v praxi.

2. 1. Labyrint jako mandala

Slovo mandala pochází ze sanskrtu a znamená "kruh". Ať už se na ně díváme z pohledu náboženských rituálů nebo

¹⁹Jung, C. G. (1998): *Archetypy a nevědomí*, s. 57. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

z pohledu psychologického, označujeme tímto slovem kruhové obrazy - kreslené, malované, vysypávané z písku či mající funkci choreografických schémat pro tanec. Jung²⁰ uvádí, že se plastické mandaly vyskytují zejména v tibetském buddhismu a jako taneční figury v klášterech dervišů. Mandaly ovšem vystupují z kolektivního nevědomí a jako žebřík pro cestu na povrch využívají i náboženské systémy jiných kultur - v podobě labyrintů se vyskytují např. v Pobaltí, na Britských ostrovech, v Jižní Americe a Indii.

V hájemství psychologie se mandaly samovolně objevují ve snech, při konfliktních stavech a psychické dezorientaci. Jung upozorňuje, že mandaly velmi často obsahují čtvernost nebo násobek čtyř ve formě kříže, hvězdy, čtverce, osmiúhelníku atd. Archetypický motiv čtvernosti se objevuje také jako kvadratura kruhu (quadratura circuli)²¹, která je podle Junga základem mnoha snových a fantazijních výtvorů a může být označována za *archetyp celosti*. Takto pojímaná čtvernost tvoří jednotu a je schématem pro obrazy Boha²², má však také velký individuální význam.²³ Kruh i čtvernost jsou nedílnou součástí jak klasických, tak křesťanských labyrintů, což vnímám jako potvrzení, že labyrinty do rodiny mandal patří.

Mandala slouží duši v chaosu a zmatku k vytvoření vnitřního řádu tím, že "konstruuje nějaký střed, směrem k němuž je všechno seřazeno, nebo nějaké koncentrické uspořádání neuspořádaného násobku, protichůdnosti a neslučitelnosti. Jde přitom zjevně o *sebeléčebný pokus přírody*, který nepramení z vědomého uvažování, nýbrž z instinktivního impulsu." (Jung, 1998)²⁴

Mandaly jsou tedy vlastně projekcemi bytostného Já, bývají odvozovány z jeho struktur a také ze starých strukturálních

²⁰Jung, C. G. (1998): *Mandaly*. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

²¹ Pozn. J. M.: Kvadratura kruhu je matematická úloha, která od dob antiky vzrušovala mnohé myslitele (sestrojte takovou úsečku x , aby obsah čtverce o straně x byl roven obsahu kruhu o daném poloměru r ; tzn. aby platilo, že $x^2 = \pi r^2$). Cílem této úlohy bylo dobrat se číselné hodnoty π . Až v roce 1882 dokázal Lindemann, že π není číslo racionální, ale transcendentní; tj. takové, které není kořenem žádné algebraické rovnice s racionálními koeficienty.

²²Pozn. J. M.: Tuto "čtvernou jednotu" dokládá na příkladech z různých náboženství Jung, C. G. (1998): *Mandaly*, s. 108. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

²³Pozn. J. M.: Jak je patrné z osobních mandal: jejich motivy nejsou svázány doktrinální ikonografií, přesto bývají charakteristické použitím kruhu a čtvernosti.

²⁴Jung, C. G. (1998): *Mandaly*, s. 108. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

zobrazení kosmu.²⁵

Kromě toho, že "vyjadřují ideu bezpečného refugia (útočiště), vnitřního smíření a celosti"²⁶, mají mandaly též praktickou funkci: slouží jako "nástroje meditace, ponoření, koncentrace a realizování vnitřní zkušenosti."²⁷ K mandalám můžeme přistupovat jako k posvátným obrazům, skrze něž se lidé dostávají do kontaktu s božstvím. Stejně tak je i labyrint posvátným prostorem, který vybízí k vejítí a vyjítí směrem k sobě a zároveň k transcendentnu.

²⁵Pozn. J. M.: Jak uvádí Riedel, I. (2002): *Obrazy v terapii, umění a náboženství: interpretace obrazů z pohledu hlubinné psychologie*. Praha, Portál. V kapitole o interpretacích labyrintu ukáží, že labyrinty fungovaly jako kosmologické symboly, znázorňující dobové představy o uspořádání vesmíru.

²⁶Jung, C. G. (1998): *Mandaly*, s. 102. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

²⁷Tamtéž.

2. 2. Králové středu

V souvislosti s labyrinty bych se na tomto místě ráda pozastavila u středu (centra), kolem nějž se vše (cesta a lidé po ní jdoucí) točí a do nějž vše směřuje.

Kráčíme-li labyrintem sami nebo doprovázíme-li po jeho klikaté cestě klienta/y, měli bychom mít na paměti, že není střed jako střed; resp. že jeden a týž labyrint nabízí středů více a je důležité vyjasnit si, ke kterému směřujeme (zejména pokud labyrintem kráčíme ve skupině). Malou okliku se nyní pokusím objasnit, co mám těmito středy na mysli.

Pominu-li význam cesty jako takové, zůstává klíčovou otázkou, ke komu nebo k čemu po cestě do středu kráčíme. V tradičních mandalách sídlil bůh či božství (ať již v buddhistických obrazech, ve středověkých katedrálních labyrintech či rozetách, z nichž shlíží Kristus Pantokrator). Jung, "zvědomitel" mandal, na nějž se již po několikáté odvolávám, pojímal boha jako psychologickou skutečnost, která má v člověku největší moc.²⁸ Tato definice mi připadá přijatelná nejen tehdy, pojmáme-li boha jako výtvar lidské psychiky, ale také vnímáme-li jej jako samostatnou, na lidech nezávislou existenci. V obou případech jsme k bohu schopni přistupovat pouze skrze vlastní duši. Pozbude-li v ní bůh moci, zredukuje na pouhý název. V centru moderních individuálních mandal boha či božství většinou nenajdeme.

Do konce 19. století kraloval bůh taktéž ve středu labyrintů, poté se ale postupně začal ze svých sídel vystěhovávat. Jak k tomu došlo? Právě oním koloběhem nabývání a ztráty moci. Antičtí bohové zahynuli, když se Bůh stal v Ježíši člověkem. Toto mystérium ale již většinu dnešních

²⁸Jung, C. G. (2001): *Obraz člověka a obraz Boha*. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.

lidí (alespoň Evropanů) neuchvacuje. Jenže bez mystérií nelze žít. Kdo převezme žezlo po Bohu? Celost člověka! Cesta labyrintu nyní vede k osobnímu středu člověka, k sebepoznání, sebezpřijetí, smíření se sebou samým.

Celost v sobě zahrnuje i náboženskou potřebu, na níž velmi pružně reagují v současnosti tolik oblíbené kartářky, astrologové a nejrůznější směry New age. Tento trh zásobuje vyhládkou spiritualitu nekvalitními potravinami. Spolu s celostí tak zasedá na trůn i božství, ovšem značně zdegenerované. Není se co divit, bylo dlouho zanedbáváno; nutno podotknout, že i kvůli pomáhajícím profesionálům, kteří mu často upírali právo na plnohodnotný život.

Naštěstí se začíná blýskat na lepší časy: mnozí odborníci usilují o restauraci náboženskosti, protože si uvědomují hodnotu duchovního rozměru člověka a jeho vlivu na celkovou kvalitu lidského života: "Poradenská a psychoterapeutická praxe přinášejí stále více dokladů o tom, že mnohé psychopatologické stavy, psychosomatické poruchy a adaptační nesnáze mají ve své etiologii a patogenezi nevyřešené spirituální problémy. (...) Spiritualita je základní formou osobnostního vyladění a pojetím centra, z něhož člověk odvozuje svůj život." (Smékal, 2001)²⁹

Stav nemocné či nedovyvinuté spirituality, která se angažuje ve prospěch zdegenerovaného božství, přispívá k tomu, že jako houby po dešti vyrůstají výzvy pro pomáhající pracovníky s celostním přístupem k člověku, jak přispět k její údravě. Práce s labyrintem je jednou z možností. Pokud se proces údravy rozběhne, nastane chvíle vhodná k tomu, aby po boku celosti člověka (vědomě často pojímané bez náboženských konotací) zasedl na trůn ve středu "zdravý a čistý" bůh, který je její integrální součástí.

²⁹Smékal, V. (2001): Spiritualita a psychoterapie. In: Moos, P. (2001): Duchovní rozměr terapeuta. . *Psychologie Dnes*, 7, 9, 26.

Chce-li pomáhající pracovník přispívat k ustředování svých klientů využíváním labyrintu, měl by mít na paměti pluralitu středů (někteří bohové se v jejím rámci doplňují, jiní stojí proti sobě!). Labyrint, jak už bylo řečeno, vytváří posvátný prostor. Pracovník, jenž do něj spolu s klientem vchází, se chtě nechtě dostává do kontaktu s náboženskostí – klientovou i svou. To na něj klade jisté nároky: kromě poctivé reflexe vlastní spirituality, která je pro kvalitní a bezpečnou práci s labyrinty bezpodmínečně nutná, by se měl tázat, do jakého středu putuje klient a do jakého on sám. Máme společný střed? Ano? Pak vyjděme. Ne? A jsem i přesto schopný a ochotný provázet klienta jeho cestou, nebo je její zacílení přímo neslučitelné se zacílením mým? Bude-li toto pracovník upřímně zkoumat, nesejde spolu s klientem s cesty. Vyhne se neprofesionální, povrchní, zavádějící, rádobyvšepojímající pomoci a vytváření duchovního mišmaše, jenž způsobí klientovi, jeho celistvosti i spiritualitě, víc škody než užitku – jak se ostatně dnes velmi často děje.

III. Kořeny labyrintu

3. 1. Etymologie slova labyrint

Stejně jako je zajímavý symbol labyrintu sám o sobě, je zajímavý původ jeho označení. Slovo *labyrint* bývá často odvozováno od řeckého slova *labrys* - dvojitá sekera. S touto tezí přišel v roce 1892 německý archeolog Maximilian Mayer. Opíral se přitom o nálezy mnoha dvojitých seker (vyrytých do kamenů nebo ve formě votivních darů), které objevil sir Arthur Evans v průběhu vykopávek mínójského paláce v krétském Knóssu. *Labyrinthos* měl být údajně "chrám/dům dvojitě sekery", což by podporovalo Evansovu naději, že odkryl sídlo legendárního krále Mínoa. V něm podle Řeků vybudoval architekt Daidalos labyrint - vězení pro Mínoáura, člověka s býčí hlavou, jenž byl nemanželským synem Mínoovy manželky Pasifaé. Za pomoci Mínoovy dcery Ariadny ho zneškodnil Théseus, syn athénské krále Aigea, který přijel na Krétu zachránit skupinku mladých Athéňanů, jež měli být Mínoáurovi předhozeni.

V tomto vysvětlení je ovšem trhlina, na niž upozorňuje přední labyrintolog Jeff Saward³⁰: Slovo *labrys* pochází z jazyka, kterým se hovořilo na území dnešního Turecka. Na Krétě nebyl v mínójském období používán; dvojitou sekeru označovali tehdejší Kréťané jako *wao* nebo *pelekys*. Kromě toho se dvojitě sekery nevyskytují pouze na Knóssu, ale i v jiných mínójských palácích a chrámech.

³⁰Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

3. 2. Původ labyrintového konceptu

Nejstarší zmínka o labyrintu se objevuje na hliněné destičce, nalezené na Knóssu, jež byla vyrobena kolem roku 1400 př. Kr.; přibližně dvacet let před zničením knósského paláce. Na tabulce je napsán seznam obětin: "jeden džbán medu všem bohům a jeden Vládkyni labyrintu [*da-pu-ri-to-jo*]."³¹ Slovo *da-pu-ri-to-jo* by v moderní výslovnosti znělo jako *laburinto*. Labyrintem tedy obyvatelé palácového areálu označovali nejspíše určitou specifickou budovu, již obývala "Vládkyně" - urozená paní či bohyně.

Na Krétě, kam Homér umístil Minoóvo sídlo, nás jistě přítomnost labyrintu nepřekvapí. Zajímavé ovšem je, že fresky s meandrovitým vzorem³² odkryli archeologové také v egyptském městě Havára. Tato díla vznikla přibližně roku 1550 př. Kr. a kromě pralabyrintového vzoru jsou na nich zobrazeni také býci, přes jejichž rohy přeskakuje mládež. Podle všech indicií je vyhotovili umělci z Kréty³³. Fresky jsou dokladem, že spojení labyrintu a býků, spočívající v jádru legendy o Minoótaurovi, se v té době již rozšířilo a bylo známé. Útržkovité zprávy o labyrintech z minójského období spolu s pozdějšími řeckými literárními zmínkami³⁴, přivedly odborníky k definici labyrintu jako "konstrukce z velkých kamenů" nebo "velké kamenné stavby". Skutečná etymologie slova labyrint však není jasná. "Konstrukce z velkých kamenů" zachycuje až druhotný přenesený řecký význam slova, jehož původní obsah nejsme již v současnosti schopni zjistit (předřecké písemné prameny schází).

Kern ovšem navrhuje způsob, s jehož pomocí se lze nepřímo dobrat rekonstrukce původního labyrintového konceptu: zkoumat staré popisy grafických zobrazení labyrintů a tance, které

³¹Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 20. New York, Lark Books.

³²Pozn. J. M.: Meandr byl jedním ze symbolů, z nichž se labyrint vyvinul.

³³Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

³⁴Např. z Homérovoy Iliady (cca 8. st. př. Kr.) či Herodotovy reference z 5. století př. Kr. o tom, jak byl dovedně z kamenů postaven "Egyptský labyrint", kterou zmiňuje Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

byly v antice označovány za labyrintové. "Literární, vizuální a taneční tradice by mohly vést ke společnému zdroji, který bychom mohli vskutku nazvat archetypálním labyrintem." (Kern, 2000)³⁵

Petroglyfy s motivem labyrintu z doby cca 2000 let př. Kr. můžeme nalézt ve Španělsku – v té době však ještě nemusel být vzor labyrintu propojen s příslušnou legendou. Helénští Řekové, kteří se usídlili na Knóssu, si však již nejspíš byli dané souvislosti vědomi a pravděpodobně byli též náležitě hrdí na to, že žijí v blízkosti předpokládaného Mínoova sídla. Vypovídat o tom mohou slavné mince s labyrintem, které razili mezi čtvrtým a prvním stoletím př. Kr.

První neoddiskutovatelné spojení mezi nákresem labyrintu a příslušným

slovem pochází až z období starověkého Říma. Na počátku našeho letopočtu nakreslili pompejští vtípákové labyrint jako graffiti na omítce domu

Ilustrace 3: Graffiti s motivem labyrintu. Pompeje (Itálie), před 79 př. Kr.

zřejmě nepřiliš oblíbeného spoluobčana. Vedle nákresu

labyrintu připsali "*Labyrinthus hic habitat Minotaurus*"³⁶. Z římského období pochází též mnoho labyrintů vyložených mozaikou, v jejichž středu svádí hrdina Théseus boj s Mínoáurem. Ukazují na oblíbenost legendy o Mínoáurovi mezi Římany.

Doklad, že nákres labyrintu mohl sloužit k choreografickým účelům a být zároveň skutečnou "kamennou konstrukcí", se zachoval díky etruskému džbán z roku cca 620 př. Kr., nalezeném v hrobě v italské Tragliatelle. Na jeho těle je zobrazena formace válečníků vyjíždějících z labyrintu s nápisem "Truia", což bývá překládáno jako *aréna* (z latinského

³⁵Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 25. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

³⁶Tzn. Labyrint – zde bydlí Mínoáurus.

amptruare - skákat kolem dokola) nebo *prostor určený k tanci*.³⁷

O tancích v labyrintu se zmiňují antické zdroje³⁸, dochovaly se i v pozdějších tradicích z různých kulturních okruhů. To podporuje teorii, že malé labyrinty v podobě graffiti a petroglyfů sloužily jako grafická schémata, zobrazující stopu tanečního pohybu. Prostory určené k tanci byly poměrně rozlehlé, tanečníků vícero a zdárné provedení tance náročné na koordinaci. Aby mohli za těchto podmínek lidé tanec zrealizovat, vyznačovali si cestu kameny. Toto "pódium" pravděpodobně také nazývali labyrintem. Odtud lze odvodit pojetí labyrintu jako "velké kamenné konstrukce".

Ilustrace 4: Dekor labyrintu na džbánu z Traglialelly (Itálie), 660-630 př. Kr.

3. 3. Labyrint versus bludiště

Otázkou zůstává, jak se ze slova labyrint, odkazujícího na jednoduchý vzorec, stalo synonymum pro bludiště. Podle Kerna³⁹ k tomu došlo nejpozději v helénistické době (tedy přibližně v během posledních tří století př. Kr.) - tehdy, kdy přestala být nakreslená taneční stezka srozumitelná, kdy se taneční tradice pozměnila nebo v dané oblasti zanikla, kdy začali lidé pocítovat předepsané pohyby jako matoucí a obtížně proveditelné. Předpokládá se, že určitý zmatek byl jedním ze základních rysů labyrintového tance; pocit zmatku však ještě vzrostl, když přestalo publikum nebo samotní

³⁷Pozn. J. M.: Nápis "Truia" z výše zmiňovaného džbánu ztotožňují mnozí labyrintologové s legendární Trójou. O trójské válce psal Homér v 8. století př. Kr. a brzy se právě labyrint stal symbolickým zobrazením Tróji - nejen v řecko-římském světě, ale všude, kam v převyprávěních homérské eposy dospěly.

³⁸Saward v této souvislosti odkazuje např. na Kalimacha z Kyrény (3. st. př. Kr.) či Plutarcha (45 – 120 n.l.)

³⁹Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 26. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

tanečníci tanci rozumět. Z doby kolem počátku našeho letopočtu se díky Vergiliově popisu "trojské hry"⁴⁰ dochoval doklad procesu zániku taneční labyrintové tradice: "Tento tanec se zbraněmi - předváděný v pěší formě nebo na koních - původně následoval labyrintovou stezku, jak je vylíčeno na džbánu z Tragliatelly, zatímco pohyby, které popisuje Vergilius a přirovnává je k labyrintu, se s tímto vzorcem neshodují." (Kern, 2000)⁴¹

Lze předpokládat, že bludiště v dnešním pojetí vzniklo propojením nepředvídatelné povahy labyrintového tance a v antice již dobře známého pojetí labyrintu jako významné (kamenné) konstrukce. Spojení dvou konceptů (oba s názvem "labyrint") vedlo do života koncept nový, který má ovšem s původními společné pouze pojmenování. Pro symbol labyrintu (jedna cesta a střed) se ovšem i nadále používalo slovo "labyrint"; takže vedle sebe začaly koexistovat dva koncepty - labyrint a bludiště - pod shodným označením.

3. 4. Prapůvod labyrintového vzoru

⁴⁰Pozn. J.M.: trójská hra byl rituál prováděný na počest zemřelých a při zakládání měst.

⁴¹Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 26. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

*Ilustrace 6:
Transformace
dvojitého
meandru do
labyrintu.*

*Ilustrace 5:
Labyrintové a
spirálové vzory z
přírody.*

Ozřejmili jsme si etymologii slova labyrint i pozadí vzniku labyrintového konceptu, nezodpovězeno však stále zůstává, z čeho vlastně symbol labyrintu povstal. Teorií o jeho prapůvodu existuje více. Přidržím se zde vysvětlení Jeffa Sawarda, který se zkoumání labyrintům dlouhodobě a seriózně věnuje.⁴² Od 1. století př. Kr. až do objevení paláce v Knóssu byl všeobecně považován za labyrint systém tunelů a jeskyní v krétské Gortyni, který sloužil jako podzemní lom, poskytující

kameny na stavbu Knósského paláce. Od tohoto spojení lze odvodit jedno z možných vysvětlení původu symbolu labyrintu, jež jde dobře dohromady s představou Mínótaurova doupěte: labyrint může být (a také bývá) vnímán jako vstup do těla matky Země.

Labyrintové vzory se často objevují v přírodě – např. v záhybech hub a korálů nebo komplexu podzemních chodeb mravenců či termitů. Cokoli z těchto tvarů mohlo inspirovat prvního tvůrce labyrintu; je ale obtížné si představit, jak by tyto přírodní vzory přeměnil na geometrický symbol. Pravděpodobněji se tudíž labyrint jako takový vyvinul z jednodušších geometrických forem a symbolů, jež mají k přírodě bezprostředně blízko – ze spirály a meandru. Oba tyto vzory patří mezi nejstarší abstraktní symboly používané v umění a mají přímé spojení s labyrinty.⁴³

⁴²Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

⁴³Pozn. J. M.: Klasický labyrint je ve své podstatě spirálou, která prochází středovým vzorcem a obklopuje jej; jeden z dochovaných římských labyrintů je pouze "roztažením" dvojitého meandru do šířky.

IV. Klasifikace labyrintů

Rodina labyrintů je široká, rozšířená téměř po celém světě. Přestože mají labyrinty mnoho společného, existuje větší množství labyrintových vzorů, které se v rozličných historických obdobích a kulturních prostředích odlišně vyvíjely. Jejich vývoj pokračuje ostatně i v současnosti. Není ovšem myslitelný bez znalosti starších vzorů a souvislostí s jejich vznikem, rozšířením a způsobem využívání, na nichž se zakládá. Chceme-li s labyrinty pracovat, měli bychom být obeznámeni s designem jednotlivých labyrintů a s jeho původem. Některé vzory labyrintů jsou velmi vhodné pro jednotlivce nebo malou skupinu, jiné jsou uzpůsobeny z toho, aby jimi mohla pohodlně procházet např. celá komunita. Představme si zde tedy základní typy labyrintů.

4. 1. Klasický labyrint

Klasický labyrint je "praotcem" všech ostatních labyrintů, jeho nejstarší nálezy se datují cca 2000 let př. Kr. Není obtížné jej sestavit a umožňuje vytváření mnoha variací - snad právě proto zůstává oblíbený až do dnešních dnů. Může mít kruhovou i čtvercovou formu. Základní formou tohoto labyrintového typu je sedmiokruhový vzor: cesta zde jednoduše běží bez nepředpokladatelných zvrátů tam a zpět a vytváří sedm okruhů (sedm cest), které jsou ohraničeny osmi zdmi.

Ilustrace 7: Klasický kruhový labyrint.

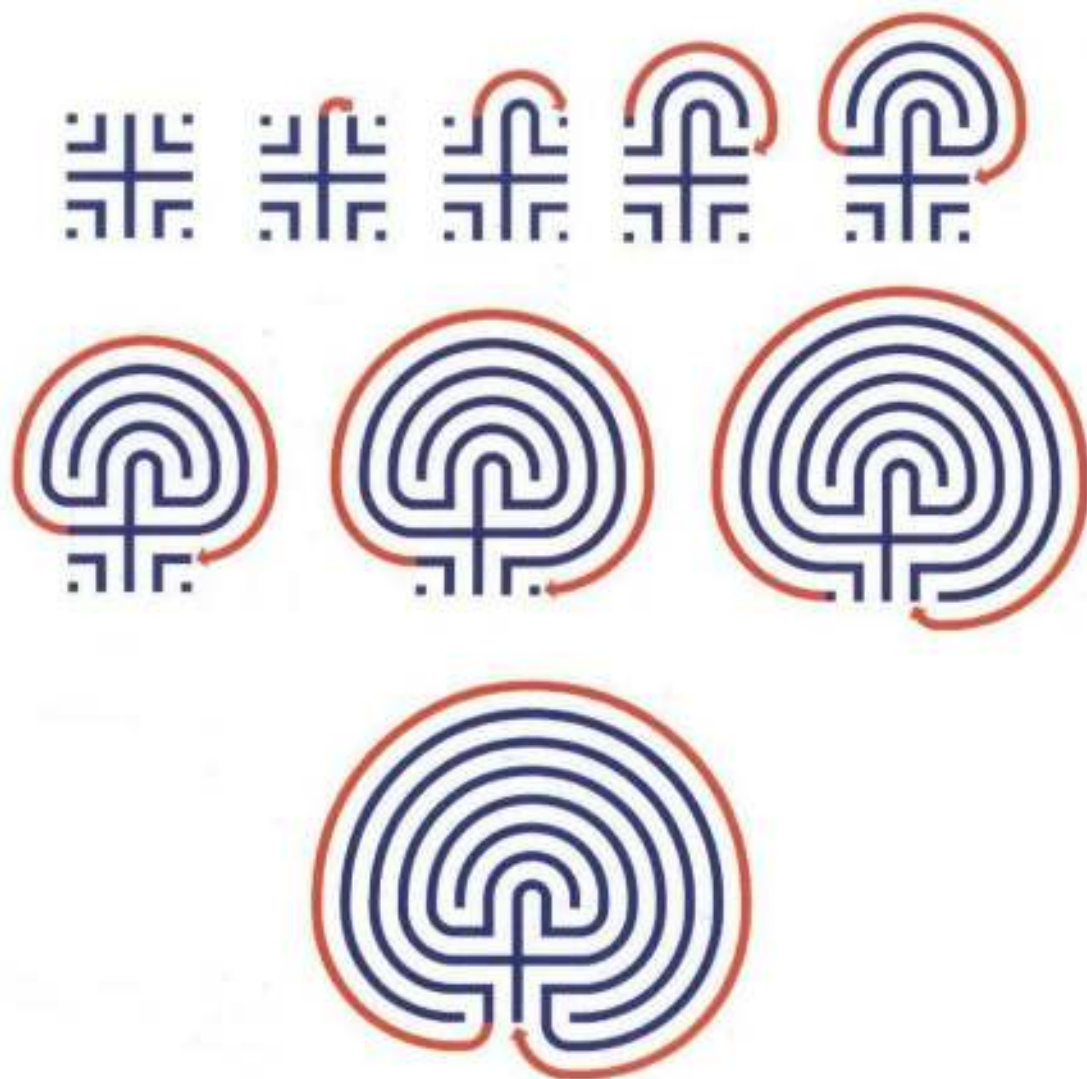
Ilustrace 8: Klasický čtvercový labyrint.

Pro klasický labyrint se též vžila dvě poněkud zavádějící označení. Přestože jsou klasické labyrinty k nalezení v Evropě, Severní Africe, Indii, Indonésii a Jihozápadní Americe, bývají často označovány jako *krétské*. Klasický labyrint je však o mnoho starší než legenda o labyrintu na Knóssu a až do čtvrtého století př. Kr. s ní nebývá spojován.⁴⁴ Moderní autoři⁴⁵ označují klasický labyrint také jako *sedmiokruhový*. Toto označení je též matoucí, protože i jiné typy labyrintů mohou mít sedm okruhů a klasický může mít naopak okruhů více nebo méně než sedm (podle toho, jak se při budování rozšíří ustanovený *středový vzorec*, od něž se velikost labyrintu odvíjí).

Termín *klasický labyrint* považuji ve shodě se Sawardem za nejvýstižnější – je z něj patrný původ tohoto vzoru bez spojitosti s představou konkrétního místa.

⁴⁴Jak dokládá Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

⁴⁵Např. Curry, H. (2000): *The Way of the Labyrinth: A Powerful Meditation for Everyday Life*. London, Penguin Books Ltd.

Ilustrace 9: Proces konstrukce klasického kruhového labyrintu od středového vzorce až do finální podoby.

4. 2. Klasický baltický labyrint

Tento typ labyrintu se hojně vyskytuje ve skandinávských zemích a severním Německu, jeho "rájem" je však pobřeží Baltského moře. Často proto nese pojmenování *baltické kolo* nebo prostě *kolo*. Centrum netvoří klasický středový vzorec ale dvojitá spirála. Díky ní je cesta vedoucí do středu oddělená od cesty ven z labyrintu, čímž se vytváří ideální

typ labyrintu pro to, aby labyrintem mohlo bez kolizí procházet velké množství lidí najednou. Tento typ labyrintu byl a je tudíž hojně využíván jako místo k folklórním slavnostem a hrám.

Ilustrace 10: Klasický baltický vzor trávníkového labyrintu z Dransfeldu (Německo).

4. 3. Klasická čakra-vjuha

Čakra-vjuha je zvláštní odnoží klasického labyrintu se spirálou uprostřed. Vyvinula se v Indii. Její středový vzorec vytváří pouze tři záhyby, narozdíl od klasického labyrintu, který mívá čtyři. Čakra-vjuha se objevuje v mnoha ztvárněních a slouží zejména jako ochranný symbol při rituálech spojených s porodem. O

Ilustrace 11: Klasická čakra-vjuha.

čakře-vjuze stojí psáno v eposu Máhábháráta - do jejího tvaru se seskupilo vojsko, aby si pojistilo vítězství v bitvě na poli u Kurukšetry.

4. 4. Další klasické labyrinty

Do této kategorie spadají rozličné varianty labyrintů vycházející z klasického středového vzorce - počet záhybů jejich středového vzorce není však čtyři, ale dva, tři nebo pět. Jedním z nich je slavný *Muž v bludišti*, devítiokruhový labyrint se středovým

vzorcem s pěti záhyby. Vyskytuje se na mnoha rukodělných výrobcích původních obyvatel amerického jihozápadu.

Ilustrace 12: Labyrint "Muž v bludišti" na ručně pleteném koší kmene Pima.

4. 5. Římské labyrinty

V období rozmachu starověkého Říma se stal labyrint oblíbeným dekorem podlahových mozaiek. Jejich autoři využívali nejprve design klasického labyrintu, ale nenechali si jím svázat svůj tvůrčí potenciál; vyvinuli mnoho vzorů, jež je možné dohromady pojmenovat jako *římské labyrinty*. Vznik římských labyrintů znamenal malou revoluci v historii symbolu, jehož vzor předtím zůstával víceméně stále týž po dobu dvou tisíciletí. Tento posun v zacházení se vzorem labyrintu podněcuje výzkumníky, aby se do hloubky zabývali římskými labyrinty a jejich matematickými vlastnostmi.

"Nejpraktičtější pro obecné použití je kategorizace

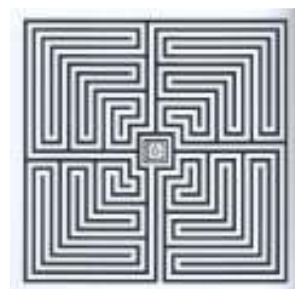
Dasziewského, která umožňuje přiřadit většinu ze šedesáti římských labyrintů k meandrovitému, serpentinovému nebo spirálovitému typu. Meandrovitý se vlastně skládá ze čtyř klasických labyrintů (přestože jsou někdy použity jiné počty), jež byly zredukovány na čtvrtinu své rozlohy a následně propojeny, aby vytvořily souvislý labyrint, přesně symetricky rozdělený do čtyř oblastí." (Saward, 2003)⁴⁶

*Ilustrace 14:
Serpentinový typ
římského labyrintu.*

*Ilustrace 13:
Spirálovitý typ
římského labyrintu.*

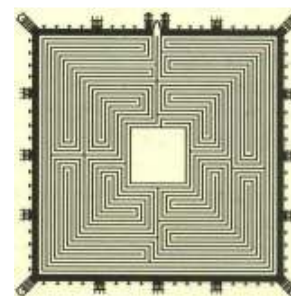
*Ilustrace 15:
Jednoduchý
meandrovitý římský
labyrint. Harpham
(Anglie).*

*Ilustrace 17: Ukázka
použití serpentinového
typu římského
labyrintu. Cormérod
(Švýcarsko).*

*Ilustrace 18: Ukázka
použití spirálovitého
typu římského
labyrintu. Al-Asnam
(Alžírsko).*

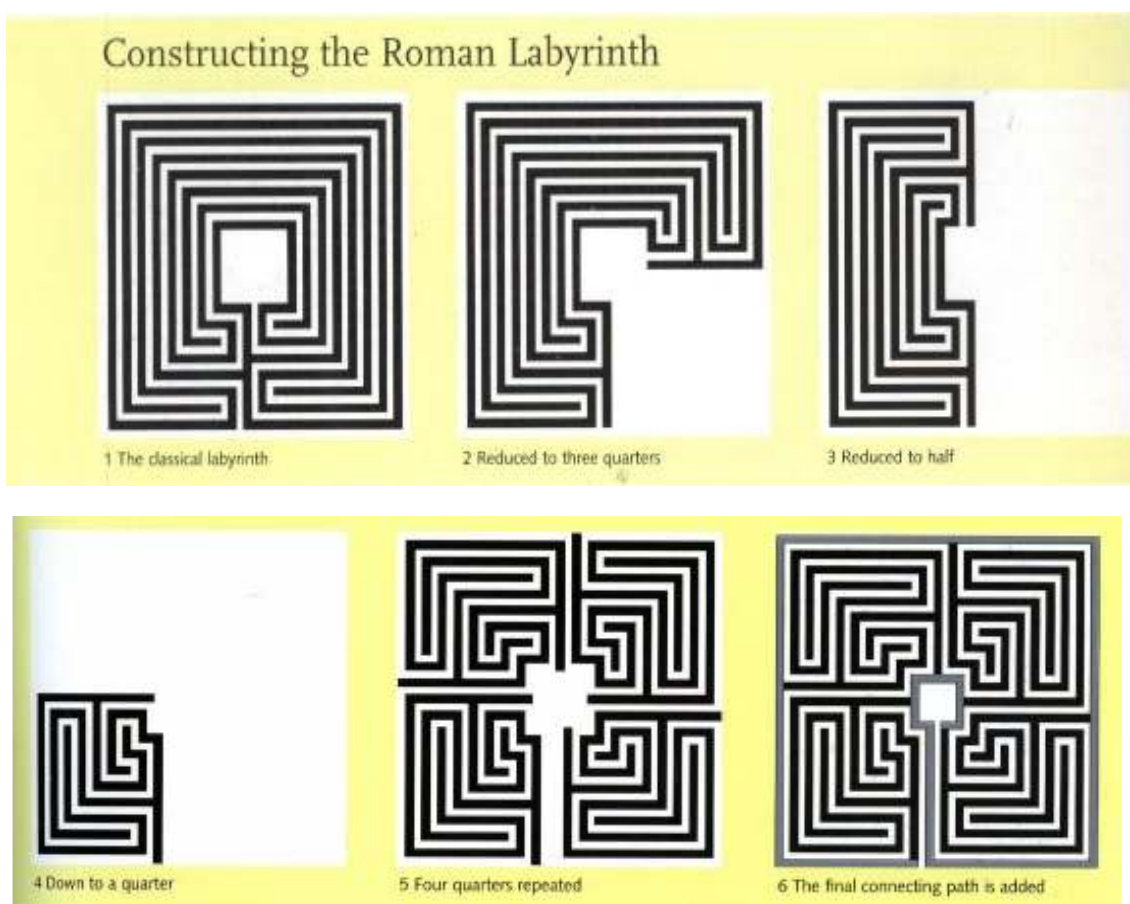

*Ilustrace 16:
Komplexní
meandrovitý římský
labyrint s oddělenou
vstupní a výstupní
cestou. Pula
(Chorvatsko).*

Jak je ale možné, že Římané začali se vzorem labyrintu vzorem tak svobodomyšlně zacházet? Odpověď můžeme opět nalézt v oblasti imaginace a symbolického jazyka. Do doby

⁴⁶ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 30. New

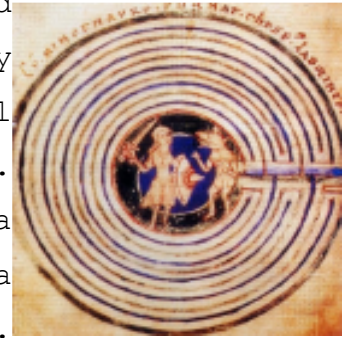
starověkého Říma dodávalo lidem životní smysluplnost to, že byli ve spojení s mýtickými počátky svých společností - neustále je v rituálech symbolicky opakovali a napodobovali, vztahovali se k nim a netoužili "měnit svět". Avšak u Římanů překonala tuto potřebu "vrůstání do minulosti" potřeba "vyrůstát do budoucnosti" - vytvářet nové. Dokázali ještě hovořit symbolickým jazykem, ale začali již používat nový jazyk racionality.

Ilustrace 19: Proces přeměny klasického labyrintu na římský.

4. 6. Otfridův labyrint

Tento vzor labyrintu má základ v klasickém středověm vzorci, k němuž byly přidány další čtyři okruhy, čímž byl vytvořen jedenáctiokruhový labyrint. Poprvé jej najdeme v 9. století n. l. na poslední straně rukopisu Otfridova evangeliáře z kláštera ve Weissenburgu.

Přestože se tento vzor v širším používání neuchytil, je velmi významný - znamenal první pokus o konstrukci nového labyrintového vzoru, na jehož základě se vyvinuly středověké labyrinty.

Ilustrace 20: Otfridův labyrint v rukopisu z konce 12. století; uprostřed Théseus boující s Mínótaurem. Řezno (Německo).

4. 7. Středověký labyrint

První zástupci středověkých labyrintů pocházejí z 9. století n. l. Spojuje se v nich jedenáct okruhů z Otfridova labyrintu se symetrií římských labyrintů. Vzniká tak zcela nový vzor: jedenáctiokruhový labyrint rozdělený na čtyři části podle kříže, jehož střed je totožný se středem labyrintu. Ve 12. století

byla tato forma labyrintu běžně zobrazována v klášterních rukopisech a začala se objevovat jako dekorace kostelů a katedrál. Rychle se rozšířila po celé Evropě.

Ilustrace 21: Vzorek středověkého labyrintu z katedrály v Chartres (Francie).

V současnosti nejznámějšího zástupce středověkého vzoru nalezneme v katedrále ve francouzském Chartres. Mnoho autorů proto označuje středověké labyrinty jako chartreské (toto

označení je podobně zavádějící jako termín *krétské* pro označení *klasických* labyrintů). Pro středověké labyrinty se používá i pojem *křesťanské*. Ve středověku bezpochyby křesťanskými byly, dnes se ovšem používají i mimo náboženskou oblast - označení *středověké* tudíž nejlépe charakterizuje kontext jejich vzniku.

4. 8. Varianty středověkého labyrintu

Stejně jako existuje mnoho variant klasického labyrintu, existuje i mnoho variant středověkého labyrintu: kruhové, čtvercové, polygonální. Některé z těchto labyrintů pozměnily středověký design: ubraly nebo přidaly počet okruhů či vinuly cestu specifickým způsobem, aby labyrint vyhovoval požadavkům konkrétního prostoru. Jiné se prostě nepovedly - jejich autor je vybudoval nesprávně nebo byly přetvořeny při pozdějších úpravách (to se stává zejména trávnickovým labyrintům, které potřebují pravidelnou údržbu).

Od 90. let 20. století vzrostl zejména v USA zájem o středověké labyrinty, který vedl k vymýšlení nových vzorů na "středověké" bázi. Některé z těchto labyrintů vychází z labyrintu v Chartres, jiné nesou jména svých tvůrců a vztahují se na ně autorská práva.

Ilustrace 22:
Středověký vzor
trávníkového
labyrintu se spirálou
uprostřed. Boughton
Green (Anglie).

Ilustrace 23:
Labyrint Santa Rosa.
Autorka Lea Good-
Harris, PhD.

Ilustrace 24: Labyrint
Reflexe. Autoři Debi
a Marty Kermeen.

4. 9. Středověký svatoomerský labyrint

Ze skupiny středověkých labyrintů se vyčlenila zvláštní podskupina, jež dostala pojmenování po městě St Omer v severní Francii, kde se její zástupce poprvé objevil. Vzor svatoomerských labyrintů se na první pohled jeví jako náhodný shluk meandrů, vyvinul se však z běžného středověkého vzoru.

Ilustrace 25: Labyrint z opatství
St Bertin. St Omer (Francie).

V. Možné interpretace labyrintů

Již v začátku této kapitoly vnímám vlastní nechuť vůbec se pokoušet o interpretaci tak bohatého symbolu, jakým labyrint je. Obávám se, aby mu rozpitvávání neublížilo a nepřipravilo jej o jeho tajemství. Jsem si zároveň vědoma potřeby interpretace, chci-li s tímto symbolem pracovat jako pomáhající profesionál a inspirovat k témuž kolegy. Pokusím se proto uvést zde několik možných způsobů, jak lze na labyrint nahlížet. Mám přitom na paměti (a o totéž prosím čtenáře), že všechny uvedené významy labyrintu budou pouhou doznívající ozvěnou toho, jak labyrint promlouvá k lidem svým vlastním nezaznamenaným celistvým jazykem.

5. 1. Labyrint jako symbol iniciace, smrti, podsvětí a znovuzrození

Labyrint je nádherným ztělesněním iniciačních rituálů. Vytváří vnitřní prostor, zřetelně oddělený od okolí. Lze do něj vstoupit pouze jedním úzkým vchodem a procházejícímu není na první pohled zřejmé, co jej uvnitř čeká. Projítí labyrintem "vyžaduje určitý stupeň fyzické koordinace a sociální adaptability".⁴⁷ Překoná-li člověk své vnitřní překážky (strach z neznáma, vlastních reakcí, obavy ve vztahu ke spoluputovníkům atp.), smí vstoupit a vydat se na klikatou cestu. Bude oddělený od těch, kteří zůstali venku, stane se jakýmsi vězněm cesty, jež mu bude zároveň průvodkyní a ukazatelkou směru k cíli. Dosažení cíle jej bude stát

⁴⁷Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 30. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

maximum času a úsilí. Opakovaně se k bude k cíli přibližovat a když už jej bude mít zdánlivě na dosah, cesta jej v zápětí odvede pryč. Pouze ten, kdo takovéto napětí vydrží a bude přitom trpělivý a vytrvalý, dojde k cíli cesty. Dosáhne jej však jistě - žádná klamná odbočka jej nebude svádět ze správného směru.

V cíli, ve středu, je člověk sám, aby se skutečně mohl setkat se sebou samým a s tím, co jej přesahuje. Ve středu má člověk příležitost dotknout se něčeho zásadního, co po něm vyžaduje radikální změnu směřování, odstoupení od vlastní minulosti, a co mu nabízí možnost nového začátku. Aby se dostal z labyrintu ven, musí se obrátit a ve svých vlastních stopách projít znovu celou cestu. Je zdánlivě táž, ale vede opačným směrem - zpět do světa a praktického života, k lidem a povinnostem. Procházející rovněž není týž člověk, který krácel do nitra labyrintu. Proměnil ho "zážitek středu", staré v něm zemřelo a nové povstalo.

Díky symbolickému prožitku smrti a znovuzrození přechází člověk do jiné úrovně existence, stává se zasvěceným. Iniciece bývá v tradičních společnostech nejdůležitějším z přechodových rituálů. Lze za ni považovat "všechny rituály a verbální instrukce dávané iniciovanému se základním úmyslem proměnit jeho či její náboženský a sociální život."⁴⁸ Poté co iniciace proběhne, stává se z mladého člověka dospělý plnoprávný člen společenství. "V národních mýtech se iniciační smrt zobrazuje jako temnota, vesmírná noc, mateřský klín Země, chatrč, břicho nestvůry: obrazy chaosu, pohlcující a rodící hlubiny." (Jaskolski, 1994)⁴⁹

Labyrint bývá v některých kulturách vnímán jako symbol

⁴⁸Eliade, M. : *Mystérium znovuzrození*. In Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 30. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁴⁹Jaskolski, H. (1994): *Das Labyrinth: Symbol für Angst, Wiedergeburt und Befreiung*, s. 74. Stuttgart, Kreuz Verlag.

klína Matky Země, jeskyně, do níž je potřeba sestoupit, místo, kam lze uvěznit zlé síly a zároveň prostor, kde přebývá b/Bůh. V jeho středu je symbolický střed světa.

Klikatá labyrintová cesta v sobě ukrývá poselství o smrti a znovuzrození. Neustále mění směr: hned doleva ke smrti a hned doprava k životu.⁵⁰ Člověk procházející labyrintem, bude po nějakou dobu "mrtvý" pro své okolí. Mnohé labyrinty z doby bronzové se nacházejí v blízkosti pohřebišť - labyrint mohl symbolizovat nebezpečnou cestu zpět do útroby Matky Země, do říše mrtvých, na niž se zesnulí vydávají, aby zde očekávali své možné znovuzrození.

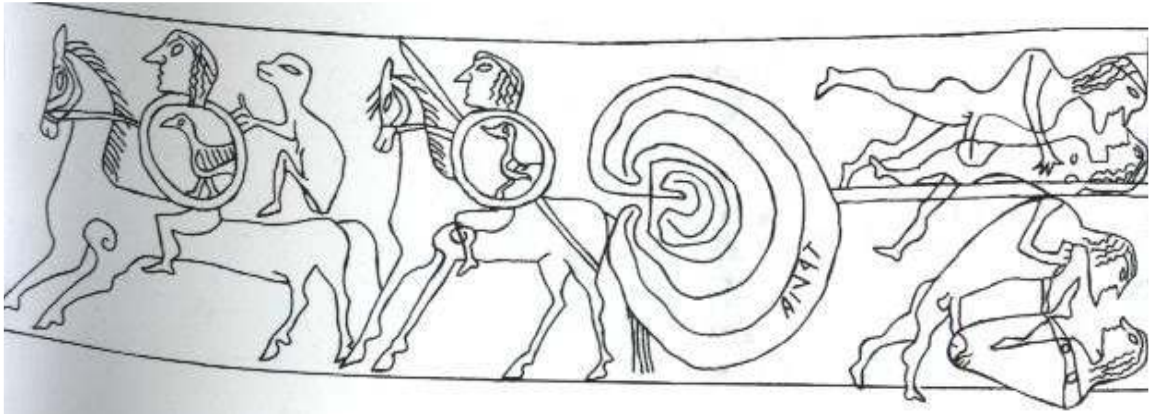
Stejně jako se v labyrintu se spojuje obraz symbolické i skutečné smrti, spojuje se v něm též představa symbolického (iniciačního) i skutečného (znovu)zrození. Labyrint jako děloha se sedmerým vinutím střev - tak či podobně si lidé před osvícenstvím představovali porodní cesty (tělesné otvory byly brány jako jeden). Cesta zrození pro ně byla klikatá - ne jako v našem pojetí. Dítě na této cestě potřebovalo průvodce, aby přes sedmero prostor vnitřností matky dokázalo vstoupit do světa v pořádku. V Indii a u indiánů Hopi se k tomuto účelu dodnes dochovaly labyrintové porodní rituály. Na iniciační cestě je labyrint symbolem "duševního porodu" - symbolem osamostatnění a toho, že se člověk stane sám sebou, že se stane celistvým a bude úspěšně procházet procesem individuace. Labyrint může podporovat i dnešní moderní rodiče a vychovatele, aby se dokázali včas odpoutat od mladého člověka a vpustit jej do života, aby mu umožnili skutečné zrození do jeho vlastní celosti.

Vnímáme-li sepjetí labyrintu s procesem smrti, zrození a znovuzrození, nepřekvapí nás jejich využívání v kulturách, které

⁵⁰Pozn. J. M.: Model prostorové symboliky, který se promítá na obrazovou plochu, můžeme vnímat jako mapu psyché a jejího místa v životě člověka. Na základě zkoumání mnoha uměleckých děl i obrazového materiálu klientů jej vytvořila psychologická škola C. G. Junga. Rozpracoval ho zejména Rudolf Michel, který vyučoval na Institutu C. G. Junga v Curychu. Pro práci s labyrintem je tato prostorová symbolika velmi podnětná - zájemci se s ní mohou seznámit např. v knize autorky Ingrid Riedel (2002): *Obrazy v terapii, umění a náboženství: interpretace obrazů z pohledu hlubinné psychologie*. Praha, Portál.

věří v posmrtný život. Pokud máme toto spojení na paměti, můžeme hlouběji pochopit smysl výše zmiňovaných trójských jízd i labyrintových tanců, u kterých se v průběhu práce ještě několikrát zastavím.

5. 2. Labyrint jako místo posvátného sňatku

Ilustrace 26: Pruh dekoru z tragliatellského džbánu. Z labyrintu, u nějž souloží dva páry, vyjíždí formace bojovníků.

Na labyrint jako dělohu, místo k proniknutí do lůna Matky Země, se můžeme podívat i méně metaforicky. Je možné, že tento symbol nějak bezprostředně souvisel s plozením? Z dochovaných náznaků se lze domnívat, že ano. Např. na již zmiňovaném džbánu z Tragliatelly jsou u labyrintu zobrazeny dva souložící páry. Mnozí výzkumníci v nich spatřují Thésea a Ariadnu, kteří se po útěku z Kréty spojili v posvátném sňatku. Podobné obřady prováděli lidé, aby zajistili úrodnost polí - na symbolické rovině znovu ustanovovali nikdy nekončící spojení mezi Otcem (Nebem) a Matkou (Zemí).⁵¹ Podle severského obyčeje se v květnu pár tělesně spojil v osetém poli, aby podpořil přírodu a ulehčil jí znovuzrození. Pomoc přírodě je jednou z hlavních myšlenek, jimiž můžeme podložit funkci severských labyrintů - *trójských měst*. Tančily se v nich *tance panen (Jungfrudans)*. Při nich tanečník následoval tanečnici do labyrintu, kde se s ní skutečně či jen v náznaku spojil. Ostatní tvořili publikum nebo tanečníky

⁵¹Pozn. J. M.: Pro indiány Hopi je labyrint jedinečným místem, kde se uskutečňuje sňatek mezi Matkou Zemí a Otcem Nebem.

napodobovali. K podobnému veřejnému milování docházelo např. i při středověkých královských svatbách.

Májové labyrintové zvyky spojené s obrodou a plodností přežily až do poloviny 17. století v tzv. *labyrintech lásky* - křížencích mezi labyrintem a bludištěm s převažujícími labyrintovými rysy. Tyto labyrinty znázorňovaly celistvost a ambivalenci erotické lásky a byly populární v letech 1550 až 1650. Základní vzor si vypůjčily od středověkých labyrintů: tvořily je soustředné kružnice vysázené z keřů. Kružnice protínaly keřikové cesty, vytvářející jakési brány či podloubí. Jimi šlo projít do centrální části labyrintu lásky, v níž stál přístřešek s májkou uprostřed. Kmen májky býval kolem dokola oloupaný v serpentinovém vzoru, "aby se čarodějnice nemohly uchytit pod kůrou". Koruna lidé ponechávali v přírodním stavu, neboť ji považovali za zdroj vitality. Často na ní zavěšovali věnce různé velikosti a tancovali kolem ní. Přístřešek sloužil jako stan pro Májového krále, jehož komunita vybrala ze svých řad. Z obrazů, které zachycují slavnosti v labyrintech lásky⁵², je zřejmé, že tyto slavnosti přírodní obnovy měly silný erotický podtext.

Kern⁵³ v souvislosti s labyrinty lásky rozebírá symboliku májky, zobrazující Strom života, jenž rostl ve prostřed Ráje.⁵⁴ Ráj, zahrada v Edenu, byl "zahradou potěšení". Řecké slovo *paradeisos* znamenalo spíše park než zahradu. Ve shodě s tímto vnímáním se ve středověku a renesanci budovaly malé "rajské zahrady" - labyrinty v parcích. Novodobí Adamové a Evy skrze ně mohli vcházet do středu, ke stromu života (ať už jim byl bližší jeho posvátný aspekt související s božstvím, jako v případě středověkých labyrintů, nebo aspekt erotický v případě labyrintů lásky).

Labyrinty lásky často obklopoval vodní příkop. Z jejich ostrovního ztvárnění můžeme odvodit souvislost s "ostrovem lásky", za nějž byla v renesanci považována Kréta, domovina labyrintu. Ambivalenci lásky zachycují labyrinty lásky na dvou úrovních. V jejich středu je jak prostor pro sjednocení procházejících v manželském svazku, tak i prostor pro rozloučení těch, jejichž náklonnost nemůže z nejrůznějších

⁵²Pozn. J. M.: Např. obrazy Hanse Bola či Lucase Valckenbrocha.

⁵³Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 226. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁵⁴Pozn. J. M.: Symbolikou "středu", s níž na nehlubší rovině posvátné stromy souvisí, se zabývá např. Eliade, M. (2004): *Obrazy a symboly*. Brno, Computer Press.

důvodů dojít veřejného naplnění. Ve středu lze přistoupit nejen ke Stromu života, který lidi spojuje s Tvůrcem, ale také ke Stromu poznání. Ochutnávka zapovězených plodů Stromu poznání se Adamovi a Evě vymstila – museli opustit "zahradu potěšení" a začít se probíjet pozemskou "zahradou obtíží".

5. 3. Labyrint jako ochranný symbol spojený s městy

Již jsem se zmínila o trójské hře, kterou podle Vergilia prováděli antičtí zakladatelé měst. Tento rituál probíhal "při vztyčování městského opevnění, jako akt jasného oddělení vnitřního prostoru od jeho okolí a zrození komunity. Zde se již proces separace, sebeobjevování a sebedefinování neomezuje jen na jednotlivce, ale rozšiřuje se, aby zahrnul kolektiv."⁵⁵ (Kern, 2000)

Jízda labyrintovou stezkou měla magicky posilovat obrannou schopnost hradeb, které se právě stavěly. Město se díky "rituálům zakládání" stalo posvátným. Římané často umísťovali dlážděné mozaiky s labyrintovým vzorem do vstupních domovních prostor a připojovali k nim náznaky opevnění – zajišťovali si tak obranu proti vstupu zlých sil. Z masivního rozšíření římských labyrintů⁵⁶ lze usuzovat, že mohly též reprezentovat bezpečí a stabilitu Římské říše.

⁵⁵Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 31. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁵⁶Pozn. J. M.: Během let cca 165 př. Kr. - cca 400 n. l. se symbol labyrintu rozšířil po celém území Římského impéria. Labyrinty z tohoto období najdeme v Alžírsku, Anglii, Bosně, Francii, Chorvatsku, Itálii, na Kypru, v Lybii, Portugalsku, Rakousku, Řecku, Sardinii, Srbsku, na Sicílii, ve Španělsku, Švýcarsku, Tunisku a Walesu.

Ilustrace 27: Rytina zobrazující obranný systémú bájného města Scimandaga. Body upozorňují na jeho slabá místa. Bhaktapur, (Nepál).

Ilustrace 28: Jiné zobrazení Scimangady se svastikou uprostřed. Bhaktapur (Nepál).

Labyrint, v jehož středu je možné pomyslně vstoupit do středu světa, byl vhodným symbolem pro zobrazování měst, onichž lidé věřili, že právě tímto posvátným středem jsou. Kromě Tróji zobrazovali symbolem labyrintu také např. Jericho, Jeruzalém, Konstantinopol nebo bájnú nepálské město Scimangada. Ochranou funkci labyrintů podporuje stará víra ve schopnost zlých sil pohybovat se pouze přímo. Symbol labyrintu by je měl mást tak, že nebudou schopny vymotat se z jeho zatáček a obrátů. Labyrint je možné vnímat jako "vězení pro zlé síly", ale také jako "vězení zlých sil": např. podle indického eposu Rámájána zadržoval démon Rávana ve své labyrintové pevnosti Situ, manželku boha Rámy. Afghánskou princeznu Šamajli věznil zase v labyrintu její vlastní otec a za ženu jí slíbil dát pouze tomu, kdo k ní najde cestu. Byl však pro Šamajli labyrint vězením nebo ochranou před tím, aby se stala ženou neschopného muže, který si k ní "nenajde cestu"? Zde se opět dotýkáme protikladnosti symbolu: labyrint může být bezpečným útočištěm i vězením, stejně jako může být místem zrození i místem smrti, spojení i rozloučení.

5. 4. Kosmologická symbolika labyrintu

Na labyrinty klasické i středověké můžeme pohlížet též jako na zachycení dobových představ o upořádání vesmíru

a o běhu času. Labyrintologové jsou přesvědčeni o existenci spojení mezi vzorem labyrintu a pohybem nebeských těles. Zdá se mi však, jako by se zde spustil ochranný mechanismus symbolu, bránícího se přílišnému analytickému rozpitvávání. Přes značné vynaložené úsilí se zatím badatelům nepodařilo předložit nákres pohybu hvězd (Slunce, Sluneční soustavy, Venuše ap.), který by přesně odpovídal vzoru klasického labyrintu. Indicie v podobě labyrintových tanců či kupř. používání labyrintů ve středověkých rukopisech k tomuto významu ale odkazují.

Je možné, že pohybem v labyrintu procházející či tanečníci kopírovali "vesmírný tanec", a propojovali tak pozemský svět s nekonečným kosmem. Labyrint pro ně mohl být jakousi "ladičskou pomůckou" k tomu, aby život na Zemi vraceli do harmonického stavu, který mu byla dána při stvoření a o nějž lidským působením přišel. Tato jeho funkce by odpovídala tomu, co bychom v moderním jazyce nazvali centrování jednotlivce i společnosti.

VI. Labyrinty v předkřesťanských kulturách

Protože nejsem historik, nezabývám se zde jednotlivými nálezy labyrintů a snažím se v průběhu celé diplomové práce přidržovat linii "využívání". Toužím sama a spolu s rodinou, přáteli, klienty a kolegy spolupracovat se symbolem labyrintu. Velmi mne tudíž zajímá, jak se jej dotýkali lidé, žijící v dobách dávno minulých. Vnímám významné spojení s nimi právě skrze stopu, již zanechali v průběhu cesty labyrintem a jež se právě skrze labyrinty obtiskla také do lidských cest dějinami.

Řečeno jednoduše: chtěla bych se dovědět, co mohly labyrinty znamenat pro jednotlivce i společenství v různých dobách a co v nich lidé dělali.

6. 1. Tanec jeřábů

Za vznikem vzoru labyrintu stojí patrně tanec, jak jsem se již pokusila vysvětlit v kapitole o původu labyrintového konceptu. Varianty tohoto tance se rozšířily všude tam, kde lidé labyrinty budovali (možná by bylo výstižnější říci, že lidé budovali labyrinty všude tam, kde tancovali labyrintové tance). Mnohde se tradice těchto tanců uchovala až do 20. století.

Homér popisuje v Iliadě rituál, jímž Ariadna s Théseem a athénskou mládeží oslavovali svůj úspěch při zabití Mínótaura a útěku z Kréty. Zastavili se cestou na ostrově Délu. Tam kolem oltáře bohyně Afrodity, Théseovy rádkyně, tančili tanec, v němž znovu zpřítomňovali své dobrodružství v labyrintu, kde se setkali s mocí smrti a překonali ji.

Tanec Ariadny a Thésea obyvatelé Délu tančili prokazatelně až do dob Césarovy vlády⁵⁷, tj. cca do roku 40 př. Kr. Dostal název *tanec jeřábů* (*geranos*) – zřejmě proto, že jeho krokové variace připomínají pohyby jeřábů při námluvách.

Bližší dokumentace tance jeřábů se dochovala z 3. století př. Kr. díky Kalimachovi z Kyrény, zaměstnanci proslulé alexandrijské knihovny. Tanec jeřábů se podle něj tančil vždy během noci za svitu pochodní. Řetěz tanečníků, kteří se buď drželi za ruce nebo byli spojeni šátkem či provazem – symbolem průvodcovské Ariadniny niti – se za rytmického zpěvu vinul labyrintem. Wolff⁵⁸ popisuje dvě krokové variace labyrintového tance: tři kroky kupředu, dva na místě a jeden zpět, nebo tři kroky kupředu, dva zpět, přičemž kroky zpět symbolizují zdržení či otálení po cestě do středu. Tanečníky vedl *geranulkos*, představitel Thésea. Když *geranulkos* dospěl do středu, tančili tanečníci v kruhu kolen něho, čímž uzavřeli cestu ven. Odtud možná pochází obraz labyrintu jako vězení pro Mínótaura či pro Daidala.

⁵⁷Jak uvádí Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁵⁸Wolff, U. (2003): *Labyrint: cesta k vlastnímu středu*. Praha, Portál.

Cestou nazpět vedl řetězec nejspíše poslední tanečník, též nazývaný geranulkos. "Théseus" následoval tanečnický na konci. Tato forma tance by odpovídala legendě zdůrazněním významu Ariadniny niti – Théseus ji nepotřeboval k cestě do středu, ale až k cestě ven. Je však také možné, že první geranulkos vedl tanečnický po celou cestu dovnitř, obkroužil s nimi střed a pokračoval v tanci cestou ven. Pak musela být cesta labyrintem dostatečně široká k tomu, aby se na ní mohli pohodlně míjet dva proudy tanečnicků.

6. 2. Významy tance jeřábů

Pokoušíme-li se přijít na to, proč lidé začali s labyrintovými tanci, můžeme vycházet pouze z řeckých zdrojů. Mínójské, které by pro pochopení této předřecké tradice byly nejužitečnější, bohužel nemáme k dispozici. Přesto zabrousím na chvíli do dob Théseových. Když blíže nahlédneme na tehdejší politické a náboženské uspořádání v oblasti Egejského moře, ozřejmí se nám možný smysl labyrintového tance.

Podle řeckého životopisce a filozofa Plutarcha (cca 40 – 125 n. l.)⁵⁹ se Théseus zastavil cestou z Kréty na ostrově Délu, aby přinesl oběti bohu války Appolovi a tančil vítězný labyrintový tanec. Předpokládejme, že ani labyrint jako budova a ani Mínotauros skutečně neexistovali. Nad jakým nebezpečím tedy Théseus zvítězil?

Mezi lety cca 2000 – 1600 př. Kr. vládla díky svému silnému loďstvu v egejské oblasti mínójská Kréta, již musely Athény platit každých devět let tribut v podobě mladých otroků.

⁵⁹Odvolává se na něj Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

Kern⁶⁰ píše, že se po Théseově "návštěvě" Kréty již žádné další zmínky o této povinnosti neobjevují. Mohlo to být tím, že došlo k vyrovnání či zvratu sil ve vztahu mezi Kréťany a Řeky? Tomu by napovídala fakt, že si Théseus odvedl z Kréty Ariadnu, královu dceru, a zabil Mínótaura, možného korunního prince. Měl Mínótaurus skutečně býčí hlavu a požíral lidi? Nejspíše nikoli. Ale mohli to o něm šířit nepřátelští Řekové ve snaze udělat z něho démonické monstrum, jehož jejich slavný hrdina zneškodnil (podobně jako v pozdějších pohádkách rytíř skolil draka a zachránil z jeho chřtánu spanilou princeznu).

Kolem roku 1600 př. Kr. začali mykénští Řekové upevňovat svou pozici v egejské oblasti. Pověstné krétské loďstvo citelně poničily přílivové vlny způsobené zemětřeseními, takže již nemělo sílu odolávat řeckým útokům. Postupně se tak vlády nad Krétou i v okolních mořích zmocnili Řekové.

Ať už byl či nebyl Théseus skutečnou historickou osobou, uvádí se, že začal vládnout v Athénách po návratu z Kréty, čili během let 1259 – 1258 př. Kr. (vládl do r. 1231 – 1230 př. Kr.). V tom samém roce došlo k založení městského státu Athény (tj. ke spojení více vesnic rozkládajících se na budoucím území Athén).

"Pokud Théseus dostal klubko od Ariadny (tj. pokud mu byla předána forma labyrintového tance, jehož předvedením na Délu založil přetrvávající tradici), potom můžeme na tento kulturní import nahlížet jako na odraz kulturních rozdílů, jež existovaly mezi vojensky podmaněnou ale kulturně nadřazenou mínójskou Krétou a mykénskou pevninou. Odvození významu tance z Délu se navíc neomezuje na ojedinělý odkaz k historické události. Jako všechny symbolické úkony spodobňuje nebezpečí a jeho překonání a slouží tak k ustanovení nového řádu a k jeho magickému posílení." (Kern, 2000)⁶¹ Ano, tanec na Délu založil nový, pro Řeky vítězný, pořádek běhu dějin – ať již pro Kréťany znamenal původně

⁶⁰Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁶¹Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 46. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

tanec v labyrintu cokoli!

Lidožravý býkomuž Mínótauros nás může odkazovat na nebezpečnou tradici přeskakování přes býka, k jejímuž "slavení" byli nejspíše mladí Athéňané na Krétě donuceni (odměnou jim byla často smrt). "Mínóův býk", což je doslovný překlad slova Mínótauros, byl symbolem Kréty a jeho síla zrcadlila moc krétské hegemonie. Krétskou sílu v podobě Mínótaura přemohla symbolicky Théseovou rukou síla řecká.

Podle Homérovy Iliady vládl král Mínós vždy po devět let. Po uplynutí tohoto období odešel do jeskyně v hoře Ida⁶², aby přijal rady od svého otce Dia a obnovil svou posvátnou královskou moc. Zároveň také mohl bojovat o korunu s jiným uchazečem o trůn, byl-li jaký. Pokud je Mínótauros spodobněním krále Mínóa, mohl být hrdina Théseus tím, kdo jej ve výroční bitvě přemohl.

Devítileté období kralování (podle současného kalendáře vlastně osmileté) vrcholilo "velkým rokem". Ten přicházel každý osmý rok, kdy se shodl sluneční kalendář s lunárním - slunce a měsíc se spojovali v jedno. "Zdá se být pravděpodobné, že tomuto "posvátnému sňatku" v přeneseném smyslu slova odpovídal rovněž symbolický sňatek krále, vtělení slunečního býka (s býčí maskou) a královny, vtělení měsíční krávy (s maskou krávy), jenž mohl určovat začátek královny vlády⁶³." (Kern, 2000)⁶⁴

Kréťané znázorňovali slunce jako býka a měsíc jako krávu - tento zvyk přejali patrně ze starověkého Egypta, který je kulturně velmi ovlivňoval. Na mincích z knósských vykopávek i na několika vázách jsou zachyceni tanečníci s býčími maskami. Je pravděpodobné, že se na Krétě každých

⁶²Pozn. J. M.: Zde se nabízí spojitost jeskyně s labyrintem.

⁶³Pozn. J. M.: Možná právě toto může být klíčem k příběhu o románku královny Pasifaé - Podle legendy daroval králi Mínóovi bílého býka bůh Poseidón. Mínós mu na oplátku slíbil býka obětovat. Býk se mu však natolik zalíbil, že svému slibu nedostál. Aby se Poseidón pomstil, způsobil, že se do býka zamilovala Mínóova manželka Pasifaé. Nechala se zašít do sochy krávy a tímto způsobem s býkem počala Mínótaura. Pasifaé znamená "ta, která vše osvěcuje". Jako dcera slunečního boha Hélia byla ztotožňována s měsícem.

⁶⁴Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 46. Mnichov - Londýn - New York, Prestel Verlag.

osm let konaly oslavy plodnosti, které znovu přehrávaly posvátnou svatbu, a že v téže době probíhaly také býčí zápasy.

Podle mínění Kerna nemá ovšem Mínótauros původně bezprostřední spojitost s labyrinthem; ze zkoumání řeckých literárních a uměleckých pramenů dospěl k názoru, že se jednotlivé prvky krétského dobrodružství (Théseus, Ariadna, Mínótauros a labyrint) poskládaly dohromady během postupného vývoje. Saward je naopak přesvědčen, že již v době kolem roku 1550 př. Kr. (tj. cca 300 let před předpokládanou Théseovou cestou na Krétu) bylo spojení býků (Mínótaura?) s labyrinthem široce rozšířeno.⁶⁵

Populární literatura o labyrintech vysvětluje někdy Théseovu cestu jako obraz vítězného náboženského tažení patriarchálních Řeků na matriarchální Krétu, jež jako poslední z Egejské oblasti uctívala v labyrinthu (labyrintovými tanci) Bohyni. Z ní udělali Řekové Mínótaura, aby ji zničili a mohli na její místo dosadit své mužské božstvo v podobě Mínótaurova přemožitele Thésea. Spojení labyrintu s uctíváním ženského božstva (jak může dokládat např. seznam obětí, nalezený v Knósském paláci⁶⁶) nelze vyloučit a již vůbec nelze popírat propojení labyrintu s ženskou spiritualitou spjatou s předáváním života (labyrint jako vchod do lůna Matky Země, jako symbol zrození apod.). Interpretovat legendu o Théseově dobrodružství pouze jako souboj matriarchálního a patriarchálního náboženství mi ovšem přijde poněkud pokřivené (přestože náboženství jistě sehrálo svou úlohu při "střídání kultur" na Krétě). Opusťme teze a zastavme se u toho, co je jisté (tedy jisté v jazyce symbolů): Théseus neopustil Krétu sám s Ariadnou, doprovázel je zachráněný tribut - tedy sedm athénských mladíků a sedm dívek. Tito mladí lidé na počátku puberty museli opustit své rodiny, aby se vydali na dalekou cestu, jejímž cílem bylo osobní setkání s lidožravým Mínótaurem. Pro ně byla cesta na Krétu iniciační cestou par excellence. Pak ovšem přispěchal Théseus a zachránil je. Můžeme si položit otázku, zda jim prospěl či zda zabránil tomu, aby dospěli k cíli své cesty.? Podle mého názoru vzal jejich úkol na sebe a

⁶⁵Pozn. J. M.: K tomuto Saward došel na základě zkoumání egyptských fresek: viz 3. 2. Původ labyrintového konceptu.

⁶⁶Viz 3. 2. Původ labyrintového konceptu.

když s Mínótaurem bojoval, bojoval zástupně i za ně a oni všichni bojovali v něm. Spolu s Théseem a Ariadnou pak celou iniciační cestu prošli v labyrintovém tanci na Délu a vrátili se domů, do nově založených Athén, jako právoplatní členové obce.⁶⁷

6. 2. 1. Tanec jeřábů jako tanec hvězd

Tanci Théseovy družiny na Délu se řidčeji říká též *tanec hvězd*: podle čísla 7, které zachycovalo počet zachráněných tanečníků (7 mladíků a 7 panen), počet planet známých v antice (Merkur, Venuše, Mars, Jupiter, Saturn a také dvě "velká světla" - slunce a měsíc) a počet okruhů v klasickém labyrintu.

"Tanec hvězd" je výstižným označením další možné interpretace labyrintového tance. Dostáváme se k ní díky pojednání o metrech, které se dochovalo jako fragment anonymního spisu o historii poezie, jenž bývá připisován Mariovi Victoriovi, římskému řečníkovi ze 4. st. n. l. Dochovaná část tohoto díla pojednává o "strofě, antistrofě a epodě". Théseus se prý při labyrintovém tanci na Délu dotkl toho, co pozdější pythagorejské učení nazvalo *harmonii sfér*.

"Jiná tradice uvádí, že lidé posvátnou písní napodobovali cestu a harmonický zpěv země. Tato píseň zachycuje nejmelodičtější zvuky, které vydává pět tzv. putujících hvězd spolu se sluncem, měsícem a jejich souputníky. Podobně Théseův sbor napodoboval cestu a harmonickou píseň světa: nejprve udělali tři kroky vpravo, jako se nebesa stáčí doprava od východu k západu, potom tancovali zpět doleva, jako slunce, měsíc a další putující hvězdy - v řečtině "planety" - pospíchají doleva od západu k východu; do třetice se zastavili a zpívali na místě, protože země, obklopena nebesy, zůstává tichá uprostřed vesmíru." (Kern, 2000)⁶⁸

Pozemskou zástupkyní "hudby sfér" se stala posvátná řecká sborová píseň, jejíž části tanečníci postupně zpívali: při tanci doprava strofu, při tanci doleva antistrofu, při

⁶⁷Pozn. J. M.: Labyrintu jako nástroji iniciace se věnují a nad legendou o Théseovi se hlouběji zamýšlejí např.: Jaskolski, H. (1994): *Das Labyrinth: Symbol für Angst, Wiedergeburt und Befreiung*. Stuttgart, Kreuz Verlag. nebo Wolff, U. (2003): *Labyrinth: cesta k vlastnímu středu*. Praha, Portál.

⁶⁸Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 32. Mnichov -

zpěvu epody zůstali stát na místě. Zář pochodní v rukou tanečnicků mohla symbolizovat záři planet na nebi.

Pokusy o rekonstrukci tance hvězd ve shodě se zobrazením pohybu planet po cestě klasického labyrintu skončily ale neúspěšně. Písemné záznamy se v souvislosti s tancem hvězd zmiňují, že jej lidé tančili po klikaté labyrintové cestě; nepopisují ale tvar daného labyrintu. Texty o tomto tanci pravděpodobně spíše alegoricky naznačují, jak byl labyrint využíván v praxi, než aby přesně zaznamenávaly jeho vznik.⁶⁹

Osobně se domnívám, že labyrintový tanec mohl být původně skutečně jakýmsi "tancem hvězd" (čemuž by napovídaly krétské rituály posvátného sňatku slunce s měsícem), z něhož se později stal pro Thésea (tj. pro Řeky) tanec vítězství nad Krétou. Ať už labyrintovému tanci přiřkládali jeho interpreti jakýkoli význam, zajisté vnímali jeho iniciační funkci.

6. 3. *Lusus Troiae* – Trójská hra

O *trójské hře* či *trójské jízdě* jsem již ve stručnosti psala. Spolu s tancem jeřábů patřila k starověkým rituálům v labyrintu, o nichž se dochovaly alespoň nějaké historické zprávy (byť ne zcela původní). Vyvinula se patrně z bojového tance, jež převzali Římané od Etrusků. Trójské hry se účastnili mladí chlapci, většinou ozbrojení. Projížděli na koni (původně se hra pravděpodobně odehrávala v pěší formě) klikatými zákruty labyrintu, předem vyznačenými na velké

Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁶⁹Pozn. J. M.: Tento závěr podporují podle Kerna dva fakty: Prvním je, že se počet planet mohl ustálit na pěti nebo sedmi až po zjištění, že ranní a večerní hvězda jsou ta samá planeta – Merkur. (v Řecku k tomuto dospěli v 6. st. n. l.). Druhým faktem je, že se učení o harmonii sfér rozšířilo až kolem roku 400 př. Kr., kdy byla objevena kulatost Země, kolem níž měly obíhat planety po drahách podobných cestě labyrintem.

ploše. Vergilius (70 - 19 př. Kr.) popisuje v eposu Aeneas, jak Aineiás (udatný obránce Tróje proti Achájům, jenž se jako jediný z trójských vůdců zachránil z hořícího města) uspořádal trójskou hru na oslavu prvního výročí úmrtí svého otce Anchíse.

Za Aineia se trójská jízdy účastnilo několik skupin jezdců. Ve skutečném klasickém labyrintu by ale bylo místo pouze pro jednu skupinu. Z toho můžeme usuzovat, že lidé pravděpodobně přestávali v průběhu času původní trójské hře rozumět a dodávali jí nové pohyby i významy (podobně tomu nejspíš bylo s labyrintovými tanci). Tak se z původního mystéria stal nakonec jakýsi "ples debutantů". Chlapci z vyšších kruhů se na něm uváděli do společnosti tím, že obrazně "dobývali Tróju". V tomto smyslu popisuje trójskou hru římský kronikář Suetonius (70 - 140 n. l.).⁷⁰

Jakkoli je pravděpodobné, že existoval vztah mezi tancem jeřábů a trójskou hrou, není možné jej doložit.

Při pohřebních rituálech chránila symbolicky trójská jízda zesnulého před vyrušováním a živé před mocí smrti. Měla uvést duši zemřelého do říše mrtvých a zároveň zabránit jejímu návratu. Uvěznila zemřelého v podsvětním středu labyrintu, jemuž byla jako ochrannému symbolu přičítána moc odvracet působení zlých sil. Náboženský obřad, kterému se později začalo říkat trójská hra, byl tudíž prospěšný jak pro zemřelého tak i pro pozůstalé.

Labyrint - obraz nedobytného archetypálního starověkého města Trója - hrál významnou roli při zakládání starověkých měst a rituálech s tím spojených. Trójské hry se např. ještě 26. prosince roku 326 n. l. zúčastnil Konstantin Veliký, když pokládá základní kámen k západnímu opevnění Konstantinopole. Konala se pravděpodobně též při oslavách jeho oficiální inaugurace 11. května roku 330.⁷¹

⁷⁰Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov-Londýn-New York, Prestel Verlag.

⁷¹Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov-Londýn-New York, Prestel Verlag.

VII. Labyrinty v Asii, Indonésii, Africe a Americe

Pokládáme-li labyrinty za produkt kolektivního nevědomí, jistě nás nepřekvapí, že se usídlily v mnoha různých kulturách. V této kapitole poodhalím jejich život v zemích Evropě místně i kulturně značně vzdálených.

7. 1. Labyrinty v Asii a Indonésii

Symbol labyrintu nalezneme v Nepálu, Pákistánu, ale zejména na Indickém poloostrově a v Indonésii. Běžně se objevuje v buddhistickém a hinduistickém kontextu, nezřídka se jej však ani islám. V Asii nenalezneme římské či středověké labyrinty, pouze klasické a jejich lokální varianty; je vysoce pravděpodobné, že se do Asie dostaly dříve, než došlo k jejich designové změně. Saward⁷² se domnívá, že do Indie doputovaly labyrinty v době Alexandra Velikého (tj. 327 - 325 př. Kr.). Nejstarší asijský labyrint pochází z r. 250 př. Kr., kdy byl namalován na stěnu v jeskyni Tikla v indickém Madja Pradeši.

V Pákistánu můžeme nalézt vícero labyrintů z 18. a 19. století n. l. Zachovaly se vyryté do spodních částí opěrných pilířů v mešitách, kde byli věřícím k dispozici jako kontemplativní pomůcky. Moderní přestavby mešit některé z nich bohužel zničily.

Epos Máhábhárata dokládá, že je symbol labyrintu jako doma také na Indickém poloostrově: Před bitvou u Kurukšetry,

⁷²Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

v níž se měli utkat kauravští a pándávští bojovníci, chtěl kouzelník Drona pojistit vítězství Kauravanů. Vymyslel bojovou formaci nazvanou *čakra-vjuha* (tj. kolová bitevní formace), již ani sami bohové nebudou moci proniknout. Bitva vypukla a Pándávané utrpěli značné ztráty. Když bylo nejhůř, vložil se do věci pándávský hrdina Abhimanja, jenž se dověděl od svého otce, jak do čakry-vjuhy proniknout. Aby obrátil vítězství na stranu své armády, vrhl se do čakry-vjuhy, pobil spoustu nepřátel a nakonec zemřel ve středu labyrintu probodán mnoha šípky, jelikož neznal cestu zpět.

Čakra-vjuha (labyrint se spirálou uprostřed) má učinit určité místo nedobytným, čímž připomíná trójskou hru. Legendu o dobývání města Tróji zas značně připomíná afghánská legenda o princezně Šamajli uvězněné v labyrintu otcova paláce, k níž se nápadník dostal v duté soše. Od 17. století se čakra-vjuha vyskytuje v mnoha indických rukopisech a v současnosti je zejména v jižní Indii populární jako tetování. Kromě čakry-vjuhy se v Indii vyskytují též labyrinty v centru se svastikou.

Tantrické kresby labyrintů, nazývané *Abhjumani-jantra*, slouží jako amulety usnadňující porod. Při porodu probíhá následující rituál: Utře se šafrán s vodou z Gangy, těhotná žena jím nakreslí na bronzový talíř labyrint, smyje jej opět vodou z Gangy a vypije. Porod se pak urychlí a porodní bolesti budou mírnější.⁷³ Dítě tímto způsobem dostane informace o porodních cestách (labyrint je pro něj vlastně plánkem cesty z matčiny dělohy) a matka v podstatě projímadlo. Doporučuje se, aby rodička po vypití vody s labyrintem vzývala bohy větru, kteří jí budou pomáhat správně dýchat.

⁷³Jaskolski, H. (1994): *Das Labyrinth: Symbol für Angst, Wiedergeburt und Befreiung*. Stuttgart, Kreuz Verlag.

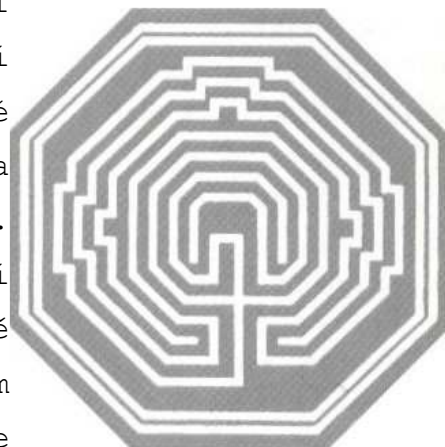
Dech je v hinduismu velmi důležitý, pomáhá člověku dostat se do kontaktu s vlastním středem, átmanem, totožným se středem všeho, absolutní kolektivní duší - bráhmanem. V Indii existuje několik kamenných labyrintů určených k meditaci - sedmeré vinutí cesty v tamním pojetí odpovídá sedmi čakrám, energetickým centrům člověka. "V meditaci se ztotožňuje páteř člověka s osou světa. Makrokosmos má zrcadlový obraz v mikrokosmu člověka, stejně jako bráhman v átmanu. Dýchání se přirovnává k vanutí vesmírného větru. Stejně jako prostupuje vzduch vesmír, proudí dech celým člověkem. Na správném dýchání záleží při tělesném i duchovním rození. Labyrint pomáhá uvést bolesti ženy v soulad s vanutím vesmírného dechu." (Wolff, 2003)⁷⁴ Je-li rodičí žena přítomna ve svém vlastním středu, dítě má možnost narodit se do obrazného středu světa - do místa, odkud všechno povstává a kam vše směřuje. Matka nemůže svému dítěti připravit lepší start do života.

Ilustrace 29: Labyrint známý jako "Mandala Lakšmi". Sitimáni v Madrásu (Indie).

⁷⁴Wolff, U. (2003): *Labyrint: cesta k vlastnímu středu*, s. 84. Praha, Portál.

V jihoindické oblasti Tamil Nadu se dodnes labyrinty používají jako kolamy, ropracované ochranné vzory vysypané rýžovou moukou na čerstvě umetené a pokropené zápraží. Takto vytvořené labyrinty se stávají obětí pro Lakšmí - bohyni rýže, země a zdraví, která pak nepovolí zlým duchům vstup do domu a bude se

starat o štěstí obyvatel. Podle Wolffa⁷⁵ smí tento rituál provádět pouze ženy před východem slunce. Zvláště během nešťastného měsíce margali (od poloviny prosince do poloviny ledna) by jej měly konat každé ráno.

V buddhistických klášterech na Srí Lance bývá jako labyrint zobrazována cestu džunglí na úpatí Himalájí, kam byl na sedm měsíců vyhnán i se svou rodinou princ

Vešantara (560 - 483 př. n. l.), inkarnace Buddhy, protože daroval komusi posvátného bílého slona.

⁷⁵Wolff, U. (2003): *Labyrint: cesta k vlastnímu středu*. Praha, Portál.

Ilustrace 32: Zlatý prsten zdobený vzorem labyrintu z 9. - 15. století n. l. Nalezen na Jávě v roce 1882.

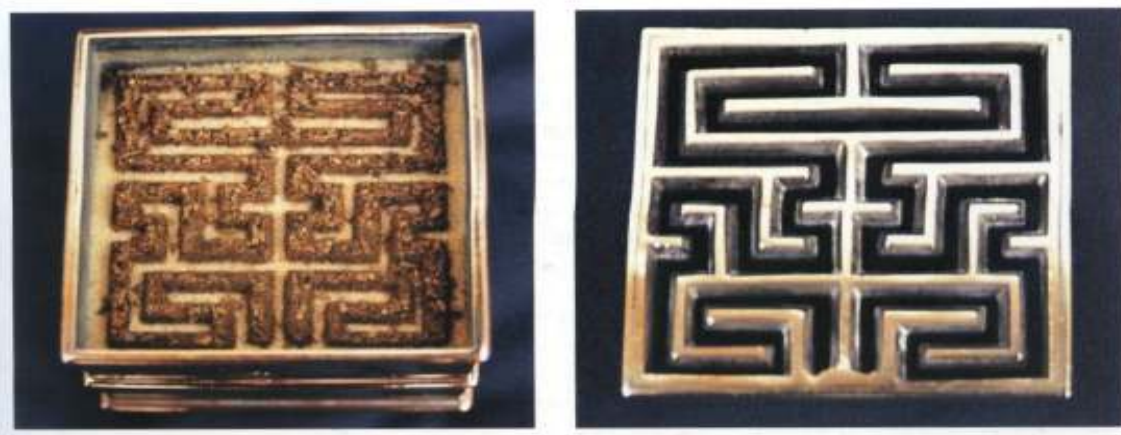
Ilustrace 33: Všechny pilíře královského paláce v Permatang Purba na Sumatře pokrývají ochranné symboly. Na jednom z nich je namalováno několik labyrintů.

Na Sumatře se dochovalo několik klasických labyrintů vyrytých do komunitních domů a stodol na skladování rýže, nakreslených do posvátných textů či vyrytých na votivních předměty.

V Číně ani v Japonsku nejsou k nalezení žádné labyrinty. Starověcí Číňané ovšem využívali vzoru labyrintu k ryze praktickému účelu: k měření času.⁷⁶ Ke správnému načasování obřadů v buddhistických klášterech začali mezi 8. a 9. st. n. l. používat *hsiang lu* ("pečeť z kadidla"): na talíře z odolného dřeva nebo na kovové misky vysypali kadidlem labyrintovou cestičku. Doutnající cesta byla rozfázována malými bambusovými vlaječkami, jež se vždy za určitý časový úsek vznaly. Podle nich se určovaly jednotlivé kroky bohoslužby. Některé z těchto voňavých hodin běžely

⁷⁶Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

nepřetržitě až sto dní a připomínaly vzorem římské labyrinty, v nichž se "poskládá" maximum délky cesty na minimální ploše. Japonci vyráběli podobné hodiny z hlubokých podnosů z lakovaného dřeva. Naplnili je dřevěným popílkem, na něj pak pomocí dřevěného brčka nanесли kadidlový prášek zformovaný do svastiky.

Ilustrace 34: Buddhistické oltářní hodiny hsiang lu. Naplněné kadidlem a přikryté perforovaným víčkem vydrží hořet 12 hodin. Šanghaj (Čína), 70. léta 19. století.

7. 2. Labyrinty v Africe

Symbol labyrintu je široce rozšířen v severní Africe, kde najdeme jak prehistorické labyrinty tak i labyrinty římské. V oblasti centrální Afriky se (zatím?) nenašly žádné labyrinty; křesťanští misionáři z počátku 20. století ale referovali o labyrintové hře mezi chlapci kmene Zulu. Jeden nakreslil bludišťovitý vzor (*tshuma sogexe*) se dvěma cíli v centru, z nichž jedním byla náčelnická chýše. Ostatní se snažili dojít k chatrči za pomoci stébla trávy. Když se spletli v cestě, museli začít znovu. Hra, v níž můžeme opět uzříti ochrannou symboliku labyrintu podobnou trójské hře, bavila ve volných chvílích i dospělí.

Bohužel se nám asi nikdy nedostane odpovědi na otázku,

zda se labyrintový koncept u kmene Zulu vyvinul spontánně nebo němu doputoval vnější cestou.

7. 3. Labyrinty v Jižní Americe

V peruánské poušti Nazca se dochovalo mnoho obřích obrazců se zvířecími a spirálovitými motivy, vyrytých do červené pouštní horniny. V širokém slova smyslu můžeme označit tyto obrazce za labyrintové (dva obraze jsou skutečně labyrinty), protože jsou tvořeny jednou linií, která se bez přerušování nebo slepých konců vine tam a zpět obrazcem, jež vytváří. O jejich původu a významu se dodnes diskutuje – je možné, že zaznamenávají pozice hvězd s souhvězdí v různých fázích roku a že se podle nich určovalo období setí, sklizně apod.⁷⁷ Je též možné, že lidé, kteří v blízkosti pouště Nazca žili, obrazci procházeli při slavnostech ve snaze zajistit si vodní srážky v nedalekých horách. Přijmeme-li tuto interpretaci, můžeme na obrazce pohlížet jako na vyjádření specifické formy labyrintového konceptu.

Symbol klasického labyrintu se zdobením velmi podobným indickému objevil etnograf Claude Levi-Strauss u Caduveů ze střední Brazílie – kde k němu kmen přišel a k čemu sloužil, nechtěli domorodci Evropanovi prozradit.

Diskuze se vedou také o nálezích labyrintů v Ekvádoru a Mexiku, jejich původnost je ale pochybná. Jihoamerické labyrinty zkrátka stále ještě čekají na výzkumníky, kteří se jim budou se zaujetím věnovat.

⁷⁷Pozn. J. M.: K tomuto závěru došla např. německá matematicka a astronomka Maria Reiche, která se více než čtyřicet let zabývala mapováním a interpretací pouštních obrazců z Nazcy.

7. 4. Labyrinty na americkém Jihozápadě

"Na počátku byla jenom temnota, obývaná Stvořitelem země a Krkavcem. Stvořitel si seškrábal s obličeje špínu a svírel ji v ruce, dokud z ní nevzešlo houští. Z pryskyřice tohoto houští uhnětl Stvořitel svět. Zatímco Havran letěl světem a mácháním svých křídel tvořil hory a řeky, Pavoučí lidé sešivali dohromady Zemi s nebem. V pravý čas přivedl Stvořitel do pustiny lidi - žili tam po generace, ale všichni začali hřešit - až na Iitoiho, Staršího bratra. Stvořitel si všiml Iitoova života podle pravdy a řekl mu, že všechny lidi zahubí povodeň. Iitoiho přemístil na posvátnou horu Baboquivari a nechal ho sledovat zkázu lidského pokolení. Když bylo po všem, pomáhal Iitoi tvořit lidi kmene Hohokam, od nichž se odvozují lidé kmene Tohono O'odham. Iitoi jim pomáhal ve správné učení a žili mnoho let v harmonii. Po čase se ale několik lidí obrátilo proti Iitoimu a zabili ho. Jeho duch se usadil na vrcholku Baboquivari, kde zůstává dodnes. Čas od času se v podobě malého mužíčka mazaně plíží vesnicemi a bere lidem věci. Přestože se jej snaží polapit, vždy je zmate cesta, kterou se Iitoi vrací do svého domova. V labyrintu může

Ilustrace 35: Muž v bludišti na ručně pleteném košíku kmene Pima z roku 1910.

člověk zahlédnout krácejícího Iitoiho a následovat jej po stopách mystických a matoucích

obratů, jež dělá cestou ke svému horskému domovu na Baboquivari."⁷⁸ (Saward, 2003)

Výše uvedená citace popisuje mýtus o stvoření kmene Tohono O'odham. Jeho příslušníci žijí v jižní Arizoně a jsou proslaveni vyplétanými koši s labyrintovým motivem, známým jako "muž v bludišti". Muž v bludišti se až překvapivě shoduje s evropskými a asijskými klasickými labyrinty.

Labyrint hraje důležitou roli v mytologii nejen pro Tohono O'odhamy, ale také pro kmen Pima. Tohonové sídlí ve vyprahlé poušti jižně od Tusconu v Arizoně, území Pimů se rozkládá v oblasti řek Gila

a Salt blízko Phoenixu. Oba kmeny jsou potomci Hohokamů, kteří v této oblasti žili od prvních století n. l. až do doby mezi lety 1200 - 1400 n. l. Hohokamové sousedili s Mogollony a Anasazy.

Dokázali úspěšně hospodařit v nepříznivém podnebí chudém na srážky a dovedně vyráběli koše a nádoby na uchovávání potravin a vody. Ve 20. století objevili archeologové jejich rozsáhlé zavlažovací systémy a "silnice", po nichž obchodovali s Aztéky, jejichž kultura v té době vzkvétala v Mexiku. Rytina labyrintu zdobí ruiny hohokamského sněmovního domu poblíž Coolidge v Arizoně.

Ilustrace 36: Ozdobná nádoba kmene Tohono O'Odham.

Tradice spojené s labyrintem pěstují i Hopiové v jižní Arizoně (potomci Anasaziů) a Yaquiové. Labyrinty znali rovněž puebloví Indiáni z Nového Mexika, jak dokládají labyrintové petroglyfy z této oblasti; pro současné pueblany není ale

⁷⁸Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 68. New York, Lark Books.

labyrint nijak zvlášť populárním symbolem.

Design "muž v bludišti" se mezi domorodými košíkáři rozšířil až v průběhu 20. století pod vlivem osadníků a obchodníků. Ti koncem 19. století vytvořili trh pro indiánské koše ze sušené trávy, stonků a listů. Koše tím pádem přestaly plnit ryze praktickou funkci a staly se také dekorativním artiklem. Muž v bludišti získal svůj specifický tvar proto, že košíkáři pletou koš spirálovitě odprostředku. Základ tohoto labyrintu netvoří kříž, ale pěticípá hvězda, takže výsledný labyrint má devět cest a deset zdí. Od 50. let 20. století začali Tohonové, Pimové i Hopiové vyrábět a prodávat také stříbrné šperky s motivem labyrintu.

V jazyce Pimů je labyrint *Siuku Ki* (Siukův dům). Siuku byl zakladatel jejich kmene a sídlil kdesi v Jižních horách u Phoenixu, jejichž členité rokliny jej chránily před nepřáteli. Tentýž význam má labyrint pro Tohony, do jeho středu ale neumisťují Siuku, ale Iitoiho. V labyrintu se může člověk s mytickým zakladatelem kmene symbolicky setkat, cesta k jeho skutečnému domovu je ale tak dlouhá a klikatá, že jej nikdo nemůže najít. Postavička z muže v bludišti je tedy Siuku nebo Iitoi, jenž jediný zná spolehlivou cestu k svému domu.

Hopiové rozeznávají dva typy labyrintů, oba jsou pro ně velmi důležité. Prvním je klasický kruhový labyrint, v němž je zobrazeno posvátné spojení Otce Nebes s Matkou Zemí. Centrální kříž je symbolem Slunce - Otce, který dává život. Kruhové linie labyrintu vymezují původní zemi Hopiů a její podzemní tajné oltáře, nacházející se v bodech obratu.

Čtvercová forma hopijského labyrintu se nazývá *Tápu'at* (Matka a dítě). V podstatě je to jeden labyrint ukrytý ve druhém, jako je dítě ukryto v matčině lůně a po porodu v jejím náručí. *Tápu'at* symbolizuje duchovní znovuzrození, přechod z jednoho světa do druhého.

Ilustrace 38: Klasický labyrint kmene Hopi.

Ilustrace 39: Brož s motivem Muže v bludišti.

Ilustrace 37: Nákres a pískovcová rytina hopijského Tapu'at – labyrintu v labyrintu.

Od Hopiů převzali labyrint také Navajové, jejichž území obklopuje hopijské. Z 30 let 20. st. se dochovala např. navažská vlněná sedlová deka zdobená na obou stranách vzorem labyrintu, který dodnes zdobí i mnohé šperky vyráběné tímto kmenem.

7. 4. 1. Labyrint jako symbol kmenové identity

Pro původní obyvatele Arizony jsou koše, nádoby a šperky s motivem muže v bludišti cenným zdrojem příjmů. Mladí i staří košíkáři se se svými výrobky účastní soutěží. Výrobků v nich oceněných si váží jak jejich výrobci, tak i sběratelé.

Labyrint jako obraz životní cesty si za kmenový symbol zvolili příslušníci kmene Tohono O'odham i Pima. Při vjezdu do

arizonské rezervace Pima-Maricopa vítají návštěvníky sochy s mužem v labyrintu a tímtež symbolem se honosí značky vozidel pimské kmenové rady. Tohono O'dhamové vybudovali v osadě Speedway velký labyrint s košíkářkou uprostřed, labyrinty zdobí oficiální budovy rezervace a místní výrobci košů založili podpůrné profesní sdružení.

Ilustrace 41: Hrdá tohonská babička, jejíž koš získal ocenění v umělecké soutěži.

Ilustrace 40: Toghonský labyrint s košíkářkou uprostřed. Speedway (Tucson).

Ilustrace 42: Vůz pimské kmenové rady označený labyrintem.

VIII. Labyrint v křesťanství

Na pouti po stopách rozšíření symbolu labyrintu se nyní přenesme zpět do Evropy - do období spirituálního obrození, jež vnitřně i vnějškově skomírajícímu Římu přineslo křesťanství.

V prvních čtyřstech letech našeho letopočtu se labyrinty rozšířily do severní Afriky, na Blízký východ, do severní a západní Evropy. Stalo se tak právě díky Římu, kde se labyrinty těšily velké popularitě. Jelikož je labyrint nástrojem sytícím náboženské potřeby lidí - bez výlučné provázanosti s konkrétním náboženstvím - adoptovalo jej i křesťanství. Dodalo mu své specifické významy a s velkou invencí a svobodou promluvílo do labyrintového designu.

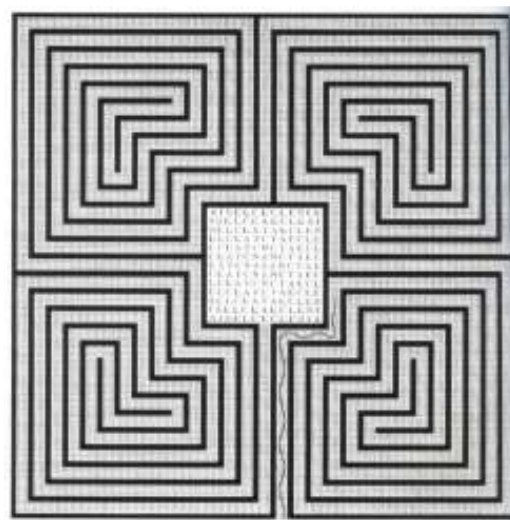
Právě zejména z křesťanského labyrintového obrození se zrodily tři děti obnovy zájmu o labyrinty: první z nich v renesanci, druhé v pozdním 19. století a třetí, prozatím nejmladší, v současnosti. Tento benjamínek se v rovině vzorů pohybuje převážně mezi variacemi na téma "Chartreský labyrint", jehož vzniku však předcházela delší duchovní i umělecký vývoj labyrintů v rámci křesťanství.

8. 1. Raně křesťanské labyrinty

Nejstarší křesťanský labyrint⁷⁹ byl vybudován kolem roku 324. Tohoto typického zástupce římských mozaikových labyrintů nalezneme v dláždění baziliky sv. Reparáta v alžírském městě Al-Asnam (bývalém Orleánsville). Při průměru 2,5 metru sloužil pouze k vizuální kontemplaci.⁸⁰ Centrální čtverec labyrintu vyplňují písmena sousloví SANCTA ECCLESIA (svatá církev).⁸¹

Labyrint z Al-Asnam bývá vykládán jako vizualizace spisu sv. Augustina O obci Boží (De Civitate Dei): jeho střed symbolizuje Boží obec (Civitas Dei - Boží město, církev) obklopenou světem (Civitas mundi). Na tomto průkopníkovi již můžeme vidět posun v pojmání symbolu labyrintu, při němž se ze středu, sídla Mínótaurova, stává sídlo Boží. Pohanský (řecký) příběh zde ale ještě zanechává svůj otisk v podobě Ariadniny niti ukazující poutníkovi začátek cesty. To že se v prvním křesťanském labyrintu objevuje a že ukazuje skutečně pouze začátek cesty, vnímám jako velkorysé gesto předávání štafety symbolu mezi dvěma kulturami, dvěma náboženskými světy.

V roce 1908 převrátila skupinka irských honců poblíž

Ilustrace 43: První křesťanský labyrint z roku 324. Bazilika sv. Reparáta, Al-Asnam (Alžír).

⁷⁹Pozn. J. M. : V typologii labyrintů jsem vysvětlovala, proč je zavádějící používat v současnosti termín "křesťanský labyrint"; v této kapitole je však na místě jej používat, aby bylo zřejmé jeho tehdejší duchovní zázemí.

⁸⁰Pozn. J. M. Křesťané museli počkat ještě téměř dalších 900 let, než si mohli dopřát skutečně fyzické projití labyrintem.

⁸¹Pozn. J. M.: Písmenkové labyrinty byly mezi Římany populární; blíže k nim např. Rypson, P. : The Labyrinth Poem. Visible Language (1986), 20, 65–95. In Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, New York, Lark Books.

Hollywoodu balvan, pod nímž měl mít doupě hranostaj. Není mi známo, zda jej objevili, učinili však nález mnohem cennější – na spodní straně kamene byl vytesán klasický labyrint z období raného středověku. Z tvaru labyrintu a místa jeho nález (poblíž odbočky na Cestu sv. Kevina) odborníci usuzují, že sloužil jako ukazatel směru slavné poutnické cesty přes nehostinné Wiclowské pohoří do opatství v Glendalough.⁸² Labyrint mohl pomoci poutníkům připravit se na to, jak bude cesta, kterou mají před sebou, dlouhá a klikatá. Podle Sawarda⁸³ je známo pouze sedm původních raně křesťanských labyrintů – vyrytých do skal nebo do zdí budov. Dochovalo se vícero předkřesťanských labyrintů, jimž byla dodána křesťanská symbolika – kdosi přerýl jejich středový vzor do tvaru zřetelného kříže, případně připojil k labyrintu nápis, jasně odkazující k nové víře (např. "Pane, smiluj se").

Zajímavé je, že křesťanské labyrinty z pořímského období vychází výhradně z klasického vzoru a římské úpravy neberou v potaz. Možná nebyly římské vzory pozdějším labyrintovým tvůrcům dostupné, možná se tak stalo z důvodu snadné zapamatovatelnosti klasického labyrintu. Kern⁸⁴ upozorňuje na další zajímavý rozdíl mezi římskými a středověkými labyrinty: římské se vyskytují výhradně v sekulárních prostorách (soukromých domech, lázních), kdežto středověké výhradně v prostorách posvátných. Připadá mi, jako by labyrinty ve středověku znovu navázaly kontakt se svými kořeny, obešly řecko-římskou odbočku svého vývoje a znovu se staly posvátnými místy v pravém slova smyslu. Z klasického vzoru labyrintu se začal vyvíjet středověký (křesťanský) vzor ve 2. polovině 9 st. n. l.

8. 2. Labyrinty ve středověkých rukopisech

⁸²Pozn. J. M. : Opatství bylo založeno v polovině 6. století n. l.

⁸³Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

⁸⁴Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

Vzhledem k tomu, že se z prvotních křesťanských labyrintů dochovaly jen roztroušené zlomky a z architektury na čas zmizely, je podivuhodné, že se labyrinty v průběhu staletí neztratily z křesťanského světa docela. Přežily a rozšířily se v nové podobě jako symboly v klášterních rukopisech – středověkých encyklopediích, kronikách a kosmografiích. Rukopisů s nákresem labyrintu se do dnešní doby dochovalo přes 70. Nejvíce jich bylo vyvedeno na pergamentu pomocí kompasu. Jejich podoba vychází převážně ze série soustředných kružnic (zdí labyrintu), do nichž jsou na určitých místech vkresleny body obratu cesty. Tato technika kresby labyrintu přímo vybízí k experimentování se vzorem – symbol labyrintu s tudíž začal opět rozvíjet a proměňovat.⁸⁵

Ilustrace 44: Rukopisný labyrint Otfridova typu z 12. století. Řezno (Německo).

První rukopisné labyrinty nalezneme ve sbírce historických a geografických textů (860 – 862) z kláštera St Germain ve francouzském Auxerre. Z roku 871 pak pochází Otfridův evangeliář, v němž je vykreslen jedenáctiokruhový labyrint, který je mostem mezi klasickým a středověkým vzorem.⁸⁶ Číslo jedenáct znamenalo ve středověké číselné symbolice porušenost, neúplnost, hříšnost – již překračuje desítku, číselný symbol jednoty, plnosti a dokonalosti (jak je přítomna např. v desateru přikázání) ale ještě nedosahuje

⁸⁵Pozn. J. M.: Podle Kerna lze vývoj středověkého labyrintového vzoru pokládat také za reakci římsko-katolické církve na pronikání pohanských myšlenek, jež doprovázelo invazi Vikingů do Evropy. Severské labyrintové tradice byly spojené s klasickými labyrinty, bylo by proto logické, kdyby se od tohoto vzoru chtěla církev jasně distancovat vytvořením vlastního. Řecká ortodoxní církev oproti tomu tuto potřebu necítila a dál bez úprav používala klasický labyrint.

⁸⁶Viz 4. 6. Otfridův labyrint.

dvanáctky, symbolu celosti.⁸⁷ Pro středověkého křesťana bylo jedenáct okruhů obrazem náročné cesty světem poškozeným hříchem, již musí absolvovat, chce-li dojít k cíli, ke spasení.

V průběhu 9. a 10. století pokračoval křesťanský vývoj labyrintu; cesta se rozdělila podle kříže do čtyř kvadrantů. Zvláštním způsobem se tak tyto labyrinty vrací k římskému vzoru, z něhož ovšem prokazatelně nevycházejí. Vývoj vzorů středověkých labyrintů pak vrcholí v labyrintu z francouzské katedrály v Chartres.

"Rukopisné" labyrinty nalezneme mj. v opisech *Etymologiae* (Etymologiích) Isidora ze Sevilly (cca 560 – 630) – nedokončené dvacetidílné encyklopedii shrnující znalosti své doby. Tři kresby labyrintů doprovázejí *De consolatione philosophiae* (O útěše z filozofie), známé a opisy hojně rozšiřované dílo teologa a filozofa Boethia (cca 480 – 524). Boethius spolu s Cassiodorem, v jehož díle též nalezneme labyrinty "položili intelektuální základy středověké vzdělanosti a velmi čerpali z antického učení". (Kern, 2000)⁸⁸

V *De consolatione philosophiae* rozmlouvá autor s Filozofií: "Pohráváš si se mnou splétáním labyrintových argumentů, jimž nemohu uniknout. Zdá se, že začínáš, kde jsi skončila, a končíš, kde jsi začala. Vytváříš snad podivuhodný kruh božské jednoduchosti?" (Boethius, 1022)⁸⁹

Labyrinty v rukopisech⁹⁰ plnily funkci mytologickou (zobrazovaly např. město Jericho nebo Šalamounův chrám v podobě labyrintu⁹¹) či na filozofické rovině dokládaly autorovu snahu uchopit problém v celé jeho šíři. Symbol labyrintu vyjadřoval spojení vědecké a duchovní roviny středověkého myšlení a stal se esencí dobových představ

⁸⁷Číselná symbolika dle Riedel, I (2002): *Obrazy v terapii, umění a náboženství: interpretace obrazů z pohledu hlubinné psychologie*. Praha, Portál.

⁸⁸Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 114. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁸⁹Boethius, A. M. S. (1022): *De consolatione philosophiae*. In Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 125. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

⁹⁰Pozn. J. M. : křesťanských (i mimoevropských – např. syrských či arménských), židovských; dochoval se také původní rukopis z Etiopie.

⁹¹Pozn. J. M.: Zde se opět projevuje ochranná funkce labyrintu spojená s městy a místy.

o uspořádání vesmíru a světa.

Tehdejší učenci věnovali mnoho času bádání a rozhovorům o struktuře nebes. Povětšinou se shodli, že je Země obklopená oběžnými drahami Slunce a hvězd, které jsou upevněny na nebeské klenbě. Prostor mezi Zemí a nebeskou klenbou byl podle nich rozdělen do sfér reprezentujících duchovní nebe. Sféry, obývané anděly a svatými, se dále dělily. Nejčastěji se předpokládalo, že je sfér sedm (někde se uvádí i 14). Sedmiokruhový labyrint se tedy pro zobrazení tohoto systému výborně hodil.⁹²

Dokladem spojení symbolu labyrintu se sedmerým nebem je např. kresba labyrintu doprovázející opis *De consolatione philosophiae* z 11. století z anglického Abingdonu. Ve stezce labyrintu je vepsaná báseň "Maria byla vzata na nebesa, aleluja". Lze ji číst buď

sledováním cesty nebo jednotlivých okruhů

labyrintu. V básni mj. autor prosí, aby Maria - patronka Abingdonu - uvedla Siwearda do sedmého nebe.⁹³

Náčrty labyrintů zdobily též okraje tabulek, tzv. *computi*, podle nichž se určovaly lunární cykly k výpočtu Velikonoc⁹⁴ či data jiných pohyblivých církevních svátků. Jejich cesta měla připomínat spojení člověka a lidstva s koloběhem času.

Labyrint nalezneme i na Mapě světa (*Mappa mundi*), kterou vymaloval Richard de Bello v r. 1280. Dnes je k vidění v Herefordu (Anglie) - obsahuje zeměpisné, historické i etnografické informace, jež autor o světě své doby měl. Ve středu světa se nachází Jeruzalém, Svaté město - mezi ním a labyrintem existovala pro křesťany úzká spojitost.

Ilustrace 45: Modlitba k Panně Marii vepsaná do labyrintu kolem roku 1000 n. l. Abingdon (Anglie).

⁹²Pozn. J. M.: V této souvislosti nelze nezpomenout na labyrintový *tanec hvězd*.

⁹³Pozn. J. M.: Siweard, kterému byla pravděpodobně báseň věnována, byl podle Sawarda nejspíše totožný se Siweardem - opatem Abingdonu a pozdějším biskupem z Canterbury.

⁹⁴Pozn. J. M.: Počátkem 6. století přijala církev princip výpočtu Velikonoc, jež ustanovil Dionysius Exiguus. Podle něj připadly Velikonocce na první neděli po úplňku, který následoval po jarní rovnodennosti.

Na příkladu labyrintu z rukopisu kláštera St Germain-des-Prés (10 st.) si ukažme, jak byl středověký vzor labyrintu již od počátku pečlivě propracovaný. "Tento labyrint je prvním zaznamenaným příkladem labyrintu, který byl vytvořen se

zřetelem jak k matematické tak k vizuální symetrii.

Jedenáctiokruhový vzor má 35 bodů obrátů mezi vstupem a cílem - prvních 17 přesně zrcadlí dalších 17, takže má každá část labyrintu svůj protějšek. Pouze osmnáctý ohyb je jedinečný a zrcadlí linii vynikající topografické symetrie nákresu. Díky tomu, že se zcela skládá z půlobratů a čtvrtobratů, má labyrint lahodné proporce."

(Saward, 2003)⁹⁵

Variant středověkého

labyrintu se vyvinulo nespočet. Je

Ilustrace 46: Jeden z prvních obtížné se v nich a v jejich příkladů středověkého vzoru vzájemných souvislostech vyznat. labyrintu se dochoval v rukopisu z 10. století. St Germain-des-Prés Není cílem této práce zbývat se (Francie).

dopodrobna jednotlivými labyrinty;

pokud ale chceme labyrinty

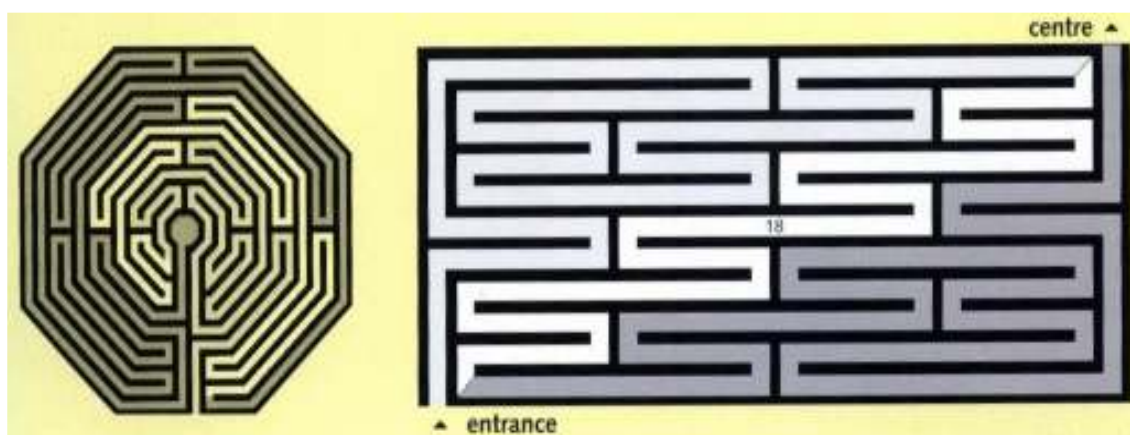
využívat v praxi, považují za důležité mít o jejich designu alespoň základní přehled. Jedině pak můžeme fundovaně zvolit typ labyrintu, jež budeme spolu s klienty využívat.

Připomeňme si, že rozpětím dvojitého meandru vznikne klasický labyrint. Budeme-li aplikovat tento postup obráceně s novějšími labyrinty, vyvstane před námi jejich cesta v objevných souvislostech. Tato zhuštěná schémata (*compression diagrams*) umožňují vidět cestu v základní podobě - zbavenou okrasných přízdob a tvarových úprav. Zřetelně uvidíme, jak se odvíjí a jaké jsou její klíčové body.

⁹⁵ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 88. New York, Lark Books

Ilustrace 47: Přeměna dvojitého meandru v klasický labyrint.

Ilustrace 48: Zhuštěné schéma cesty středověkého labyrintu. Poutník projde nejprve nejvnitřnější částí labyrintu (světle šedá), poté se jeho cesta začne stáčet zpět směrem ven (bílá) a přes vnější okruhy dospěje do centra. Rozdělíme-li cestu na polovinu, zjistíme že prvních sedmnáct obrátů dokonale zrcadlí posledních sedmnáct. Prostřední osmnáctý obrat vytváří symetrickou osu cesty.

S rozmáhající se popularitou rukopisných labyrintů bylo pouze otázkou času, než lidé zatoužili budovat labyrinty velké, jimiž by se dalo skutečně procházet. Od 12. století začaly labyrinty pronikat do kostelů a katedrál. Vzory těchto labyrintů se nápadně shodují se vzory trávnickových labyrintů z Velké Británie – patrně to bude dědictvím jejich společných předků, rukopisných labyrintů.

8. 3. Labyrinty v kostelech a katedrálách

Do kostelů a katedrál začaly labyrinty hojněji pronikat od 12. století. Nejstarší kostelní labyrinty jsou vytesané do kamenných pilířů; věřící jimi mohli procházet pouze pomocí prstů na ruku. Takovýmto prstovým labyrintem mohou dodnes procházet např. návštěvníci katedrály v italské Lucce,

kde je labyrint uvítá hned v chrámové předsíni - ještě

Ilustrace 49: Labyrint z katedrály v Lucce (Itálie).

před vlastním vstupem do chrámu se mohou jeho projitím připravit na setkání s Bohem. Kdo ovládá latinu, může si přečíst nápis vedle labyrintu: "Toto je labyrint, který postavil Daidalos z Kréty. Kdo do něj jednou vstoupí, nepřežije; kromě Thésea, který jím prošel díky Ariadnině niti."

Tento nápis odhaluje křesťanskou interpretaci řeckého mýtu o Mínotauovi, který se stává obrazem duchovního boje zuřícího v srdci člověka: roli Mínotaura v něm hraje lidská náchylnost ke hříchu, již může člověk přemáhat pouze s pomocí hrdinného Thésea - Krista. Oporou v boji je člověku Ariadna a její nit - společenství církve spolu s Duchem svatým, inspirující životní silou.

Na území Itálie, v Pontremoli - důležité zastávce poutníků na cestách do Říma, do Svaté země a do Santiaga de Compostela, nalezneme ještě jeden podobný labyrint. Pochází z klášterního kostela San Pietro de Conflentu a již dvakrát prokázal svou odolnost; přežil zřícení kostela v 16. století i druhou světovou válku, během níž byl přestavěný kostel rozbombardován. Ve středu labyrintu je vepsán monogram Ježíše Krista, JHS, nad labyrintem projíždějí dva jezdci

na koních a pod labyrintem je latinský nápis "Běžte tak, abyste ji získali" *Illustrace 50: Labyrint z kláštera San Pietro de Conflentu. Pontremoli (Itálie).*

což je narážka na cenu⁹⁶, kterou je spasení skrze Ježíše Krista.

⁹⁶Pozn. J. M. : Jde o narážku na cenu zmiňovanou v Bibli (1. list Korintským 9, 24).

8. 3. 1. Labyrint z Chartres

S rozkvětem gotického stavebního slohu se v kostelech našel dostatek prostoru pro stavbu velkých dlážděných labyrintů, jimiž se již dalo skutečně procházet. "Podstata labyrintu se změnila z kontemplativní na interaktivní." (Saward, 2003)⁹⁷

Nejvíce velkých středověkých církevní labyrintů nalezneme v severní Francii. Nejznámějším z nich je labyrint z katedrály Notre Dame de Chartres, v němž dosáhl vývoj středověkého vzoru labyrintu svého vrcholu.

Katedrála z Chartres má velmi bohatou historii a je jedním velkým architektonickým rébusem. Vybudování tamního labyrintu v roce 1220 bylo součástí přestavby katedrály po požáru v r. 1194. O katedrále, postavené na principech posvátné geometrie a vrchovatě naplněné číselnou symbolikou, bylo napsáno mnoho knih. Celé studie a knihy byly napsány také o jejím labyrintu. Myslím, že zasluhuje trochu pozornosti i v této práci. Jednak je zajímavý sám o sobě, jednak je jeho vzor v současnosti hojně využíván v psychosociálních službách.

Ilustrace 51: Nákres vzoru chartreského labyrintu.

⁹⁷ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 96. New York, Lark Books.

Labyrint z Chartres leží v prostoru hlavní chrámové lodi hned za západním portálem (takto je umístěna většina kostelních labyrintů).⁹⁸ Poutníci se jeho projitím mohou zklidni, očistit a "vyladit" před vstupem do chrámu. Mohou zde symbolicky odložit starého člověka a vyjít z labyrintu jako noví lidé. Jako většina středověkých labyrintů je i chartreský jedenáctiokruhový. S průměrem 12,89 metrů je nejrozlehlejším středověkým církevním labyrintem. Procházející ujde po cestě široké 34 centimetrů celkem 294 metrů. Cesta je ze stejného kamene jako dláždění katedrály, osmicentimetrové stěny labyrintu zdobí modročerný mramor. Procházející změní na své pouti labyrintem čtyřicetkrát směr (40 je číslo vytrvalosti nutné k dosažení cíle: Mojžíš vodil 40 let Izraelity pouští, než dosáhli zaslíbené země, Ježíš se před začátkem svého veřejného působení 40 dní a nocí postil).

Ilustrace 52: Labyrint z katedrály v Chartres vítající poutníky.

⁹⁸Pozn. J. M.: Vzpomeneme-li na ochrannou funkci labyrintu, nebudeme se jistě divit, že většina středověkých církevních labyrintů je umístěna do západní části hlavní lodi; vchází se do nich ze západní strany, místa zániku a smrti a již první kroky směřují k východu, místu obnovy a znovuzrození.

Vprostřed labyrintu býval dříve bronzový reliéf s vyobrazením bitvy mezi Mínótaurem a Théseem. Za Napoleonských válek v roce 1792 byl ale použit na výrobu kanónů. Střed má podobu růže se šesti okvětními plátky. Růže je obrazem Boží i lidské lásky a jako taková se stala symbolem Panny Marie, již je katedrála zasvěcena. Jako symbol ženské spirituality však vyrůstá z kořenů sahajících do předkřesťanských dob.

Ilustrace 53: Rytina ze 16. století zachycující dění v chartreském labyrintu.

Údajně na upomínku toho, že Bůh stvořil svět za šest dní. Středová růže zároveň odkazuje k rozetě, která je umístěna nad západním portálem a zobrazuje scény z Posledního soudu, jenž byl vnímán jako soumrak stvořeného světa. Pokud bychom tuto západní stěnu sklopili dovnitř katedrály, rozeta by se přesně obtiskla na labyrint, s nímž má stejné rozměry. Labyrint tak skrytě zrcadlí Kristovu slávu, jejíž obraz mohou poutníci v katedrále zahlédnout doslova v plném světle proudícím nádherným oknem.

Zvenku je labyrint obklopen jakýmsi ozubeným kolem ze 113 hroty a 112 prohlubněmi (kvůli podobě s měsíčním srpem je anglicky píšící autoři označují jako *lunations*). Tradičně se tvrdí, že labyrint v Chartres sloužil jako velký kalendář pro výpočet Velikonoc. Podle Sawarda⁹⁹ je to mylná interpretace založená na nesprávném pochopení středověkých lunárních kalendářů.

⁹⁹ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 96. New York, Lark Books.

8. 3. 2. Další zástupci církevních labyrintů

Ví se o 34 středověkých křesťanských labyrintech z Francie (např. Amiens, Auxerre, Bayeux, St Omer, St Quentin), Itálie (např. Pavia, Řím), Španělska, Belgie, Německa, Polska, Anglie a Irska. Většina z nich byla dlážděná, některé hrály pouze dekorativní úlohu. Některé se dochovaly dodnes, jiné byly zničeny. Např. labyrint z katedrály v Remeši byl odstraněn na žádost tamního děkana Jacquemarta v roce 1779. Vadilo mu, že děti hlasitou hrou v labyrintu neustále narušovaly průběh bohoslužeb.

Ilustrace 55: Labyrintová glazura na dlažbě katedrály v Mirepoix (Francie).

Ilustrace 54: Dlážděný labyrint ze St Quentin (Francie), jehož stavbu v roce 1495 inspiroval labyrint z nedalekého Amiens.

Přes třicet dekorativních středověkých labyrintů nalezneme ve Skandinávských kostelech (nejvíce v Dánsku), kde jsou součástí barvitých fresek s biblickými motivy.

Ilustrace 56: Na klenbě Maaria Kyrka v Turku (Finsko) nalezneme ukryté čtyři labyrinty. Toto je jeden z nich. . .

Ilustrace 57: . . . a toto druhý.

V šestnáctém století se začaly "křesťanské" labyrinty šířit i mimo církevní půdu. Nejprve pronikly do veřejných budov: např. Castel San Angelo v Římě či radnice v belgickém Gentu, kde zdobí svatooomerský labyrint Místnost smíření (roku 1576 v ní byla podepsána mírová dohoda mezi flanderskými protestanty a katolíky); později vstoupily labyrinty také do zahrad. Touto cestou vznikla postupně keříková bludiště, jak je jistě všichni známe.

V polovině 19. století vzrostl mezi architekty zájem o gotiku, začaly se stavět kostely v novogotickém slohu

Ilustrace 58: Labyrint na podlaze Místnosti smíření gentské radnice (Belgie).

a mnohé starší církevní stavby byly zachráněny opravami. Architekti a umělci se znovu začali zajímat o labyrinty¹⁰⁰, podle středověkých vzorů stavěli nové, zejména ve Francii a Anglii.

Ilustrace 59: Keramický anděl s labyrintem střeží Watts Chapel v Comptonu (Anglie).

Ilustrace 60: Labyrint z Alkborough (Anglie).

Ilustrace 61: Jediný katedrální labyrint v Anglii byl vybudován roku 1870 v Ely Cathedral.

Ilustrace 62: Sluneční bludiště a Měsíční labyrint v Longleat House (Anglie), následovníci středověkých křesťanských labyrintů.

¹⁰⁰ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books. Zmiňuje čtyři studie z poloviny 19. století, které zkoumaly labyrinty. Jejich autory byli: Emanuel Wallet (1843), Jules Gailhabaud (1858), Emil Amé (1859) a Edward Trollope.

8. 4. Interpretace křesťanských labyrintů

O tom, jaké významy v sobě křesťanské labyrinty nesly, existuje bohužel jen velmi málo zpráv. A ty, které existují, jsou data poměrně pozdního – až z 18. století. Přesto se zde pokusím alespoň v náznaku zmínit o tom, co mohly labyrinty znamenat pro středověkého člověka. Mnoho z toho, o čem zde budu psát, je inspirativní i pro soudobou práci s klienty v labyrintu, ať už jsou či nejsou křesťany.

8. 4. 1. Cesta ke spasení

Labyrinty v rukopisech, číselná symbolika a umístění velkých labyrintů u vchodů do kostelů a katedrál promlouvají beze slov. Labyrinty nacházejí své místo u západního vchodu do kostela. Západ je místem pomíjivosti, porušenosti, zániku a smrti, přes něž a odkud věřící vstupují před svého Stvořitele, dárce života, smyslu a věčnosti, který sídlí na východě. Na setkání s ním je potřeba se řádně připravit, projít zasvěcením (iniciací) a očistit se.

V labyrintu se zrcadlí duchovní boj, o němž jsem již psala výše: člověk zde může do svých osobních bojů s čímkoli zvat Krista – Thésea, který porazil Satana – Mínótaura – a který má moc vyvádět člověka z moci smrti k životu. Vydá-li se někdo na cestu do vlastního středu, Božího sídla, musí se utkat se svým osobním Mínótaurem, svou náchylností ke hříchu (se svým Stínem) a přijmout, že i tato obluda tvoří jeho součást. Pustí-li si ji však člověk k tělu a pohlédne jí do očí, stvůra se ocitne v blízkosti Krista, a ten ji dokáže zkrotit a využít ke svému dílu.

8. 4. 2. Oslava vzkříšení

Labyrint pomáhá lidem uvědomovat důležitost umírání v procesu obnovy. "Znovu se zde objevuje úzký vztah mezi labyrintem a smrtí. Kristus "sestoupil do pekel"; cesta ven z labyrintu symbolizuje cestu skrze očistec ke vzkříšení. Kristus vstal z mrtvých o Velikonocích, což vrhá světlo na některé dosti zvláštní rysy církevních a rukopisných labyrintů." (Kern, 2000)¹⁰¹

Již jsem uváděla, že nákresy labyrintů byly často připojovány k tabulkám, podle nichž se vypočítávala data Velikonoc. Kromě spojení člověka s během času zde labyrinty vyjadřovaly též naději na vzkříšení.

Historické knihy se zmiňují o tancích v kostelních labyrintech k oslavě „vítězného Kristova vzkříšení a druhého úplného a harmonického stvoření světa“, které buď v předvečer či ráno po Velké noci tančili kanovníci a kaplani během bohoslužby v katedrálních labyrintech v Chartres, Amiens, Sentu, Remeši a Auxerre (v Auxerre se tento tanec tančil až do zničení labyrintu v roce 1690, přestože byl zakázán vládním výnosem již v roce 1534). Podobné tance se tančily pravděpodobně také v Anglii. Obřad na oslavu Ježíšova zmrtvýchvstání začal tím, že služebně nejmladší kněz podal biskupovi připravený kožený míček předepsaných rozměrů. Biskup začal zpívat velikonoční sekvenci *Victimae paschali laudes* a v rytmu písně za doprovodu varhan tančil obřadní "tříkroký" tanec cestou do středu labyrintu a zpět. Ostatní členové kapituly tančili kruhový tanec kolem labyrintu.

¹⁰¹ Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*, s. 146. Mnichov – Londýn – New York, Prestel Verlag.

Biskup jim během tance podával či házel míč jako symbol Krista - Slunce, které po temnotě Velkého pátku znovu zazářilo a osvětluje cestu labyrintem hříšného světa.

Po ukončení obřadu následovala velká oslava s pohoštěním pro všechny, kterou musel financovat tentýž kněz, jenž měl výsadu podat při obřadu míč biskupovi. To se kněžím benjamínkům nelíbilo. Díky jejich hojným písemným stížnostem je dnes nám tradice velikonočních tanců dopodrobna známá.

8. 4. 3. Cesta do Jeruzaléma

Labyrint lze vnímat jako obraz duchovního světa i světa jako takového. Připomeneme-li si jeho kulatý tvar, kosmologickou symboliku a propojení s historickou kartografií, která často umisťovala ve středu světa Jeruzalém¹⁰², jistě nás nepřekvapí, že labyrinty v severní Francii reprezentovaly právě cestu do Jeruzaléma (*Chemin de Jérusalem*). Tato tradice je ovšem doložena až z 18. století. Podle ní sloužily cesty dlážděnými labyrinty jako náhražka poutě do Svatého města, která nebyla pro většinu lidí uskutečnitelná. Mnohé z kostelů s labyrinty byly významnými poutními místy nebo se nacházely poblíž poutnických cest (zejména do Santiaga de Compostela), mohly se tedy skutečně pro věřící stávat zástupným Jeruzalémem.

¹⁰² Pozn. J. M. : Jeruzalém byl vnímán jako duchovní střed světa spíše než faktický.

8. 4. 4. Daidalův dům

Labyrint v katedrále v Amiens nesl název "Daidalův dům". Gotické katedrály ve Francii jsou architektonickými skvosty, při jejichž stavbě bylo využito mnoha soudobých poznatků, které přímo navazovaly na učení Pythagora, Platóna a jiných antických učenců. Zmínka o Daidalovi, legendárnímu a geniálnímu praotci všech architektů, který dokázal létat, mohla být významná v souvislosti s muži pracujícími na střeše katedrály, nejvyšší budově své doby, postavené s nepochybnou genialitou.

Středověkým zahradním labyrintům ve Francii se také říkalo Daidalovy domy.

8. 5. Křesťanská modlitba labyrintu

Labyrint je symbolem cesty člověka k Bohu, jenž je středobodem všeho a zároveň sídlí v nejvnitřnějším prostoru lidské duše. Užíváním labyrintu k modlitbě může věřící dospět ke zkušenosti otevřeného přístupu k Bohu: pevnému, neměnnému, reálnému a dosažitelnému středu svého

Ilustrace 63: Labyrint u kláštera v Damme (Německo).

života, jenž se může mnohdy

jevit jako "bezstředý" a chaotický. Skrze labyrint je možné zakoušet spojení s Bohem, který je přes svou nepředvídatelnost důvěryhodný, a uvědomovat si, že cesta k intimnímu vztahu s ním obvykle nebývá přímočará.

V labyrintu se k Bohu vztahuje celá bytost člověka, což napomáhá ke ztišení, skutečnému "vejítí" do Boží přítomnosti a vede k hlubší integritě člověka. Zkušenost vnitřního sjednocení otvírá prostor pro uzdravování duše i těla – odtud pramení pozdější používání labyrintů v různých typech psychosociálních služeb. Artress¹⁰³ hovoří o dvou tradičních cestách ke spojení se Svatým. První je apofatická cesta ticha, vyprázdnění, meditace a kontemplace, přivádějící člověka k jeho vlastnímu středu a ke "spočinutí v Bohu".

Ilustrace 64: Labyrint v Mercy Centre (Kalifornie).

¹⁰³ Artress, L. (2006): *Walking the Sacred Path: Rediscovering the Labyrinth as a Spiritual Practice*. New York, Riverhead Books.

Labyrint může pomoci lidem ke ztišení díky zapojení těla. Pohyb po cestě labyrintu pomáhá odstranit neklid nahromaděný vlivem stresu.

Druhá cesta je katafatická, cesta obrazů. Na ní promlouvá Bůh k člověku skrze imaginaci. Imaginace může otevřít cestu k uzdravování, nalézání nových zdrojů a vizí. I zde je předpokladem ztišení, odstoupení od rušivých myšlenek a otevření se obrazům, kterými k člověku Bůh promlouvá. Tento proces je opačný než při běžném všednodenním "fungování", kdy je imaginace řízena procesem myšlení.

Ilustrace 65: Labyrint v kostele Zmrtvýchvstání . Scheidegg (Německo).

V tomto případě vede imaginace myšlenky objevující se v souvislosti s obrazem. Katafatická modlitba je kreativní, v minulosti byla však považována za méněcennou právě proto, že je k ní zapotřebí imaginace. Artress uvádí, že řecký výraz pro imaginaci - *fantasia* - bývá často překládán jako *fantazie*, takže výrazy imaginace a *fantazie* splývají. Imaginace "aktivuje celou duši, narozdíl od *fantazie*, která je jedno-dimenzionální: pohrává si s věcmi, aniž by za ně cokoli zaplatila. *Fantazie* není namáhavá, zatímco imaginace vyžaduje úsilí. Udržet věci pohromadě je náročná práce." (Artress, 2006)¹⁰⁴

Modlitba labyrintu otevírá prostor pro spolupráci apofatické i katafatické modlitby. Když se mysl v labyrintu utiší, často se před duchovním zrakem člověka objeví obraz, který k němu promlouvá a naopak, když člověk obdrží významný obraz, jeho duši to utiší.

¹⁰⁴ Artress, L. (2006): *Walking the Sacred Path: Rediscovering the Labyrinth as a Spiritual Practice*, s. 27. New York, Riverhead Books.

Zázemím pro křesťanskou modlitbu labyrintu je "třístupňová cesta" spojení s Bohem podle svaté Terezie z Avily. Skládá se z fáze očištění, osvícení a sjednocení. Cestou ke středu probíhá v duši

proces očišťování (opuštění, vyprázdnění, ztišení). Člověk se

Ilustrace 66: Kobercový labyrint z Grace Cathedral v San Franciscu (USA).

připravuje na setkání se Svatým ve středu labyrintu, na osvícení. Má-li člověk otevřené a připravené srdce, předstoupí ve středu před Boží Tvář a dostane, co právě potřebuje - ať už je to utišení, povzbuzení, inspirace, vzhled do určité nejasné situace či cokoli jiného.

Cesta zpět, cesta sjednocení, pomáhá lidem včlenit do duše zkušenost či zážitek středu, posiluje je v jejich autenticitě a

vede je k tomu, aby objevili, jak uvést do

Ilustrace 67: Kopie chartreského labyrintu u kostela sv. Kryštofa v Himmelkron (Německo).

života to, čeho se jim ve středu dostalo. Cesta zpět uvádí člověka do "praktického života" a umožňuje mu vejít do něj obohacen a proměněn setkáním s Bohem.

Labyrint přispívá ke stmelování kontemplanace a akce, které mnozí

lidé vnímají jako konkurenční a protichůdné. Umožňuje jim zakoušet, že obě tyto potřeby patří do celistvosti člověka a mohou jít ruku v ruce, čímž dělá neocenitelnou službu celé společnosti.

V současnosti se na církevní půdě buduje mnoho labyrintů. Vytváří zázemí pro osobní modlitbu i společné rituály a oslavy. Církevní organizace pořádají duchovní obnovy v labyrintech a existují mnohé skupinky křesťanů, kteří se pravidelně scházejí k modlitbě labyrintu.

Ilustrace 69: Labyrint na evangelické farní zahradě. Bad Gögging (Německo).

Ilustrace 68: Labyrint Centra pro životní prostředí a kulturu. Benediktbeuren (Německo).

IX. Trávníkové a kamenné labyrinty

Při vyslovení slova "Anglie" se každému jistě vybaví mnohé asociace. Určitě mezi nimi nebude chybět "anglický trávník". Práve v Anglii došlo ke specifickému spojení trávníku a labyrintů - ve zdejších vesnicích či na vrcholcích kopců nalezneme labyrinty vyhloubené rýčem do země a porostlé travou. Sloužily jako místo k hrám a komunitním oslavám. Mimo Anglii se můžeme setkat s trávníkovými labyrinty rovněž v Německu. Severskými sousedy trávníkových labyrintů jsou (převážně) skandinávské labyrinty z kamenů. Budovali je rybáři, aby si zajistili přízeň moře a počasí. Jak trávníkové tak kamenné labyrinty pochází většinou ze středověku, některé z nich jsou ovšem prokazatelně starší.

Ilustrace 70: Trávníkový labyrint středověkého typu z Alkborough.

Ilustrace 71: Kamenný labyrint z ostrova Zaiatski pochází již z doby 2000 př. Kr.

9. 1. Trávníkové labyrinty

Trávníkový labyrint vzniká odkopáním drnu. Vytvoří se tak zatravněná vyvýšenina - cesta - lemovaná mělkými rýhami - stěnami labyrintu. V ojedinělých případech je tomu naopak: cesta je zahloubená a stěny

vyvýšené. Někdy bývá celý labyrint jakoby zapuštěný

do země, jindy je jeho střed vyvýšený. Trávníkové labyrinty bývají nejčastěji kruhové o průměru 9 - 25 metrů. Klasický vzor najdeme po celé oblasti jejich rozšíření, středověký pouze v Anglii, baltický v severním Německu a Polsku.

Původ trávníkových labyrintů není známý (ty se středověkým vzorem vznikly pravděpodobně pod vlivem rukopisných labyrintů), je ale jisté, že hrály důležitou roli při vesnických trzích a slavnostech, zejména o Velikonocích, v máji a během Letnic.

Labyrinty v Německu a Polsku mívají v centru dvojitou spirálu. Ta vytváří zázemí pro hladký průběh procesních tanců v labyrintu tím, že odděluje

Ilustrace 73: Nákres "Kola" - labyrintu baltického typu z Eilenriedského lesa u Hanoveru (Německo). Uprostřed stojí vzrostlý strom.

vstupní a výstupní labyrintovou cestu. Je s podivem, kolik trávnickových labyrintů přežilo až do dnešních dob. Jsou totiž poměrně náročné na údržbu a bez pravidelné péče rychle zarostou travou a zaniknou.

V místních názvech trávnickových labyrintů slyšíme často slovo "Trója" - *City of Troy, Walls of Troy*, což může pramenit buď z velké rozšířenosti trójské hry nebo ze středověké popularity legendy o dobývání Tróje. Některým trávnickovým labyrintům se říká Jeruzalém,

jiným Juliánova skrýš (*Julian's Bower*) či Skrýš panny (*Maiden Bower*) - toto označení patrně odkazuje na hru, při níž ve středu labyrintu stála dívka a chlapci soutěžili, kdo k ní co nejrychleji doběhne, aniž by přešlápl přes ohraničení labyrintové cesty. Další pojmenování labyrintů v sobě nesou zprávu o skutečném nebo domnělém tvůrci labyrintu:

Pastýřovo bludiště (*Shepherd's Somertonu (Anglie) při opravě z r. 1997. Maze*), Závod Robina Hooda (*Robin Hood's Race*) či Ševcův závod (*Shoemaker's Race*). Autory trávnickových labyrintů na kopcích byli skutečně často pastýři, kteří si jejich budováním krátili čas při hlídání stád.

Některým trávnickovým labyrintům z Německa se říká Švédské kolo (*Schwedenring*) nebo Švédský sek (*Schwedenschieb*); zřejmě proto, že do této oblasti přinesli tradici labyrintů švédští vojáci během třicetileté války (1618-1648).

Ilustrace 74: Soukromé "Trójské město" ze Pastýřovo bludiště (*Shepherd's Somertonu (Anglie) při opravě z r. 1997.*

Ilustrace 76: "Mizmaze" na St Catherine Hill nad Winchesterem (Anglie).

Anglické labyrinty bývají označovány také jako tzv. *mizmazes*.¹⁰⁵ V Německu se zase některým labyrintům říká Klikatá či Hadí cesta (*Windelbahn, Schlangenweg, Schlangengang*) nebo Kouzelné kolo (*Zauberkreis, Wunderkreis*). Častý je i německý název Kouzelný hrad (*Wunderburg*).¹⁰⁶

Největší trávnickový labyrint v Evropě najdeme v Saffron Walden v Essexu (Anglie). Je to sedmnáctiokruhový labyrint se čtyřmi podkovovitými výběžky na okraji. Ve středu labyrintu stával jasan, který shořel v roce 1823. V roce 1820 navršili místní kolem labyrintu val z hlíny, aby zabránili dobytku

Ilustrace 77: Kresba mnichů procházejících po kolenou labyrint "Pastýřův závod" ve Sneintonu (Anglie) z roku 1858.

Ilustrace 78: Malé "Trójské město" u Dalby (Anglie).

v přístupu do labyrintu.

¹⁰⁵ Pozn. J. M.: *Mizmaze* je odvozeno od anglického *maze* – bludiště.

¹⁰⁶ Pozn. J. M.: Saward upozorňuje, že středověká německá literatura označovala termínem "kouzelný hrad" Jeruzalém.

Ilustrace 79: Labyrint ze Saffron Walden (Anglie).

Ilustrace 80: Nákres labyrintu ze Saffron Walden (Anglie).

Trávníkový labyrint býval i v Praze na Starém městě. Podle pověsti stál na místě, kde tancovala kněžna Libuše; kde se dotkla nohou země, přestala růst tráva.

O aktivitách, které probíhaly v jednotlivých trávníkových labyrintech, se český čtenář dočte v knize Uwe Wolffa¹⁰⁷, proto považují za zbytečné se o nich více rozepisovat.

9. 2. Kamenné labyrinty

¹⁰⁷ Wolff, U. (2003): Labyrint: cesta k vlastnímu středu. Praha, Portál.

Ve Švédsku, Norsku, Finsku, za polárním kruhem, na pobřeží Baltského moře, Na Islandu, VEstonsku a v arktické části Ruska – tam všude jsou k nalezení labyrinty z balvanů a kamení. Celkem je jich přes 500, buď klasického nebo baltského typu. Pouze na

poloostrově Kola je překvapivě k nalezení (Island).

kamenný labyrint středověkého vzoru. Jak se ocitl na tak odloučeném místě, zůstává záhadou.

Použitím geologické metody lichonometrie (poznávání stáří hornin podle lišejníků) došli vědci k závěru, že nejstarší skandinávské labyrinty z kamení byly ve vybudovány již ve 13. století.¹⁰⁸ Nejvíce jich ale bylo postaveno v 16. a 17. století, kdy se také rozšířily jako ozdoba církevních staveb.

Pro kamenné labyrinty se stejně jako pro trávníkové vžila "trójská" označení: *Trojeborg*, *Tröborg*, *Trilleborg*. Používají se také názvy spojené s dalšími významnými městy: *Ninive*, *Jerusalem*, *Konstantinopel* (s ním se pojí také estonský pojem *Türgi Linn* – Turecké město). Pojmenování kamenných labyrintů vycházejí také z jejich tvaru (např. Kulatý dvůr – *Rundgårdar*, Prstencový hrad – *Ringboslott*) anebo z toho, co se v labyrintech dělo (Tanec panen – *Jungfrudans*, Kruhy panen – *Jungfruringen*).

¹⁰⁸ Pozn. J. M.: Až na několik výjimek z oblasti švédských pohřebišť, které se datují již do doby bronzové a éry Vikingů.

V kamenných labyrintech se stejně jako v trávnickových konávaly závody o dívku. Závody a tanci v labyrintu oslavovaly komunity příchod jara, opětovný východ slunce po dlouhém období polární noci, "vysvobození sluneční panny z labyrintu draka zimy".¹⁰⁹

S labyrinty je spojeno mnoho Skandinávských legend. Labyrint symbolizoval např. hrad, z něhož si hrdina Grimborg musel vydobýt nevěstu, v čemž mu bránilo 12000 vojáků. Tuto legendu zpřítomňovali až do 30. let 20. století obyvatelé Otterstadu na ostrově Gotland. Na zamrzlém jezeře vybudovali labyrint ze sněhu a za zpěvu "Grimborgovy písně" jím poté bruslili k dívce v centru, přičemž se museli vyhýbat "strážím". Islandané používali pro labyrinty pojem Volundarúv dūm (*Volundarhús*). Podle severské mytologie byl Volundar královský kovářský mistr. Jeho pán ho ponižoval a nechal uvěznit v labyrintu. Volundar si nastřádal orlí péra, vyrobil z nich křídla a uletěl z vězení. Nabízí se zde jistě otázka, zda vznik této legendy nebyl ovlivněn příběhem Daidalovým.

Ve Finsku byly labyrinty považovány za dílo hrdiny Kulevara, jemuž strýc zavraždil otce. Poté Kulevarovi nařídil vymýtít les a postavil kolem nového území opevnění. Aby pomstil otcovu smrt, vykácel Kulevar stromy za pomoci kouzla zajišťujícího, že na onom území nikdy nic nevyroste. Opevnění postavil bez vchodu a východu, takže zákeřnému strýci nezbývalo než čekat uvnitř na smrt.

Většinu labyrintů vybudovaly rybářské komunity na mořském

Ilustrace 83: Další z prehistorických labyrintů na ostrově Zaiatski.

¹⁰⁹ Wolff, U. (2003): Labyrint: cesta k vlastnímu středu, s. 35. Praha, Portál.

pobřeží. Původně sloužily jako navigační body při plavbě podél pobřeží Baltu, později fungovaly jako magická ochrana před různými podobami zlých sil. Před vyplutím na moře si rybáři v labyrintu snažili pojistit bohatý úlovek a příznivý vítr. Ve Švédsku rybáři věřili, že je do labyrintu následují trolové, kteří se do něj zamotají a nebudou jim moci škodit při lovu. Když byli rybáři na moři a blížila se bouře, tančily jejich ženy labyrintem a svazovaly do něj vichřici – napínaly své síly na pomoc blízkým.

V souvislosti s mořem a projevy vzájemné soudržnosti bych na tomto místě chtěla připomenout aktivitu Worldwide Circle of Labyrinths. Vznikla spontánně mezi lidmi pracujícími s labyrintem poté, co se v zimě 2004 zvedla v Indickém oceánu vlna tsunami, a rozšířila se po řádění hurikánů Karina a Rita a po záplavách ve střední Evropě v roce 2005. Příznivci labyrintů z celého světa se spojili, budovali labyrinty na plážích, u jezer a řek. Při procházení jimi se modlili za lidi, které zasáhla "bouře života" a prosili za to, aby voda opět ukázala své lepší, oživující a uzdravující já.¹¹⁰

Kamenné i trávnickové labyrinty inspirovaly mnohé tvořivé lidi k tomu, aby vytvářeli jejich současné repliky. Labyrinty anonymních tvůrců často vznikají plážích, loukách atp. Jednou si možná badatelé budou lámat hlavu nad jejich původem.

¹¹⁰ Bližší informace o projektu Worldwide Circle of Labyrinths naleznete na <http://www.waterlabyrinths.com>

Ilustrace 84: Labyrint, který instalovala Rolawnská trávnicková společnost na Gatesheadském národním festivalu zahradníků v r. 1990.

Ilustrace 85: Moderní kamenný labyrint v Port na Curaich na ostrově Iona (Skotsko).

Ilustrace 86: Labyrint ve Valbypark (Dánsko) pomáhali stavět místní školáci.

Ilustrace 87: Tanec labyrintem kolem májky. Tulstrup (Dánsko).

X. Labyrinty ve 20. století

Předcházející stránky pootevíraly dveře komnat starého labyrintového paláce. Stránky následující budou exkurzí do jeho moderních přestaveb, které musely nutně proběhnout, aby se tento architektonicko-archetypický skvost nevyprázdnil, ale zůstal i v současnosti pro všechny návštěvníky místem občerstvování, ozdravování a oživování.

10. 1. Moderní historie labyrintu

V průběhu 2. poloviny 20. století došlo bez nadsázky k labyrintovému obrození. Saward¹¹¹, jehož v této práci hojně zmiňuji, poukazuje na tři Ariadniny nitě (historickou, uměleckou a duchovní), pod jejichž vedením lze vystopovat, jak a částečně také proč se vzedmula nová zájmů o labyrinty. Zaplavila labyrinty dávných i zcela nových vzorů církevní organizace, školy, univerzity, nemocnice a nejrůznější typy psychosociální služeb. Dosáhla i do veřejných parků, lesů a zahrad, jejichž majitelé si staví či nechávají stavět labyrinty pro osobní potřebu.

Mnozí umělci a architekti v současnosti věnují tvorbě s motivem labyrintů nebo jejich přímému budování. Existuje několik profesních sdružení labyrintologů, která poskytují svým členům zázemí pro kvalitní a kvalifikovanou práci s labyrintem: pořádají pravidelná setkání a konference, iniciují a provádí výzkum vlivu labyrintů na klienty se

¹¹¹ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.

specifickými potřebami, vydávají odborná periodika a organizují kurzy pro pomáhající profesionály, kteří chtějí obohatit sami sebe i své klienty o práci s labyrintem.

10. 1. 1. Historická nit

První průkopnická studie o labyrintech *Mazes&Labyrinths* od W. H. Matthewse byla vytištěna v roce 1920. V roce 1970 vyšla podruhé a vzbudila pozornost zájemců o starověká mystéria, posvátnou geometrii či geomancii. Následovaly další výzkumy a publikace a ruku v ruce s nimi se rodily i nové labyrinty - nejprve jako atrakce na trzích a hudebních festivalech. V roce 1980 založil Jeff Seward dodnes vycházející časopis *Caerdroia, the Journal of Mazes and Labyrinths*¹¹², kolem něhož se začali nadšenci pro labyrinty sdružovat. Později s manželkou Kimberly v Anglii založili výzkumné centrum labyrintů a bludišť *Labyrinthos*.

Archeologové John Kraft, Bo Stjernström a Jørgen Thordrum začali v polovině 70. let 20. století zkoumat skandinávské labyrinty a provádět jejich katalogizaci. Labyrinty se díky nim staly známé širší veřejnosti na severu Evropy - neúnavně publikovali v mnoha historických a archeologických časopisech a psali články o labyrintech do novin. V roce 1979 postavili kamenný labyrint v Lejre, zrekonstruované dánské vesnici z doby železné, jenž se stal inspirací pro vznik mnoha dalších replik v parcích, na dětských hřištích apod.

V Německu se labyrinty intenzivně zabýval Hermann Kern, historik umění a ředitel Haus der Kunst v Mnichově. Jeho

¹¹² Pozn. J. M. : *Caerdroia* je velšský výraz pro labyrint. Zájemci do něj mohou nahlédnout či si jej předplatit

úctyhodná encyklopedie *Labyrinthe* vyšla v roce 1983 a s velkým úspěchem otevřela přístup k tématu labyrintů německy hovořícím badatelům, tvůrcům i nadšeným laikům. V současnosti najdeme nově postavené labyrinty na mnoha místech Německa.¹¹³ Zajímavé je, že většinu těchto labyrintů vybudovaly ženské skupiny, inspirovány sérií 50 přednášek o labyrintech, jež pronesly Švýcarky Agnes Barmettler a Rosemarie Schmidt.

Tyto dvě umělkyně získaly v roce 1989 ve své rodné zemi zakázku na ztvárnění veřejného prostoru v Curychu k oslavě sedmistého výročí založení Švýcarské federace. Vytvořily tak se skupinou dobrovolnic dodnes přístupný labyrint na pozemku bývalé vojenské akademie. Další labyrinty z jejich produkce následovaly zanedlouho a dnes se může Švýcarsko pochlubit více než 50 moderními labyrinty.

Nejznámějšími rakouskými tvůrci a propagátory labyrintů jsou Gernot Candolini - mj. autor knih *Labyrinthe: Ein Praxisbuch zum Malen, Bauen, Tanzen, Spielen, Meditieren und Feiern* a *Geheimnisvolles Labyrinth - Mythos und Geschichte eines Menschheitssymbol* - a Ilse M. Seifried, která v letech 1999-2000 uspořádala v St. Pölten velmi úspěšnou výstavu *Das Labyrinth, Mythos und Wirklichkeit*.

Ve Spojených státech amerických začal v roce 1994 vycházet časopis *The Labyrinth Letter*, jež editoroval Jean Lutz. Za dobu své krátké existence stihla jeho redakce uspořádat dvě národní konference o labyrintech, v letech 1995 a 1996. Setkali se na nich příznivci labyrintů z celých USA. Štafetu konferencí posléze převzala organizace St Louis Labyrinth Project - ale opět jenom na dva roky, dokud nebyla založena The Labyrinth Society. V ní se od roku 1999 sdružují odborníci na labyrinty z celého světa.¹¹⁴ Z francouzských zdrojů je možné se dovědět o labyrintu v

na <http://www.labyrinthos.net>

¹¹³ Seznam labyrintů v Německu je zveřejněn na <http://begehbar-labyrinth.de>

¹¹⁴ Informace o aktivitách The Labyrinth Society nalezou zájemci na <http://www.labyrinthosociety.org/>

Chartres v knize Johna Ketleyho *Chartres: le Labyrinthe Dechiffré*; o zaniklém labyrintu z Remeše pojednává studie *Le Cathédrale de Reims: La Signature des Bâisseurs* Dominiqua Naerta. Překvapující ovšem je, že se Francii (zatím) vyhýbá labyrintové hnutí, jehož vzorové zdroje spočívají z většiny právě ve francouzských středověkých labyrintech. Jediný tamní novodobý labyrint, malou repliku labyrintu z Amiens, nalezneme v moderní katedrále v Evry, stavbě dokončené v roce 1995.

10. 1. 2. Umělecká nit

Labyrint jako symbol i mytologie s ním spojená jsou nevyčerpatelným zřídlem inspirace, přístupným každému jedinci. Existuje nespočet způsobů, jak k labyrintům přistupovat a jak je umělecky ztvárnit - záleží jen a jen na fantazii.

Kreativita proudí skrze labyrinty dvěma směry. Nechává-li v sobě "stavitel" vyrůst vizi labyrintu, uvolňuje se v něm tvůrčí síla, již posléze svede do konkrétní realizace labyrintu. Je

Ilustrace 88: Labyrint Santa Rosa autorky Ley Good-Harris namalovaný na plachtě. Zdi labyrintu mají podobu výhonků tobřečtanu.

zodpovědná práce; na umístění, tvaru a vzhledu labyrintu velmi záleží. Pokud bude stavba labyrintu povedená, stane se mj. dobře přístupným a lákavým rezervoárem tvořivosti pro jednotlivce i skupiny.

Zkušenosti z práce s labyrintem ukazují, že jeho používání přispívá lidem k velmi spontánnímu uvolnění a vlastní kreativity, jež je jim nápomocná při zvládnání životních nároků a v nalézání východisek z obtížných situací.

Kromě tohoto "praktického" přínosu se člověku stává (znovu)objevená kreativita nástrojem péče o vlastní střed. Většina uživatelů labyrintů začne dělat něco "jen tak" - zpívat, tančit, malovat, psát básničky, zútulňovat svůj byt atp.¹¹⁵

Labyrinty, obrazy Bytostného já, zasvěcují člověka do umění žít - se sebou, s rodinou, komunitou, světem. Pro mne osobně je odlesk tohoto umění zřetelně zahlédnutelný ve velkých landartových labyrintech. Pro moderního člověka mohou znamenat totéž co kapličky v lukách pro poutníky barokní krajinou - nabídku času k zastavení a sjednocení; vejítí do sebe a osobní i společné vyjití vzhůru.

Při práci s klientem v labyrintu bychom měli mít umění skryté v tomto symbolu na paměti a pečovat o něj.

Ilustrace 89: Labyrint Jima Buchanana v Tpton Park (Anglie) je umístěn na holém návrší. Valy - stěny labyrintu - jsou v současnosti porostlé divokými květinami.

Stejně jako je při práci s klientem důležitý hlas jeho těla či emocí, je důležitý i často přeslychaný hlas volající po kráse. Tomuto volání můžeme skrze labyrint vycházet v ústřety.

Kdokoli vchází do labyrintu či do něj uvádí jiné, tvoří, stává se umělcem. Někteří stavitelé velkých obdivovaných labyrintů jsou jistě více vidět a nejspíš by se hodilo uvést zde alespoň dvě tři jména; nedokážu však z tak širokého zástupu vybrat nejvhodnější. Velice jednoduše je možné navštívit tvůrce labyrintů virtuálně pomocí internetu, ponechám tedy čtenářům možnost chopit se aktivity.

¹¹⁵ Pozn. J. M.: Inspirativní knihou k problematice "péče o vlastní střed" je např. Moore, T. (1997): *Knihy o duši: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na problémy všedního života*. Praha, Portál.

10. 1. 3. Duchovní nit

Život jednotlivce i společnosti je plný koexistujících protikladů, které se navzájem potřebují. Světlo by bez tmy nebylo světlem, Théseus by se bez Mínótaura nestal hrdinou a současné labyrinty by nepovstaly bez bludišť (tak jako by renesanční bludiště nepovstala bez labyrintů).

V 50. letech 20. století si Harry Chaels, farář z anglického městečka Wyck Rissington, uvědomil, že si lidé sami v sobě a ve svých životech mohou připadat jako výletníci ztracení v bludišti. Inspirován touto myšlenkou vysázel na farní zahradě malé keříkové bludiště se stromem uprostřed, pravidelně jím putoval s farníky a otevíral je i pro návštěvníky. Když ale v r. 1980 odešel do penze, byl tento prvotní výhonek staronové duchovní cesty vymýcen.

Bludiště podobné rissingtonskému otevřelo v roce 1968 Van Bureenovo muzeum v Bruselu. Jednoduchá cesta k cedru veprostřed vedla podloubími, v nichž stály sochy ilustrující Píseň písní.

"Robert Runcie, arcibiskup z Cantebury, vyprávěl při kázání, že viděl ve snu bludiště. Lidé na dosah středu nemohli najít cestu a oproti tomu lidé na vnějším okruhu brzy dosáhli cíle. V následujícím roce bylo na základě tohoto kázání vybudováno Arcibiskupovo bludiště v Greys Courtu - podle vzoru středověkých katedrálních labyrintů. Střed bludiště vytváří kameny vyložený byzantský kříž protnutý římským křížem z kontrastního kamene. V samém středu tohoto dvojkříže stojí sluneční hodiny. Smíření různých větví křesťanství stálo ve středu Runcieova života a práce a design bludiště oplýval křesťanským symbolismem. V mnohém sloužil za vzor k zakořenění labyrintu jako nástroje duchovní obnovy." (Saward, 2003)¹¹⁶

¹¹⁶ Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*, s. 200. New

V 70. a 80. letech 20. století instalovala církev labyrinty do několika anglických kostelů (např. Cologne, Batheaston). Ve stejné době začala o labyrintech vyučovat Jean Houston v Mystery School. Svou studentku, Rev. Dr. Lauren Artress, děkanku episkopální církve v Grace Cathedral v San Franciscu, podnítila k návštěvě Chartres. Když se nadšená Artress vrátila do USA, namalovala s několika spolupracovníky chartreský labyrint na plachtu a poprvé jej představila návštěvníkům katedrály při silvestrovské bohoslužbě. Labyrintem bylo pak možné procházet po celou noc. Tato akce nadchla věřící a vzbudila velkou pozornost médií. Mnoho novodobých poutníků si přijelo tento labyrint vyzkoušet na vlastní kůži. Grace Cathedral si postupně pořídila kobercový labyrint a nechala instalovat také dlážděný labyrint před budovu kostela, kde je přístupný 24 hodin denně.

Artress začala s přenosným labyrintem cestovat po USA a napsala knihu *Walking a Sacred Path: Rediscovering the labyrinth as a Spiritual Tool*, která jako první přinesla podněty k modlitbě labyrintu. Při Grace Cathedral vznikla také nezisková organizace Veriditas¹¹⁷ (The World-Wide Labyrinth Project), vzdělávající „labyrintové facilitátory“ ve fundované práci s labyrintem. Část výcviku pro facilitátory se odehrává v chartreské katedrále, se kterou má Veriditas uzavřenou smlouvu o spolupráci.

Mnoho facilitátorů iniciuje stavbu labyrintu ve své farnosti nebo městě, zakládá skupiny pracující s labyrintem, vede duchovní programy s labyrintem a využívá tento symbol ve své profesi sociálního pracovníka, psychologa, učitele apod.

York, Lark Books.

¹¹⁷ Pozn. J. M.: *Veriditas* je slovo, které používala sv. Hildegarda z Bingen, mystička z 12. století, pro vyjádření jednoho aspektu Boha, jímž je "síla dodávající svěží zeleň".

Facilitátoři často inspirují další lidi k tomu, aby si vybudovali nebo nechali vybudovat labyrint. V USA tudíž v současnosti existuje hustá síť labyrintů pokrývající kostely, komunitní centra, parky, zařízení pro léčbu rakoviny, lázně, nemocnice, domovy důchodců, hospice, školy, vězení.

Poptávka po labyrintech vedla k založení několika společností vyrábějících a prodávajících přenosné labyrinty různých vzorů, velikostí a materiálů. Nejznámějšími výrobci jsou Robert Ferré ze St Louis a John Ridder z Indianapolis. Specialistou na budování velkých venkovních labyrintů téměř z čehokoli je Alex Champion z Kalifornie, precizní dlážděné labyrinty pokládá Marty Kermeen z Illinois. Mezi evropské tvůrce moderních (nejen - ale i) církevních labyrintů patří např. již zmiňovaní Gernot Candolini, Agnes Barmettler, Rosemarie Schmidt, dále Marriana Ewaldt či Susanne Kramer-Friedrich.¹¹⁸

Díky labyrintovému hnutí se repliky labyrintu z Chartres dostaly i do Jihoafrické Republiky, do Austrálie a na Nový Zéland, kde je buduje Frederick Wallis House.

V náboženském pojetí je labyrint jednak obrazem lidské cesty k Bohu a s Bohem a jednak posvátným prostorem pro setkání s ním. Labyrint je místem ticha, v němž Bůh promlouvá k celé lidské bytosti a dotýká se jí.

10. 2. Význam symbolu labyrintu pro současného člověka

Křesťané se mohou z labyrintu těšit jako z pokladu své tradice; tento symbol je pro ně plný obsahů a významů. Jaké významy ale může mít pro člověka, jehož spiritualita, byť

¹¹⁸ Webové stránky Gernota Candolini: <http://labyrinth.chagui4me.de/>; Rosemarie Schmidt a Susanne Kramer-Friedrich: <http://labyrinth-international.org/>; Marianne Ewaldt: <http://marianne-ewaldt.at/>

bezesporu přítomná, nedochází vyjádření v konkrétní náboženské formě?

Zkusme si nejprve představit, že předložíme příslušníkovi současné euroamerické civilizace náčrt labyrintu a bludiště. V kterém z nich uzřel obraz svého života a života svého sociálního okolí? Myslím, že bludiště by zvítězilo – horečnaté hledání cesty, zmatení, pocit ztracení, bušení srdce, pobíhání sem a tam, nutnost rychle se rozhodovat.

Koncept bludiště není špatný nebo horší než koncept labyrintu, jsou to dvě strany téže mince. Není jistě náhodou, že rozmach staveb bludišť nastal v době osamostatňování lidské individuality. Reflektoval nově nabytou možnost jedince rozhodovat o svém pohybu a životě, řídit se podle svého jedinečného "já". Jak lákavé oproti labyrintu, v němž původně rozhodovalo "já" komunity a všichni (lidé, stvoření, Bůh) byly spoutáni těsným řetězem tance.

Není jistě náhodou, že rozmach staveb labyrintů ve 20. století nastal v době, kdy se lidé jako individuality již zcela osamostatnili jeden od druhého i od Boha. Bludišti obklopujícím nás zevnitř i zvenku nerozumíme a kráčíme jim sami. Nevíme kde jsme, odkud jsme mezi keře vešli a kde je střed, ztrácíme přehled. Potřebujeme se uklidnit, posbírat vlastní otrhané kousky z větví, najít společníky a průvodce na cestu. Potřebujeme objevit cíl, za kterým stojí za to putovat. Labyrint nám v tomto procesu může být velmi nápomocný.

10. 3. Labyrint jako nástroj sebepoznání

V labyrintu se člověk vidí zároveň zevnitř i zvenku: během putování se soustředí na každý přítomný krok a zároveň si je díky přehlednosti obrazce vědom, kde je umístěn střed a jaká je jeho poloha vůči němu.

Náhled shůry je prospěšný jak *Ilustrace 90: Po cestě labyrintem vstupuje člověk do kontaktu se sebou samým.* fakticky (klient ví, kde se

nachází a kam směřuje), tak symbolicky - poskytuje procházejícímu místo a čas, v nichž si může uvědomovat, kde je a kam jde sám v sobě, ve svých vztazích či při hledání významů a řešení konkrétních životních událostí.

Labyrint jako archetypický obraz životní cesty pomáhá lidem (znovu)vycházet na dobrodružnou pouť k vlastnímu středu, kdykoli se člověku jeví tato cesta jako nejasná anebo neschůdná. Labyrint podněcuje transformaci ega a proto jej lze úspěšně využívat všude tam, kde se jedinec či skupina s nárokem transformace setkává.

10. 3. 1. Ego v labyrintu

Labyrint je možné mnohými způsoby využívat při individuální i skupinové práci s klienty v období důležitém pro utváření a posilování ega - v dětství, dospívání a při práci s rodinami. Malé prstové labyrinty využívají ve školách úzkostné děti nebo děti s ADHD, když se potřebují zastavit a koncentrovat. Existují speciální vzory labyrintů pro řešení konfliktů ve třídách či párovou psychoterapii, v nichž člověk nejprve prochází vlastní cestou a pak cestou partnera v konfliktu nebo partnera v životě.

Illustrace 91: Labyrint "Budujeme lepší svět" postavili žáci školy v Plano (Illinois) spolu s rodiči. Každý žák napsal na jednu cihlu nebo kámen své jméno a přání do budoucna. Střed labyrintu má podobu zeměkoule.

Děti mají labyrinty v obzvlášť velké oblibě. Jejich spiritualita je živá a plná energie; málokdy se zadumaně blíží ke středu, většinou mu běží vstříc. V labyrintu se mohou učit všemi smysly. Rády spolupracují na jejich budování a pečují o ně. Mnohé školy si nechávají postavit labyrinty na svých pozemcích a pořádají v nich např. oslavy narozenin žáků, školní akademie ap. Pedagogové si uvědomují, že rituály v labyrintu přispívají k růstu zdravého kolektivu.

10. 3. 2. Bytostné já v labyrintu

Labyrint je výborným pomocníkem také v procesu individuace. Nabízí ego prostor, v němž se může naučit uvolňovat kontrolu a dávat prostor k vyjádření také jiným složkám osobnosti. Klient může vstoupit skrze labyrint do kontaktu s celou svou bytostí - tělem, duší s celou její hloubkou (včetně Stínu, jehož se mnohdy bojí) i duchem - objevovat své Bytostné já a zdroje v něm ukryté.

Labyrint můžeme přijmout jako zázemí pro zvládání různých typů krizí. Tato funkce, již zdatně plní, nás jistě nepřekvapí, vnímáme-li krizi jako výzvu k transformaci, jako její spouštěč nebo katalyzátor. V souvislosti se sebepoznáním bych zde chtěla zvláště zmínit psychospirituální krizi a krizi středu, při nichž je používání labyrintů velmi účinné - sytí potřebu zcelistvování a centrování. Velmi se mi líbí výrok PhDr. Martina Járy, který v článku o středu života píše, že "kdo je ve středu, má střed na dosah".¹¹⁹

¹¹⁹ Jára, M. (2006): Fenomén středu. *Aperio*, 5, 4, 29.

10. 3. 3. Ženy v labyrintu

Labyrint je zvláštním způsobem spojený s ženstvím a ženskou spiritualitou (viz. např. čakra-vjuha v Indii či labyrinty na mariánských poutních místech, kde se zrcadlí mateřská tvář Boha). Bez spolupráce s Ariadnou by Théseus svůj úkol nezvládl. V současnosti si mnoho žen i mužů uvědomuje, že společnost potřebuje Ariadninu nit, aby v ní byl skutečný život a aby se mohla rozvíjet do krásy a hloubky. Je na ženách, jestli se odváží toto klubko rozvinout, aniž by na něm sebe nebo muže škrtily. A je na mužích, budou-li přijímat jeho rozvinování v úctě nebo se chopí nůžek.

Po celém světě se schází skupiny žen v labyrintu k vzájemné podpoře a společným rituálům (oslavám nového roku, Velikonoc, slunovratu, první menstruace). Modlí se v něm, meditují, zpívají, tančí, sdílí spolu svou cestu.

Labyrint je v pravém slova *Ilustrace 92: Přítelkyně procházející labyrintem.* smyslu nástrojem ženské iniciace.

Grace Cathedral v San Franciscu pořádá pravidelně Women's Dream Quest, což je celonoční program pro ženy, během kterého mj. procházejí a tančí labyrintem a věnují pozornost svým snům.

Na přelomu tisíciletí, v červnu 2000, se ve Frankfurtu konal

taneční festival žen. Tanečnice Dagmar von Garnier pro tuto příležitost vyskládala klasický labyrint z tisíce obrázků, který symbolizoval hledání společné ženské historie – na každém kamínku bylo napsáno jméno ženy, která hrála důležitou roli v historii nebo mytologii.

10. 4. Labyrint jako nástroj tvůrčího rozvoje

Každý má své místo ve světě, vztazích s ostatními, práci. Okolí a okolnosti často jedince tlačí k tomu, aby si v těchto oblastech našel "dobré" (zajištěné, bezpečné, výnosné) místo. Málokdo jej ale inspiruje k hledání "svého" místa – talentů, jejich rozvíjení a následné odkrývání možností, jak je využít k vytváření skutečně cenných hodnot. Málokdo vykonává práci, o níž by řekl, že je pro něj posvátná.

Lidé při používání labyrintu často s údivem objevují svá nadání. Radují se z nich a hýčkají je tiše v osobním životě. Když se v nich posléze trochu upevní a začnou jim důvěřovat, často je začnou uplatňovat i v životě profesním. Této funkce labyrintů se využívá např. ve specializovaných programech v labyrintu, zaměřených na rozvoj potenciálu pracovních týmů.

10. 5. Labyrint jako nástroj uzdravení

Při celostním vnímání lidské bytosti od sebe nemůžeme oddělovat tělo a duši, které jsou v kruhu propojené. Duše k nám promlouvá skrze tělo a stav těla ovlivňuje život duše. Duch člověka působí jako spojnice tohoto kruhu s Bohem (božstvím, bohy, transcendentnem, "něčím tam nahoře"). Celostní psychosomatická medicína a psychosociální péče nejsou v našich krajích již dávno neznámými pojmy, proto se jistě nepozastavíme nad informací, že lze labyrint využívat jako podpůrného prostředku k léčbě těla a zároveň i jako podpůrného prostředku k léčbě duše.

10. 5. 1. Labyrint v celostní medicíně

Labyrint používali již starověcí lékaři v řeckém městském státě Epidauru, kde stál proslulý Asklépio, chrám boha Asklépie, patrona lékařů a lékárníků. Na Asklépiovo dědictví, hada obtočeného kolem hole, můžeme dnes narazit doslova na každém rohu, pokud jsme občany státu s hustou sítí lékáren.¹²⁰ Budiž pochváleni ti, kteří usilují o rozmnožování Asklépiova dědictví nejen ve stavovských insigniích ale i v praxi.

Wolff¹²¹ podrobně popisuje proces léčby v Asklépiovu, který byl vlastně sedmistupňovým iniciačním procesem (trval někdy i měsíce) připravujícím pacienta na zasvěcení v labyrintu. Epidaurský Labyrint se sestával z chodeb pod podlahou chrámu. Procházející vstoupil dírou v podlaze přímo do středu

¹²⁰ Pozn. J. M.: Had je symbolem obnovující síly a životní proměny. Jeho jed dokáže léčit i zabíjet, záleží na dávce, jejíž mírou má být rovnováha

¹²¹ Wolff, U. (2003): Labyrint: cesta k vlastnímu středu. Praha, Portál.

labyrintu, načež se za ním zaklaplo víko a on zůstal sám v úplné tmě. Než k tomu došlo, věnoval se pacient svému tělu, duši, duchu a bohům. Musel na dlouho dobu vystoupit ze všedního života a ponořit se do labyrintu sebe sama, aby se v něm našel. Mohl využívat knihovnu, muzeum, divadlo, gymnastický sál, zápasnickou školu a lázně. Dostával chutnou individuálně předepsanou stravu a pil vodu z léčivého pramene.

Na území USA a Kanady využívá labyrintů cca 130 nemocnic a hospiců a 50 specializovaných zdravotních středisek, lázní a wellness center. Praktiční lékaři umisťují prstové labyrinty do čekáren. Pacienti se díky „chůzi“ v nich ustředují a zbavují se obav z nemoci a potenciálního lékařského zákroku. Velký ohlas na labyrinty v čekárnách zaznamenávají zejména pediatři.

Chůze labyrintem ulehčuje pacientům přijímání léčby a napomáhá průběhu následné rekonvalescence. Dlouhodobě nemocným poskytuje prostor, v němž se mohou vyrovnávat se stavem svého těla, naslouchat, co jim jejich duše nemocí sděluje a objevovat, jaké je pro ni v nastalé situaci místo. Nemocným v terminálním stádiu a jejich blízkým může labyrint sloužit jako místo loučení.

Labyrint je rovněž místem, kde pod bezpečnou ochranou cesty a středu z hloubi truchlit. Některé rodiny pozůstalých budují na svých pozemcích labyrinty jako památku na blízkého zemřelého. Labyrint využívají také lékaři jako nástroj koncentrace před operací či náročným rozhovorem s pacientem nebo jeho rodinou.

10. 5. 2. Labyrint v psychosociálních službách

Psychosociální služby mají velmi podobný cíl jako celostní medicína: harmonii. V případě psychosociálních služeb je to harmonie víceúrovňová: mezi fyziologickou, psycho-sociální a ekonomickou oblastí života klienta; harmonie na úrovni rodin, skupin, místních komunit; ekonomická harmonie při rozdělování zdrojů; vyváženost mezi poptávkou a nabídkou služeb. Pracovníkům pomáhajících profesí

může symbol labyrintu připomínat, jak je důležité, aby mezi těmito úrovněmi vedla spojující cesta a aby v nich našli své pracovní místo v souladu s osobním zacílením.

Labyrint můžeme využívat při práci s pestrou škálou klientů. Je to velmi prostý a zároveň silný nástroj, skrze který se klient může dostat sám k sobě, získat náhled na situaci, v níž se nalézá, porozumět jejímu poselství a nacházet východisko.

V labyrintu lze pracovat s dětmi, rodinami, seniory a nemocnými, jak už jsem psala výše. Labyrinty využívají např. sociální pracovníci v trestní justici při sociální terapii ve věznicích nebo psychoterapeuti při práci s klientkami s poruchami příjmu potravy.

Velmi vhodná je práce s labyrintem pro klienty s traumatickou zkušeností (pro oběti domácího násilí, zneužívání či hromadného neštěstí) a pro osoby trpící ztrátou prožívání životního smyslu. Naplno se zde může uplatnit schopnost labyrintu přispívat k vycentrovávání a vcházení do kontaktu se sebou samým. Zpočátku může být cesta do vlastních hlubin zraňující. Ukryvá v sobě ale mocný hojivý potenciál (uvolnění, o(d)puštění, přijetí, zcelistvení, tvořivost, rozvoj) a hlavně cíl, jímž je člověk žijící ze středu: přijímající sebe samého i ostatní s porozuměním a následující s důvěrou Ariadninu nit vlastního srdce.

Labyrint se může stát též nástrojem k budování vztahu mezi klientem a pracovníkem. Psychiatr Neal Harris vymyslel prstový labyrint, který mohou klient s pracovníkem procházet společně na začátku či v průběhu setkání. Vychází z předpokladu, že ztišení mysli a uvolnění těla během relaxace pozitivně ovlivňuje interpersonální i intrapersonální komunikaci, která je základem terapie. Klient s terapeutem se během chůze labyrintem také navzájem lépe intuitivně napojí. Labyrint se může stát pracovníkům pomáhajících profesí nástrojem péče o sebe samé a prevencí syndromu vyhoření.

10. 6. Labyrint v narrativní terapii

Ráda bych na kazuistice¹²² uvedla příklad práce s labyrintem v průběhu manželské narrativní terapie (NT).

¹²² Kazuistika byla zveřejněna v článku Bloos, I. D., O'Connor, T. J. (2002): Ancient and Medieval Labyrinth and Contemporary Narrative Therapy: How Do They Fit?. *Pastoral Psychology*, 50, 4, 219-230.

Tento terapeutický směr vychází z předpokladu, že si lidé konstruují příběhy, aby dodávali smysl svým prožitkům. Mezi množstvím příběhů jsou některé dominantní, nesoucí prvotní významy k interpretaci reality. Klient přichází za terapeutem, když objeví nezvladatelný problém. Ten je podle NT ukryt v dominantním příběhu okrádajícím klienta o úspěch při zvládání problému. Úkolem NT je odkrývat jednotlivé pozitivní výsledky, momenty, kdy problém neexistoval nebo kdy jej klient překonal. Jednotlivý úspěch zdůrazňuje alternativní příběh. Dominantní příběh upevňuje problém a oslabuje osobní zdroje člověka, zatímco alternativní je posiluje a zaměřuje se na okamžiky úspěchu. Klient v rozhovorech s terapeutem rozvíjí alternativní příběh, až se stane dominantním v interpretaci momentů úspěchu při zvládání problémů, čímž se problém postupně zmírňuje.

Labyrint se může použít jako součást terapie, pokud je shledán vhodným prostředkem k dosažení klientova cíle a pokud s ním chce klient učinit zkušenost. Klient i terapeut mohou být ve využívání labyrintu kreativní. Mohou např. do prožitku labyrintu zahrnout některé fyzické reprezentace klientova příběhu, posílit tím terapeutický kontext a umožnit zdravou změnu. Labyrint pak v jistém smyslu získává podobu psychodramatu, která v něm byla odedávna ukryta.

10. 6. 1 Kazuistika

Jan a Marie navštívili narrativně orientovaného terapeuta kvůli manželským problémům. Vzali se před dvanácti lety, mají tři děti a žijí ve společné domácnosti s Mariinými rodiči. Marie si stěžuje, že Jan v poslední době stále více pije, což vnímá jako problém v jejich vzájemném vztahu. Večer

vypije několik piv u televize a usne, místo aby se věnoval rodině. Jan s Marií souhlasí, že pije hodně alkoholu. Cítí, že si tím vynahrazuje nedostatek soukromí. Marie dává Janovi ultimátum: buď přestane pít anebo bude muset rodinu opustit.

Při dalším rozhovoru vychází najevo, že se Mariini rodiče přestěhovali do domku své dcery a zetě přede dvěma lety v tíživé finanční situaci. Protože to všichni zúčastnění považovali pouze za přechodné východisko z nouze, nevyjasnili si pravidla soužití. Mariin pocit vděčnosti za péči, jakou její rodiče věnují vnoučatům, jí znemožňuje přimět rodiče ke změně. Jan i Marie jsou věřící a projevují zájem o zakomponování labyrintu do terapeutického procesu.

Alternativní příběh, který manželé spolu s terapeutem vytváří, je příběhem, v němž se Jan více zajímá o rodinu a méně pije. V tomto příběhu má pár také více soukromí a jsou vybudovány adekvátní hranice mezi Marií a jejími rodiči.

Labyrint může být v terapii páru použit nejméně třemi způsoby. Nejprve lze na určitá místa cesty labyrintem rozmístit překážky, které budou reprezentovat "bloky" zabraňující manželům uskutečnit vytoužené změny. Marie i Jan si mohou po cestě labyrintem přenášet přes překážky předmět reprezentující jejich emocionální zátěž – Jan si ponese půllitr piva a Marie půjde omotaná provázky, symboly změti závazků, které ji spoutávají.

Podruhé budou na určitá místa labyrintu umístěny předměty spodobňující významné aspekty zodpovědností a úkolů páru. Terapeut vyzve Marii a Jana, aby po cestě labyrintem hledali tvůrčí alternativy k problematickým a neefektivním způsobům překonávání problémů. Předměty na cestě budou reflektovat obtíže, jež Jan s Marií vnímají, když jsou spolu jako pár.

Při třetím procházení labyrintu by mohlo být pro pár užitečné setkat se symboly individuálních i společných zdrojů. Mohou to být znaky jejich manželského spojení, humoru, hravosti, přátel a rodinných příslušníků, kteří je podporují. Na společné cestě ke středu budou objevovat okamžiky úspěchu v boji s problémem.

Prožít chůzi labyrintem se zátěží je kontrastním zážitkem k chůzi s menším břemenem. Tato zkušenost může páru otevřít o porovnání méně obrannou alternativu k jejich dosavadnímu přístupu k problému. Rozšiřující se repertoár reakcí a odpovědí může posilovat jejich motivaci ke změně.

Vícečetné projití labyrintu během jednoho setkání přispívá k uvolněné a soustředěné terapeutické zkušenosti. Pár může

procházet labyrintem zvlášť nebo společně v závislosti na příběhu. Při procházení labyrintem získává vzhled do své zkušenosti. Při prvním procházení vnímají sebe jako jednotlivce, při druhém jako jednotu a při třetím jako jednotu se zodpovědností a zdroji k jejímu naplňování.

Jak pokračuje cesta, pokračuje i příběh manželů. Terapeut je přiměřeně aktivní. Podporuje partnery, když objevují výzvy a když zvědomují a zpřítomňují alternativy, povzbuzuje také diskuzi během procesu a podle potřeby pomáhá páru během cesty uspořádat alternativní příběh.

Poslední fází setkání je debriefing. Terapeut povzbuzuje oba partnery ke sdílení všech nových detailů, kterých si povšimli. Společně oddělují užitečné aspekty od méně užitečných podle toho, zda podporují alternativní příběh páru o úspěchu při zvládnutí problému.

10. 7. Výzkum vlivu labyrintů na redukci stresu

Labyrint je symbol a jako takový rezonuje s duší člověka, brání se však přílišnému analyzování. Přesto (nebo možná právě proto) ale někteří badatelé podnikají první kroky k výzkumu vlivu labyrintů na člověka. Ráda bych zde představila dosud neuveřejněný výzkum, který v roce 2005 proběhl na La Salle University ve Philadelphii.¹²³

10. 7. 1. Teoretická východiska

Výzkum je ukotven v ABC Relaxation Theory Jonathana C. Smitha. Smith navazuje na Bensonovu práci o relaxační odezvě, jež je považována za zrcadlový obraz stresové odezvy.

¹²³ Pozn. J. M.: Výzkum zde uveřejňuji se svolením jeho iniciátorky a vedoucí výzkumného týmu Lynne Texer, Ph.D.

Benson tvrdí, že všechny relaxační techniky jsou při vyvolávání relaxační odezvy stejně efektivní. Závěry Smithova výzkumu ale nasvědčují tomu, že některé techniky jsou pro vyvolání relaxační odezvy (tj. pro redukci stresu) vhodnější než jiné.

Smith definuje třífázový cyklus obnovy, který se rozbíhá, byl-li člověk vystaven stresu. Fáze tohoto cyklu jsou odstoupení (*Withdrawal*) - obnova (*Recovery*) a otevření se (*Opening Up*). Tyto fáze se velmi podobají jednotlivým fázím třístupňové cesty labyrintem, o nichž jsem se již zmiňovala.¹²⁴

Podle Smithe jsou jednotlivé stupně relaxace hierarchicky uspořádané do cesty R-stavů (*Path of R-States*): 1) snížení stresu - 2) uvolnění - 3) fyzická relaxace - 4) mentální ztišení - 5) mentální relaxace - 6) posílení a uvědomění - 7) radost - 8) láska a naplnění vděčností - 9) naplnění modlitbou. Lidé používající labyrint referují omnohých z těchto stavů.

První čtyři stupně (snížení stresu až mentální ztišení) spadají do relaxační fáze odstoupení. Poté nastupuje fáze obnovy, která se v mentálním ztišení poněkud překrývá s fází odstoupení. Poslední čtyři stupně spadají do fáze otevření se.

Smith přišel také s termínem N-stavů (*N-States*), negativních relaxačních stavů, které zahrnují zneklidnění, úzkostné myšlenky, obrazy, emoce a fyzické stavy, které se mohou v průběhu relaxačních technik u klientů objevit. Úzkostné stavy při relaxaci mohou zakoušet např. lidé, kteří se obávají ztráty kontroly nebo mají negativní zkušenost s relaxačními technikami. N-stavy mohou osvětlit fakt, že se někteří lidé po projití labyrintem necítí uvolnění, ale zakouší naopak pocit sevření a nepohodlí.

¹²⁴ Pozn. J. M. : Fáze cesty labyrintem podle Terezie z Avily jsou: očistění – osvícení – sjednocení (*Purgation – Illumination – Union*). Jejich sekulární obdobou je uvolnění – přijetí – navrácení (*Release – Receive – Return*).

Smith na základě výzkumu relaxačních aktivit (meditace, modlitby, jógy, masáže atd.) ustanovil kromě R-stavů také nástroje na jejich měření, jež La Salle University použila k výzkumu vlivu labyrintů na redukci stresu.

10. 7. 2. Průběh výzkumu

Smith prováděl výzkum R-stavů s tisíci respondenty na základě dotazníku. Zjistil např., že lidé praktikující jógu, dechová cvičení a meditaci dosahují vysokého skóre v R-stavu posílení a uvědomění. Doporučuje proto tyto aktivity lidem, kteří chtějí zvýšit svou výkonnost ve studiu nebo v práci. Vysokého skóre v R-stavu naplnění modlitbou dosáhly všechny formy meditace, které lze tedy již fundovaně doporučit zájemcům o duchovní rozvoj a růst.

Lidé se často dotazují, v čem je labyrint "lepší" či jiný než prostá chůze nebo např. poslouchání hudby. Výzkum se proto snažil objasnit, jak si stojí labyrint jako způsob meditace za chůze v dosahování R-stavů v poměru k ostatním relaxačním aktivitám.

Výzkumu se zúčastnilo 165 respondentů, kteří byli rozděleni do tří skupin. Skupina A (31 účastníků) poslouchala hudbu, skupina B (51) se věnovala prosté chůzi bez hudby, skupina C (83 účastníků) chodila za hudby labyrintem (C1 – 21 účastníků – prstovým labyrintem, C2 – 62 účastníků – velkým labyrintem). Věk účastníků výzkumu se rozprostíral mezi 17 a 57 lety, průměrný věk byl 22,59 let. Skupina všech respondentů byla z většiny bílá (63%) a ženská (73%).

Všechny skupiny se věnovaly relaxační aktivitě po stejný časový úsek, skupiny A i C poslouchaly tu samou hudbu.

Sběr dat proběhl formou pre- a post-testu. Před relaxační aktivitou vyplnili všichni účastníci Smithův hodnotový dotazník a také jeho dotazník zjišťující aktuální stupeň relaxace nebo stresu. Tento dotazník vyplnili taktéž po ukončení relaxační aktivity.

10. 7. 3. Výsledky výzkumu

V pre-testu dosáhli všichni účastníci výzkumu základní hladiny relaxace nebo stresu, kterou Smith stanovil pro směrodatnost výzkumu.

Změny v R-stavech v čase po relaxační aktivitě vypadaly ve vztahu k R-stavům před aktivitou takto: Skupina A zaznamenala po ukončení relaxační činnosti vyšší ospalost, vyšší uvolnění, větší fyzickou relaxaci, větší mentální relaxaci (upokojení a pocit občerstvení), nižší somatický stres a menší ustaranost. Výsledky obou labyrintových skupin byly slibné. Skupina C1 zaznamenala pět oblastí změn po projití labyrintem s hudbou: vyšší stupeň fyzické relaxace, mentální ztišení, pocit bezčasí nebo radosti, nižší stupeň somatického stresu a menší ustaranost. Skupina C2, která za hudby procházela velkým labyrintem, dosáhla oproti skupině C1 ještě vyššího stupně uvolnění, fyzické relaxace a mentálního ztišení. Zaznamenala rovněž tyto R-stavy: pokoj, lásku a naplnění vděčností, nižší stupně somatického stresu, ustaranosti a negativních emocí. Výzkumný tým z La Salle University si je vědom toho, že je třeba získaná data zkoumat do větší hloubky a na tuto prvotní studii navázat dalšími empirickými výzkumy. Jejich cílem je na vědecké rovině dokázat, že labyrint právem patří mezi přijímané relaxační techniky a že je užitečným nástrojem pro duchovní rozvoj a růst.

XI. Labyrinty v České Republice

Vím o pěti labyrintech na území České Republiky, jež jsou přístupné veřejnosti. Osobně jsem opakovaně navštívila dva z nich – v Růžové zahradě na Petříně a na parkovišti na Vyšehradě. Oba labyrinty jsou

středověkého typu a kdosi, koho se mi dosud nepodařilo vypátrat, je namaloval na asfalt. Nedávno mne kamarádka upozornila na labyrint namalovaný na zemi u mateřské školky na pražském Pohořelci, autor opět není znám. Dvěma

voňavými labyrinty vysázenými z bylinek mohou procházet

Ilustrace 93: Děti běžící labyrintem na Petříně (Praha).

návštěvníci vesničky firmy

Botanicus v Ostré nad Labem. Je pravděpodobné, že na renesanční labyrinty nebo jejich následovníky lze narazit taktéž v parcích některých českých zámků.

11. 1. Autorčina osobní cesta labyrintem

Když jsem se dověděla o existenci labyrintů, zatoužila jsem učinit osobní zkušenost s tímto symbolem a seznámit se s profesionály, kteří s ním pracují. První přání jsem si splnila zakrátko. V celosvětovém internetovém vyhledávači

labyrintů¹²⁵ jsem získala informace o labyrintu na Petříně. Poprvé když jsem jej navštívila s manželem během podzimu 2005 na výročí zásnub. Labyrint zpola zakrývala fůra shrabaného listí, zbylou část kaluž. Přišlo mi symbolické, že nás do sebe labyrint nevpustil; ještě asi nenastal pravý čas.

Splnění druhého přání trvalo mnohem déle. Vyvíjela jsem velké úsilí, abych našla někoho, kdo v České Republice s labyrinty pracuje: bezvýsledně jsem prohledávala internetové stránky, ptala jsem se známých odborníků, s doporučeními známých odborníků jsem obcházela odborníky neznámé. Až po přednášce o labyrintech, kterou jsem měla v říjnu 2006 pro Hagioterapeutickou společnost v Psychiatrické léčebně v Bohnicích, jsem se od dvou účastnic setkání dověděla, že během sebezkušenostního výcviku SUR prožily týden s labyrintem - frekventanti výcviku jej společně budovali a "zkoušeli" sami na sobě. Od té doby mám naději, že někteří pomáhající profesionálové, nejspíše psychoterapeuti, začleňují práci s labyrintem do nabídky služeb klientům; v tichu svých soukromých praxí, aniž bych se o tom mohla dovědět.

Komplexněji se ale zřejmě na území ČR dosud nikdo labyrintům nevěnuje. V zaplnění tohoto prázdného místa spatřuji svou osobní i profesní výzvu. Ráda bych se postupem času stala tím, koho anglická literatura označuje jako *the labyrinth man/woman*¹²⁶ nebo *the labyrinth expert*¹²⁷ (sem patří jak *the labyrinth builder*, stavitel labyrintů, i *the labyrinth facilitator* čili ten, kdo uvádí do labyrintů

¹²⁵ Vyhledávač je umístěn na <http://www.veriditas.com/>

¹²⁶ Pozn. J. M.: *The labyrinth woman* lze překládat různě (labyrintová žena, žena (z) labyrintu, žena s labyrinty, "ta s labyrinty). Mí přátelé spontánně vymysleli pojem "labyrintí žena", který se k *the labyrinth woman* báječně hodil obsahově i tím, jak zní, nejsem si ovšem jistá, zda by byl korektní po jazykové stránce.

¹²⁷ Pozn. J. M.: *The labyrinth expert* překládám "odborník/odbornice na labyrinty" nebo jako "labyrintolog" (jeho ženským protějškem by pak byla "labyrintoložka", což je však poněkud krkolomný výraz).

ostatní; velmi často se tyto dvě profese spojují v jedné osobě).

Abych se dozvěděla o labyrintech více a mohla s nimi fundovaně pracovat, začala jsem studovat zahraniční literaturu a oslovila dvě labyrintoložky z USA. První z nich, Lynne Texter, Ph.D. vede katedru komunikace na La Salle University v Kalifornii. S kolegyní Janine Mariscotti, vyučující katedry sociální práce, získaly grant, v jehož rámci vyučují práci s labyrintem zaměstnance neziskových organizací poskytujících služby dlouhodobě nemocným, umírajícím a truchlícím klientům. Lynne se mi stala poradkyní pro práci s labyrintem, zdrojem cenných materiálů a doporučení. Kromě toho jsem se dověděla, že již několik let jezdí pravidelně vyučovat do Prahy a hledala zde někoho, kdo s labyrinty v ČR pracuje. V létě 2006 navštívila Lynne Prahu opět, přičemž jsme měly možnost se setkat, diskutovat o využívání labyrintů a také uskutečnit společnou pouť labyrintem na Petříně. Tato první cesta labyrintem společně s někým, kdo je s nimi do hloubky obeznámen, pro mne zůstane nezapomenutelná.

Druhou mou průvodkyní labyrintem se stala Lea Good-Harris, Ph.D. z Kalifornie, jež má soukromou labyrintovou praxi. Oslovila jsem jí, protože mne zajímala její doktorská práce, v níž zkoumala vliv labyrintů na proces individuace. Žádala jsem jí také o svolení používat v ČR její patentovaný vzor labyrintu Santa Rosa, které jsem dostala. S Leou jsem zakusila spojující sílu labyrintu. Přestože jsme se nikdy nesetkaly, sblížily jsme se. Lea mě přátelsky podporuje a poskytuje mi emocionální podporu na cestě práce s labyrintem v České Republice, na níž jsem si hlavně ze začátku připadala opuštěná. Díky Lee jsem získala také osobního labyrintového přímluvce; její maminka na mne myslí a žehná mi každý den při procházení labyrintem. Poslala mi také Santa Rosu z javorového dřeva, můj první osobní labyrint. Oceňuji jej jak ve svém soukromém životě, tak i v profesním; mnohokrát jsem jej použila jako názornou pomůcku při osvětlování symbolu labyrintu.

Od začátku jsem měla k symbolu labyrintu velkou úctu. Úctu mám i ke klientům a proto bych si nedovolila nabízet jim neprofesionální služby. Toužila jsem začít uvádět lidi do labyrintu, ale vnímala jsem, že k tomu jen teoretická znalosti nestačí. Obávala jsem se, že bych se mohla skrze labyrint dostat do takových míst v klientech i v sobě, v nichž bych se neuměla bezpečně pohybovat. Představovala jsem si, že bych měla nejdříve získat dostatek sebezkušenosti z labyrintu pod vedením někoho, kdo je na cestě práce s labyrintem dál a má v ní praxi. Ráda bych se zúčastnila kurzu pro labyrintové facilitátory, ale byl a dosud je pro mne finančně i místně nedosažitelný.

Svěřila jsem své obavy Lee Good-Harris. Projevila pochopení k tomu, co prožívám, a nabídla mi jiný úhel pohledu na věc. Přijala jsem její, protože důvěřuji Leiným bohatým zkušenostem s labyrinty a také proto, že pro mne z dané situace nebylo jiné východisko. Ráda bych zde tento pohled předestřela, může být nápomocný těm čtenářům, kteří uvažují, že by s labyrinty mohli začít pracovat.

Labyrint je silný symbol, který působí sám o sobě. Jeho užívání napomáhá lidem v uzdravování, zcelistvování a seberozvoji – bez ohledu na to, zda je někdo labyrintem doprovázen nebo ne. Ve vztahu k procházejícím je něžný. Nikdy nepřekračuje hranici toho, kam je klient schopen a ochoten sám v sobě vejít. Nikdy neotvírá klientův pohled na to, co by v dané chvíli sám neunesl.

V odborném psychosociálním pojetí není práce s labyrintem terapeutickým systémem, ale svébytnou terapeutickou metodou. Lze ji používat dvěma způsoby – buď jako podpůrnou metodu začleněním do určitého systému anebo samostatně.

Při samostatné práci obvykle labyrintový facilitátor neposkytuje klientům možné navazující služby (poradenství, individuální psychoterapii). Pracuje-li s klienty určitého zařízení, jsou většinou navazující služby v kompetenci zařízení.¹²⁸ Pokud pracuje samostatně, měl být schopen dát klientovi prověřený kontakt na poskytovatele klientem požadovaných služeb.

Ilustrace 94: Osobní "ženský labyrint" autorky, vzor čakra-vjuha. Uprostřed jako symbol ženské spirituality plátek růže, která byla posvěcena v klášteře bosých karmelitek v Dačicích na svátek sv. Terezie z Lisieux. Labyrint je lemován biblickými citáty a úryvky básní.

Úkolem samostatně pracujícího labyrintového facilitátora je procházející inspirovat, podporovat, doprovázet; má být tím, kdo vytváří zázemí a „drží prostor“. K tomu není nutně potřeba speciálního výcviku. Je potřeba být kreativní, získávat zkušenosti z prací s klienty v labyrintu a důvěřovat si. Je také velmi zapotřebí důvěřovat symbolu labyrintu, který je sám facilitátorovi nejlepším učitelem. Vstoupila jsem tedy do školy labyrintu.

¹²⁸Pozn. J. M: Vede-li labyrintolog např. pravidelné skupiny ve věznicích, členové skupiny se v případě potřeby mohou následně obrátit např. na místního psychologa nebo sociálního pracovníka.

11. 1. 1. Labyrint ve Štěkní

Sama pro sebe jsem nakreslila mnoho labyrintů. První vhodnou příležitostí vybudovat velký labyrint určený k chůzi jsem dostala koncem roku 2005, kdy jsme jeli s přáteli slavit Silvestr do jihočeské Štěkně. Velmi jsem si přála rozloučit se s uplynulým rokem v labyrintu. Napadlo mnoho sněhu – ideálního materiálu ke stavbě labyrintu. Pečlivě jsem se na to připravovala jak vnitřně tak technicky; chtěla jsem se vyvarovat konstrukčních chyb, které by čistotu hlubokého sněhu porušily.

Poprvé jsem si mohla vyzkoušet, jaké to je vést stavbu labyrintu a uvádět do něj ostatní 1. 1. 2005. Nejprve jsem získala pro myšlenku stavby přátele. Stručně ale s nadšením jsem jim symbol labyrintu představila a již jsme vyšlapávali cestu sedmiokruhového klasického labyrintu na mírném svahu, díky němuž jsme posléze měli přehled nad výsledným dílem a mohli jsme se z něho těšit též jako z obrazu.

Po dokončení labyrintu mi vyhrkly slzy do očí – přede mnou ležel můj uskutečněný sen. Zakoušela jsem velkou radost a až jakousi bázeň, téměř jsem si netroufala přiblížit se klabyrintu a vejít. Tato radost ale velmi rychle přešla ve vztek. Jeden z přátel bez okolků vtrhl do labyrintu a během rychlé chůze pokřikoval na ostatní, že „to s ním nic nedělá“. Jak si mohl dovolit takhle zneužít posvátné místo? Těžce jsem se z toho vzpamatovala, než mi došlo, že je to první důležitá lekce, kterou mi labyrint dává: Neexistuje správný a špatný způsob cesty. Labyrint je otevřený každému, kdo chce vejít.

Procházející jsou různí, cesty také. Labyrint nabízí vedení, ale ponechává zároveň svobodu, nic nepřikazuje. Každý člověk nejlíp ví, jak a s čím právě potřebuje labyrintem projít. Každý je expertem na svou chůzi v labyrintu. Jako labyrintový facilitátor to mám nejen respektovat, můžu se z toho těšit. Ve sněhovém labyrintu jsme se společně v tichu loučili s uplynulým rokem a vítali rok nový. Mnozí z nás se pak do něj samostatně vrátili znovu. Pro mne osobně byla cesta do středu reflexí roku 2005. Procházela jsem si důležitými událostmi minulého roku a hledala jsem nit, která je spojovala.

Děkovala jsem za cestu minulým rokem, znovu jsem se radovala z krásných a naplněných okamžiků a odevzdávala bolavé chvíle a nenaplněné výzvy. Po cestě jsem velmi silně vnímala přítomnost středu, který se nepohne, ať se cesta stáčí kudykoli.

Ve středu jsem minulý rok odložila a zažila jsem okamžik plné přítomnosti, kdy jsou tělo, duše i duch v souladu za přítomnosti Středu. V tichu jsem si ho vychutnávala a vůbec se mi nechtělo odejít. Nový rok na mne ale čekal.

Než jsem vešla do labyrintu, představovala jsem si, jak se po cestě zpět zaměřím na příští rok, jak se během ní připravím na každý z 365 dnů, na úkoly, o nichž vím i nevím. Když jsem se na ni pak vydala ve skutečnosti, byla jsem pouze schopná plakat radostí z přítomnosti středu a děkovat za ni. Dostalo se mi tak v další lekce: při chůzi labyrintem měj úmysl, ale snaž se nevytvářet si očekávání od průběhu anebo výsledku cesty. Mohla by ses pak uzavřít tomu, co ti cesta chystá.

Po skončení cesty jsem potřebovala nechat v sobě prožitek labyrintu doznít. Běžně se doporučuje poskytnout procházejícím prostor a materiál ke zvědomění prožitku labyrintu za pomoci výtvarných technik, psaní nebo skupinové reflexe. Já jsem napoprvé zvolila ticho v kapli penzionu, kde jsme byli ubytováni.

11. 1. 2. Kurz labyrintu pro o. s. Remedium Praha

Jako studentka bez stálého zaměstnání v oboru nepracuji kontinuálně s klienty, začala jsem proto od zimy 2006 hledat možnosti, jak skutečně začít využívat labyrint v praxi. Zároveň se mi labyrinty staly osobním tématem číslo jedna. Hovořila jsem o nich i s Helenou Kubů, manažerkou Programů pro seniory v o. s. Remedium Praha. Heleně se labyrinty zalíbily a nabídla mi spolupráci.

Prvním naším nápadem bylo vyrobit s klienty Remedia velký přenosný labyrint, který by jim nadále zůstal k používání. Výroba takového labyrintu je ale nemalou investicí, proto jsme se rozhodly, že by bylo dobré klientům nejprve symbol labyrintu představit a zjistit, zda by měli o používání labyrintu zájem. Uspořádaly jsme proto kurz labyrintů pro klienty Programů pro seniory.

Započala se mi další z lekcí labyrintu – prezentace. Každý labyrintolog ve své práci zjistí, jak je důležité umět s labyrinty seznamovat odborníky i veřejnost. Nejprve jsem

musela osvětlit pracovníkům seniorských programů, co labyrinty jsou a k čemu jsou, aby mohli kurz labyrintů nabízet klientům a zodpovídat jejich dotazy. Když své setkání se zaměstnanci Remedia zpětně hodnotím, vidím, že jsem nedovedla význam labyrintu jasně vysvětlit. Neuvědomovala jsem si, že co je mně jako specialistovi zřejmé, nemusí druzí vědět a vidět. Pracovníci nabízeli klientům kurz s nepříliš velkým úspěchem. Jednak byl zařazen do programu, až když ostatní kurzy již běžely, jednak byly labyrinty pro klienty neznámé téma. Setkávaly jsem se nakonec se skupinkou 3 až 5 dam, čtyři pondělní odpoledne po sobě. Každé naše setkání trvalo 90 minut. Při prvním setkání jsme se po představení a vyjasnění očekávání od kurzu věnovaly nadefinování labyrintu, historii symbolu labyrintu, významům a možnostem používání labyrintu. V druhém setkání jsem po teoretické části (která se opět týkala vývoje labyrintů) účastnicím ukázala postup konstrukce klasického labyrintu. Ve zbylém čase jsme jej kreslily za doprovodu relaxační hudby. Třetí setkání jsme věnovaly vytváření svého osobního prstového labyrintu. Účastnice mohly využít různé výtvarné techniky, z nichž všechny zvolily malbu (temperami nebo olejovými barvami). Motivovala jsem je k tomu, aby se při tvorbě labyrintu soustředily na vlastní životní cestu (kudy se ubírala, jaké byly její důležité milníky, kde se cítí být na své cestě v období, které právě prožívají). Při tvorbě nás opět doprovázela relaxační hudba. Po dokončení práce a úvodní tiché „zasvěcovací cestě“ jsme si vyzkoušely jednoduchou techniku v labyrintu - „slovo na cestu“. Na nastříhané papírky jsem napsala výrazy jako např. pokoj, láska, odpuštění, radost. Účastnice si ze slov vylosovaly a po přípravě s ním procházely labyrintem. Nechaly v sobě slovo znít a byly pozorné, jaké obrazy se jim při procházení vynoří. Po dokončení cesty měly prostor pro osobní reflexi; zkušenost z labyrintu si zapisovaly. Na závěr jsme se sdílely o své pocity z cesty a inspirace, kterých se nám při chůzi dostalo. Při čtvrtém setkání jsme se vypravily do labyrintu na Petříně, jež jsme procházely s otázkou „Kde je můj střed?“. I tentokrát jsme se po zakončení pouti věnovaly osobní a společné reflexi. Plánované páté setkání se neuskutečnilo. Síla labyrintu byla menší než síla červnového slunce, která přiměla účastnice kurzu zdržet se na chatách. Třetí účastnice se bezprostředně před kurzem omlouvala, musela řešit akutní rodinnou situaci. Jsem vděčná Heleně Kubů, že mi umožnila tento kurz uspořádat a

s důvěrou mne pustila ke klientům Remedia. Při přípravě a realizaci kurzu jsem se mnohé o práci s labyrintem naučila (pomínu-li to, že jsem učinila zkušenost s prací se seniory a doveděla mnohé o sobě). Rozpoznala jsem, že historie symbolu není pro klienty zdaleka tak zajímavá jako jeho využívání. Toto zjištění mi vneslo zmatky do realizace kurzu, který jsem původně koncipovala a který byl i avizován jako osvětově-tvořivý, s cílem vybavit klientky znalostmi i dovednostmi potřebnými k tvorbě velkého labyrintu. Po bližším seznámením s účastnicemi jsem však jeho náplň pozměnila na tvořivě-relaxační. Propříště historii uschovám pro odborníky, klientům otevřu labyrint jako takový.

Cenným poznatek, který si z kurzu odnáším, je, že nejlepším úvodem do labyrintu je labyrint samotný. Přes prvotní osobní zkušenost s labyrintem by se účastnice snáze dostaly do kontaktu se symbolem labyrintu než přes teorii.

Během kurzu jsem si ověřila, že proces labyrintu začíná již před vstupem. Je přínosné, když si procházející před cestou do labyrintu uvědomí svůj stav tady a teď – tělesný, duševní i duchovní. Vyladí-li se takto sám na sebe, bude během procházení citlivější na signály svého těla i svého středu a jeho imaginace bude moci nerušeně pracovat.

Přestože za mnou stál tým Remedia, postrádala jsem průvodce, který by se mnou labyrintem kurzu procházel. Velmi bych přivítala někoho, s kým bych mohla sdílet profesní i osobní otázky, jež mi při přípravě a realizaci kurzu vyvstaly – zkušeného labyrintového facilitátora (což bylo nemožné) nebo supervizora. Nikdy jsem samostatný kurz nepřipravovala a nevedla, nebyla jsem si jistá, jak jej koncipovat. Sama v sobě jsem se zápasila s pocitem nejistoty ve vztahu ke klientům – seniorům. Připadala jsem si příliš nezkušená na to, abych je mohla něčemu vyučovat.

Nevěděla jsem si také rady, jak reagovat na chování klientky, která neustále stahovala pozornost mou i ostatních účastnic na sebe. Myslím, že jsem tyto situace nakonec zvládla dobře, ale velmi bych ocenila někoho, s kým bych jejich průběh i své pocity z nich mohla prodiskutovat.

Chyběla mi též zpětná vazba od účastnic kurzu, o níž jsem přišla kvůli neuskutečněnému poslednímu setkání.

11. 1. 3. Labyrint pro Effathu

Na jaře 2006 jsem dostala možnost napsat dvoudílný článek o labyrintech pro křesťanský časopis Effatha. První jsem věnovala historii církevních labyrintů a křesťanské symbolice labyrintu, druhý procesu modlitby labyrintu a konkrétním podnětům pro ni. V článku byl otištěn nákres labyrintu Santa Rosa, který mohou čtenáři použít jako prstový modlitební labyrint.

Byl to můj první pokus o prezentaci labyrintů v písemné formě a zároveň první zkušenost v komunikaci s médii. Dalo mi práci vejít se do požadovaného rozsahu článku a přijmout jeho redakční úpravy. Jsem moc ráda, že vyšel; věřím, že i tímto způsobem mohou labyrinty vábit své potenciální uživatele.

11. 1. 4. Přednáška o labyrintech pro Společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu

Odborníkům jsem mohla poprvé představit labyrinty v říjnu 2006 na setkání Společnosti pro hagioterapii a pastorační medicínu v Psychiatrické léčebně v Bohnicích. Společnost je neformální sdružení pracovníků v psychosociálních službách, kteří se ve své činnosti pohybují v hraniční oblasti existenciální psychoterapie a náboženství. Jelikož se právě do této oblasti práce s labyrinty hodí, setkala se přednáška s velmi pozitivním ohlasem.

11. 1. 5. Duchovní obnova s labyrintem

V létě 2006 jsem se seznámila s katolickým knězem Petrem Šabakou, příznivcem labyrintů. Uskutečnil samostatně dvě akce pro věřící v labyrintu chartreského vzoru vysypaného z vápna.

Petr mne pozval, abych v rámci jím vedené duchovní obnovy pro dívky uspořádala odpoledne v labyrintu. Obnova se konala o prvním adventním víkendu 2006 v klášteře školských sester františkánek v Praze Na Petynce. Zúčastnilo se jí 45 dívek ve věku od sedmi do patnácti let a přibližně dvacet dobrovolnic z řad vysokoškolaček a několika místních řeholnic.

Jelikož obnova probíhala na začátku adventu, kdy církev slavila svátek Zvěstování Panně Marii, vinula se programem tématická nit, jíž bylo „přijmout a porodit Boží slovo“. Odpoledne s labyrintem, které v jejím rámci proběhlo, je příkladem využití labyrintu v pastorační práci, jež má v psychosociálních službách své nezastupitelné místo. Promýšlela jsem, jak labyrint do obnovy zakomponovat, jaký vzor zvolit, jak jej vybudovat v tak velké skupině lidí a čím cestu labyrintem naplnit. Rozhodli jsme se s Petrem vyznačit stěny labyrintu za pomoci prádelních šňůr, protože je to dostupný a levný materiál, z něhož lze udělat labyrint venku i vevnitř. Navázání šňůr v labyrintu může symbolizovat přítomné propojení skupiny v aktivitě i vzájemné duchovní spojení věřících na cestě k Bohu. Manžel matematik mi pomohl propočítat vhodné rozměry labyrintu a spotřebu materiálu. Společně jsme vymysleli způsob, jak zapojit do stavby labyrintu všech cca 70 zúčastněných a zabránit přitom vzniku chaosu a konstrukčním chybám.

Při realizaci samotné jsem nejprve věnovala téměř hodinu času hledání vhodného prostoru pro umístění labyrintu v areálu kláštera a zaměřování labyrintu. Poté jsem stručně představila symbol labyrintu děvčatům, přičemž jsem se snažila zpřístupnit jim ho na základě „dětského“ obrazového materiálu o labyrintech vlastní výroby a volbou vhodných příměrů.

Vybudování labyrintu bylo organizačně náročné, ale podařilo se bez větších zmatků. Do jeho středu jsme umístili Jezulátko v jesličkách – symbol vtěleného Božího slova. Utvořili jsme kolem labyrintu kruh a společnou modlitbou jsme toto místo zasvětili.

Nejprve procházela labyrintem mladší děvčata. Během chůze se měla vcítit do pocitů Panny Marie, které zakoušela, když jí anděl nabídl stát se matkou Božího syna. Zadání bylo následující: Cestou do středu si představ, že jsi Marie. Bydlíš s rodiči a připravuješ se na svatbu. Znenadání k Tobě přijde anděl a oznámí Ti, že budeš mít miminko, jehož otcem je Bůh. Jak by ses cítila (měla bys radost, strach, obavy...)? Jaké by Tě napadaly otázky (Chci ho? Zvládnou to? Co na to řeknou rodiče, snoubenec, kamarádky?...). Ve středu máš možnost v tichu pobýt s miminkem, seznámit se s ním, říct mu o svých pocitech a rozhodnout se, jestli bys ho na místě Marie přijala nebo ne. Cestou zpět se zamysli, jak by tvé rozhodnutí zasáhlo do tvého života (na co by ses musela připravit, co bys musela zařídit...).

Když mladší dívky ukončily cestu, odešly dovnitř kláštera a kreslily nebo psaly, co podle nich Maria po setkání s andělem prožívala. Do labyrintu vstoupily starší dívky. Dostaly průvodce na cestu, na papírku napsané „Ať se mi stane podle Tvého slova“. Cestou ke středu měly otevřít své „duchovní uši“ Bohu a hlasu svého srdce. Motivovala jsem je, aby naslouchaly, co jim Bůh říká na tom místě životní cesty, kde se právě nacházejí. O čem k nim konkrétně Bůh mluví (o svém vztahu k nim samotným; o vztazích potřebujících uzdravení, opřijetí, opuštění, odpuštění. Volá, uklidňuje, povzbuzuje?...)? Ve středu mohly zůstat v tichu a nechat v sobě toto slovo znít nebo se

Ilustrace 95: Labyrint z duchovní obnovy pro dívky v Praze Na Petynce, podzim 2006. Uprostřed labyrintu Jezulátko v jesličkách.

modlit - jak právě potřebovaly. Cestou zpět se mohly zamýšlet, co by jim pomohlo „porodit“ slovo, které zaslechly; jak je mohou realizovat v praktickém životě.

Po ukončení měly starší dívky rovněž prostor pro zvědomění zážitku labyrintu v osobní reflexi. Mladší i starší se o něj poté sdílely v malých skupinkách, v nichž během celé obnovy pracovaly. Mile mne překvapila otevřenost, s jakou děvčata labyrint přijímala, i jejich osobní nasazení během cesty.

11. 2. Proces labyrintu

Labyrint je možné využít mnoha způsoby - záleží na příležitosti, místu, typu klientů a kreativitě pracovníka. Ať s nimi pracujeme jakkoli, je potřebné věnovat pozornost celému procesu labyrintu - přípravě, průběhu i zakončení.

11. 2. 1. Příprava na cestu

Při přípravě je důležité mít na paměti fyzický komfort procházejících. Je dobré jim připomenout, aby si vzali pohodlný oděv, který jim nebude překážet v chůzi, a aby uspokojili své základní fyziologické potřeby. Facilitátor by měl motivovat klienty, aby před samotným vstupem do labyrintu věnovali pozornost sami sobě, uvědomili si stav svého těla i nitra.

Není vždy možné, aby klient stavu pozornosti dosáhl; to co se v něm nebo kolem něj odehrává, může být příliš rušivé. Je ale vždy možné, aby sám pro sebe vyslovil úmysl, s jakým do labyrintu vchází. V případě potřeby mu v tom může být facilitátor v hledání úmyslu nápomocen. Chce se klient rozvíjet, hledá řešení problému, uzdravení, relaxaci, nese si s sebou rodinné téma, chce budovat tým spolu s kolegy, oslavovat, modlit se, truchlit? Úmysl by měl být co

nejjasnější. Zůstává pak přítomen v klientovi během cesty, aniž by se na něj musel zvláště soustředit. Pokud např. hledá klient v labyrintu změnu, měl by se zamyslet, jaké oblasti by se tato změna měla týkat. Pokud je pro něj obtížné úmysl najít, může mu být např. nápomocná věta „Jsem poutník, který hledá...“, již doplní podle své aktuální potřeby¹²⁹.

Úmysl není totéž, co konkrétní očekávání od průběhu či výsledku cesty. Přítomnost jasného úmyslu působí jako uvolňující prvek pro klientovo tělo a otevírá bránu jeho imaginace, kdežto očekávání tělo i imaginaci svazuje a svírá. Pokud si procházející očekávání vytváří (např. „chci dostat odpověď na svou otázku“) a nedovede od něj odstoupit, bývá často zklamán a může mít výčitky, že „šel špatně“. Zabrání tak sám sobě spolupracovat s labyrintem, jež mu může umožnit spustit proces transformace. Ten vyžaduje určitý čas a bývá mnohdy dokončen až za delší dobu po samotné práci s labyrintem. Facilitátor by měl klient na kontraproduktivitu očekávání upozornit.

Před vstupem do labyrintu může facilitátor klientům nabídnout vnitřní „mapu“ cesty ve formě předem připraveného slova, meditace, rituálu. Zde velmi záleží, v jakém kontextu facilitátor s labyrintem pracuje (např. při jednorázovém relaxačním semináři pro pracovníky hospiců, při pravidelném labyrintovém setkání skupiny klientů s onkologickým onemocněním nebo při individuální terapii klienta s traumatickou zkušeností). Velmi zde záleží také na tvořivosti facilitátora, jíž se zde otevírá široký prostor, na jeho profesionalitě a zodpovědnosti.

11. 2. 2. Cestou dovnitř

Před začátkem cesty by měl facilitátor klienty

¹²⁹ Tuto pomůcku doporučuje Curry, H. (2000): *The Way of the Labyrinth: A Powerful Meditation for*

upozornit na její významnost. Cesta dovnitř je sama o sobě důležitá, není jen prostředkem, jak se dostat k cíli. Facilitátor by měl procházející povzbudit, aby se neostýchali kráčet svobodně, řídit se vlastním tempem, v kterémkoli bodu cesty se zastavit a odpočívat.

Procházející jsou si vědomi, že cesta vede do středu, ale neví, co během ní objeví v sobě samých, což v nich může vyvolávat úzkost. Facilitátor by je měl proto také povzbudit, aby důvěřovali sami sobě a procesu cesty. Jediné, co je třeba dělat, je klást jednu nohu před druhou.

Cesta dovnitř je přípravou na setkání se středem, napomáhá koncentraci, uvolnění. Klienti si mohou představit, že u vchodu do labyrintu odkládají minulost a vstupují do budoucnosti, že se vydávají od starého člověka k novému.

V pohybu po klikaté cestě se sjednocuje tělesná část člověka s duševní. Facilitátor by měl motivovat klienty k tomu, aby věnovali tomuto ději pozornost a všímali si, jak se během něj cítí. Přispět jim k tomu může, položí-li si následující otázky: K jakému pohybu ve mně dochází během cesty? Cítím se na ní bezpečně? Pokud ne, tak proč? Dovolím si ponořit se do prožitku labyrintu? Zůstávám ve spojení se svým úmyslem?

Kráčí-li labyrintem skupina, posiluje se tím její koheze - vzájemné míjení a předcházení je výbornou příležitostí, jak si navzájem projevat ohleduplnou pozornost. Je také příležitostí pro jednotlivé členy skupiny vnímat v pohybu vzájemné vztahy („Míjím-li A, usměji se na něj, míjím-li B, klopím oči. Proč?“) a nastavení, s jakým se k ostatním vztahují (Jak prožívám setkání s těmi, kdo mne předcházejí nebo jdou v protisměru? Je to pro mne příjemné nebo stresující? Co to vypovídá o mém životě?). Procházející může zakusit i podpůrnou sílu skupiny; cítí-li se slabý a neschopný cesty (ať již fyzicky či psychicky), skupina jej může doslova donést do středu.

Procházející by se navzájem neměli vyrušovat

a facilitátor by neměl do procesu chůze zasahovat, cesta je zcela v kompetenci klientů (výjimky z tohoto pravidla jsou ovšem možné, začleňujeme-li práci s labyrintem do uceleného terapeutického systému).

Cesta labyrintem je plná pohybu, emocí, setkání, nových vhledů do reality. K jejímu pokojnému průběhu může procházejícím pomoci, soustředí-li se na vlastní dech, rytmus kroků či již zmiňované slovo na cestu.

11. 2. 3. Ve středu

O významu středu si téměř netroufám psát, myslím, že co procházející, to jiný střed. Pro mnoho lidí reprezentuje střed místo, kde přebývá božství a kde se s ním mohou setkávat. Pro ty, kdo se necítí být příslušníky náboženské tradice je střed místem pravdy, spojení s nadvědomím, tichým bodem uvnitř nich samotných.

Střed je většinou skutečným středem obrazce labyrintu, což umocňuje jeho sílu. Většina procházejících referuje o tom, že je ve středu obklopí hluboké vnitřní ticho a pocit bezčasí. Každý procházející na tuto situaci reaguje jinak. Někdo se posadí, jiný poklekne, další zdvihne ruce vzhůru v děkovném přijímajícím gestu. Ve středu je čas na pláč, smích, děkování, kontemplaci, přemítání o obrazech a vhladech, kterých se klientům během cesty dostalo.

Cesta do středu uvádí procházející do kontaktu s jejich vlastním středem, pomáhá jim objevovat uzdravující pravdu o nich samotných. Do středu labyrintu pak mohou klienti skutečně vstoupit jako do posvátného místa, které je ukryto hluboko v nich.

V mnoha procházejících může zážitek středu spustit silnou emocionální reakci, častý bývá zejména pláč odplavující napětí. Facilitátor by na to měl být připraven a měl by klienty povzbudit, aby se nebáli plakat, budou-li potřebovat. Měl by se vybavit také zásobou papírových kapesníků.

Curry¹³⁰ se zmiňuje o tom, jak odlišně přistupují

¹³⁰ Curry, H. (2000): *The Way of the Labyrinth: A Powerful Meditation for Everyday Life*. London, Penguin

ke středu děti a dospělí. Děti podle jejich pozorování velice rády zůstávají v samotném středu centra labyrintu, navzájem se z něj vystrkují. Dospělí jakoby se často ostýchali stanout ve skutečném středobodu, raději zaujmají pozici při okraji centrální části labyrintu. I v tom, jak zakouší procházející setrvávání ve středu, pro ně může být významné poselství.

Dosažení středu může být někdy překvapením. Procházející se může natolik ponořit do cesty, že na střed téměř zapomene, nebo myšlenku na něj potlačí, protože jej frustruje, jak ho cesta od středu neustále odvádí. Střed je prostě najednou zde.

Aby mohl procházející uchopit zážitek středu, může se sám sebe ptát: Co prožívám, když se přede mnou střed objeví? Rozčiluje mne, že mne přerušil v myšlenkách? S jakým pocitem do něj vstupuji? Musím něco v sobě překročit, abych mohl vstoupit? Co pro mne střed znamená? Je mi příjemněji přímo v centru středu či se cítím bezpečněji při okraji? Jak na mě působí přítomnost ostatních ve středu? Jaké pocity zakouším ve středu? Jsem v něm ve spojení se svým úmyslem?

11. 2. 4. Cestou ven

Ve středu je místo spočinutí a může se stát, že se z něj nebude chtít klientům odejít. Cesta zpět má však v procesu labyrintu své nezastupitelné místo, je zrcadlovým obrazem cesty do středu. Dává procházejícím možnost vstřebat přijatá poselství; klienti během ní mohou zvnitřnit nové pohledy, přivlastnit si je. Procházející mají během cesty zpět možnost uvažovat, jak začlenit zkušenost labyrintu do praktického života. Mohou se věnovat konkrétním tématům, jichž se zážitek labyrintu dotýká (vztahům, zdravotním či pracovním problémům apod.).

Klient se může cestou zpět sám sebe ptát, jak má uskutečnit to, co se dověděl, jaký má být jeho další krok. Někdy se během cesty zpět objeví obraz nebo informace, které cestou dovnitř či ve středu přehlédl. Je dobré, když je procházející stále

pozorný sám k sobě. Jak se cítím? Stejně nebo jinak než cestou do středu? Vidím věci jinak, než jsem je viděl cestou dovnitř? Mám stále na zřeteli svůj úmysl?

Pro někoho může znamenat cesta ven, na níž je již obohacen zážitkem středu, příjemné postupné vcházení zpět do života. Jiný procházející se zas nemůže dočkat, až již bude venku a bude moci svůj prožitek sdílet s ostatními.

Na cestě zpět kráčí lidé posílení, mohou být naplněni radostí, kterou potřebují vyjádřit tanečnými kroky či poskakováním. Často se stává, že jsou klienti překvapeni zkušeností, kterou učinili. Labyrint je mohl vést jinudy, než si představovali. Pokud nelpěli na svých očekáváních, důvěřovali sobě a cestě, může pro ně tato zkušenost vedení být velmi cenná a silná.

Významné místo na cestě ven má poslední krok. Než jej procházející udělají, mohou se otočit a pohledem se s labyrintem rozloučit, krátce vyjádřit svou vděčnost a zůstat chvíli vtichu stát, aby v nich cesta mohla doznít.

11. 2. 4. Po cestě

Zážitek z cesty je dobré nechat doznít. Facilitátor může klientům nabídnout, aby ho sami pro sebe uchopili – nakreslením, namalováním, zapsáním. Budou se k němu pak moci snáze vrátit, než když si jej ponechají pouze ve své paměti.

Při osobní reflexi se mohou klienti zamýšlet, jaká pro ně cesta byla, jak se na ní cítili, co znamenala. Změnila nějak jejich náhled na realitu? Zachytili po cestě zprávu ve vztahu k úmyslu, s kterým do labyrintu vstupovali? Zažili okamžik překvapení? Dozvěděli se něco o sobě? Jak uvedou svou zkušenost labyrintu do života?

Někteří procházející potřebují po zakončení cesty ticho, jiní sdílení. Je přínosné, mohou-li se procházející navzájem obohatit svými zážitky. Facilitátor se přitom dostává do role moderátora diskuze.

Pravidelní poutníci labyrintem si často pořizují jakési labyrintové deníky, kam si zaznamenávají zážitky a podněty z cest. Mohou tak sledovat svůj vývoj, vracet se k jednotlivostem a hlouběji je zpracovávat.

Závěr

Diplomovou práci jsem psala s nadšením. Chtěla jsem v ní představit symbol labyrintu a inspirovat pomáhající profesionály k vyjití na cestu osobní i profesní spolupráce s labyrintem.

Než jsem se začala zabývat labyrintem samotným, ukotvila jsem práci s ním do přístavu společenskovedních teorií. Nabízely se k tomu zejména teorie vycházející z významu imaginace pro utváření osobnosti i společnosti. Věnovala jsem se tedy nejprve imaginací jako takové a jazyku symbolů, načež jsem na základě hlubinné psychologie C. G. Junga představila labyrint jako mandalu, obraz Bytostného já, který může sloužit jedinci i lidským společenstvím jako nástroj transformace ega.

V historické části práce jsem nejprve poodkryla kořeny labyrintu – etymologii slova labyrint a původ labyrintového konceptu. Dále jsem vymezila termíny labyrint a bludiště a předestřela typologii labyrintů. V kapitole o možných interpretacích labyrintů jsem na labyrint nahlížela postupně jako na symbol iniciace, podsvětí, smrti a znovuzrození, jako na místo posvátného sňatku, ochranný symbol spojený s městy a symbol s kosmologickým obsahem.

V následujících kapitolách jsem se pokusila rekonstruovat způsoby, jakými mohli labyrinty využívat starověcí Evropané a lidé z mimoevropských civilizací (Asie, Indonésie, Afriky a Ameriky).

Z dalekých zemí jsem se přenesla zpět do Evropy, abych sledovala dvě větve vývoje labyrintů ve středověku. První "církevní", při níž jsem se snažila ozřejmit, co mohly labyrinty znamenat pro středověkého křesťana a jak lze přistupovat k labyrintu jako k nástroji modlitby; a druhou "severskou", z níž vyrůstají trávníkové a kamenné labyrinty a rituály s nimi spojené.

V cestě diplomovou práci jsem pokračovala historií labyrintů ve 20. století. Tázala jsem se, jaký význam může v symbolu labyrintu objevovat moderní člověk a k čemu mu může labyrint sloužit – jako nástroj sebepoznání, tvůrčího rozvoje. V celostní medicíně a psychosociálních službách se labyrint stává

nástrojem napomáhajícím k uzdravování, což jsem se se pokusila ilustrovat na kazuistice z manželské terapie v narrativním kontextu.

O pozitivním vlivu symbolu labyrintu na jedince i skupiny nelze pochybovat, dokládají jej osobní výpovědi tisíců uživatelů a poskytovatelů labyrintů i empirické výzkumy. Vědecký přístup k symbolu labyrintu jsem představila zprávou z výzkumu vlivu labyrintu na redukci stresu, který zrealizovala v roce 2005 La Salle University ve Filadelfii (USA). V poslední části práce uvádím mně známé příklady labyrintů v České Republice a dávám čtenářům nahlédnout do své osobní cesty v práci s labyrintem. Diplomovou práci zakončuji popisem procesu labyrintu a úkolů, jaké během něho stojí před pomáhajícím profesionálem, jenž klienty po cestě labyrintem doprovází.

Labyrint jako nástroj "umění žít" je svou povahou multidisciplinární - propojuje geometrii, umění, architekturu a krajinářskou tvorbu se sociální prací, psychologíí, pastorační péčí a mytologií. Jako každý symbol je mnohvrstevnatý a má za sebou dlouhou cestu vývoje. V práci jsem usilovala o pohled na labyrint z co největšího množství mně přístupných úhlů, aniž by to bylo na úkor sestupu do hlubin tohoto symbolu. Věřím, že se mi to alespoň místy podařilo.

Při psaní mne napadaly otázky, jejichž zodpovídání by však přesáhlo rámec této diplomové práce (např. Proč se v ČR o labyrintech tak málo ví? Jak konkrétně by šlo využívat labyrintů při práci se specifickými skupinami klientů?). Doufám proto, že až se labyrinty stanou v České Republice známějšími, stanou se rovněž inspirací pro hlubší specializované výzkumy.

Hlavně ovšem doufám, že čeští pomáhající profesionálové budou mít chuť a odvahu začít s labyrinty pracovat a objevovat, jaký potenciál v sobě tyto symboly skrývají - ve prospěch klientů i sebe samých.

Seznam použité literatury

- Allen, M. E. (1999): Ancient Path to High-Tech Healing: Labyrinth Helps Patients Travers the Medical Maze. *Spirituality and Health*, 15, 3, 56-57.
- Artress, L. (2006): *Walking a Sacred Path: Rediscovering the Labyrinth as a Spiritual Practice*. New York, Riverhead Books.
- Benoist, L. (1995): *Znaky, symboly a mýty*. Praha, Victoria Publishing.
- Bloos, I. D. , O'Connor, T. J. (2002): Ancient and Medieval Labyrinth and Contemporary Narrative Therapy: How Do They Fit?. *Pastoral Psychology* 50, 3, 219-230.
- Borecký, V. (2005): *Imaginace, hra a komika*. Praha, Triton.
- Borecký, V. (2003): *Porozumění symbolu*. Praha, Triton.
- Curry, H. (2000): *The Way of the Labyrinth: A Powerful Meditation for Everyday Life*. London, Penguin Books Ltd.
- Eliade, M. (2004): *Obrazy a symboly*. Brno, Computer Press.
- Fromm, E. (1999): *Mýtus, sen a rituál*. Praha, Aurora.
- Geoffrion, J. K. H. (2004): *Christian Prayer and Labyrinths: Pathways to Faith, Hope and Love*. Cleveland, The Pilgrim Press.
- Geoffrion, J. K. H. (2000): *Living the Labyrinth: 101 Paths to a Deeper Connection with the Sacred*. Cleveland, The Pilgrim Press.
- Jaskolski, H. (1994): *Das Labyrinth: Symbol für Angst, Wiedergeburt und Befreiung*. Stuttgart, Kreuz-Verlag.
- Jára, M. (2006): Fenomén středu. *Aperio*, 5, 4, 29.
- Jung, C. G. (1998): *Archetypy a nevědomí*. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jung, C. G. (1998): *Mandaly*. Brno, Nakladatelství T. Janečka.
- Jung, C. G. (2001): *Psychologie a náboženství*. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jung, C. G., KERÉNYI, K. (2004): *Věda o mytologii*. Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Kern, H. (2000): *Through the Labyrinth: Designs and Meanings over 5,000 Years*. Mnichov - Londýn - New York, Prestel Verlag.
- Klímová, H. (2003): Nemoc jako metafora vyjádřená tělem. *Vesmír*, 82, 5, 15-21.

- Kratochvíl, S. (2002). *Základy psychoterapie*. Praha, Portál.
- Moore, T. (1992): *Kniha o duši: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na problémy všedního života*. Praha, Portál.
- Moos, P. (2001): Duchovní rozměr terapeuta. *Psychologie dnes*, 7, 9, 26-27.
- Paden, W. E. (2002): *Bádání o posvátnu: náboženství ve spektru interpretací*. Brno, Masarykova univerzita.
- Riedel, I. (2002): *Obrazy v terapii, umění a náboženství: interpretace obrazů z pohledu hlubinné psychologie*. Praha, Portál.
- Saward, J. (2003): *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books.
- Souček, J. (1995): *Dějiny pravěku a starověku*. Praha, Práce.
- Texter, L. (2005): *Osobní materiály*.
- Woolf, U. (2001): *Labyrint: cesta k vlastnímu středu*. Praha, Portál.
- Wollschläger, G. a M. E. (2002): *Symbol v diagnostice a psychoterapii*. Praha, Portál.
- Zamarovský, V. (1965): *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha, Mladá fronta.

Seznam ilustrací

Ilustrace převzaté z <http://www.begehbare-labyrinth.de>

č.63 © Gernot Candolini

č.65 © Peter Bauer

č.67 © Helmut Hatiger

č.68 © Angela Heim

č.69 © Jan Peter Hanstein

Ilustrace převzaté z

<http://www.jillkgh.com/deephavenlabphotos.html>

č.90, 92 © Jill Kimberly Hartwell Geoffrion

Ilustrace z archivu autorky

č.93, 94, 95 © Jana Marková

Ostatní ilustrace převzaty z knihy Jeffa Sawarda *Labyrinths & Mazes: A Complete Guide to Magical Paths of the World*. New York, Lark Books (2003). © Jeff Saward